
V
B J

GEOGRAFIA

Czyli

CZTERECH CZĘSCI SWIATA OPISANIE,

w Ktorym ſię wyraża

RZĄD, y WŁASNOSCI KAZDEGO

PANSTWA

z OBYCZAIAMI OBYWATELOW IEGO;

Znacznieyſze mieyſca, z położeniem ich y względem innych, y milami; Oſobliwſze Rzeki z źrzodłami ſwemi, y uściami.

z Przydatkiem krotkiey Nauki

o

SFERZE.

z Francuzkiego na Polſki Język

Przez X. Pawła Fiſchera *Scholarum Piarum*

DLA MŁODZI SZKOLNEY

Przetłumaczone.

w WARSZAWIE, 1769.

Znayduie ſię u MICHAŁA GRELA Kommiſſarza Nadwornego y Bibliopoli J. K. Mći.

— *Certis dimensum partibus Orbem*
Per duodena regit Mundi Sol aureus astra
Virgilius Georgic. Libro 1. v. 231.

DO
WIELMOŻNEGO
JMCI PANA
TYMOTEUSZA
ZBROZKA
STOLNIKA MIELNICKIEGO
y DOBRODZIEIA.

NA oświadczenie *prawdziwego moiego ku* Wielmożnemu W. Mći Panu Dobrodzieiowi *przywiązania y niewygasłey wdzięczności; z Francuzkiego na Polski ięzyk przetłomaczoną Geografii Książkę, w godne ręce Iego, z należytym mam honor złożyć uszanowaniem. Ktorą iako szczegulniey*

niey dla pożytku Polſkiey Młodzi, a zatym y wielkich nadziei Potomſtwa W. W. Mći Pana, *z pod drukarſkiey wychodzącą praſy, publicznemu ofiaruię widokowi; tak ſpodziewam ſię: iż taż Zacna Krew Iego, nakſztałt drogiego depozytu, naſzey(ſwego czaſu) powierzona edukacyi, Iey czytaniem, w arcy-potrzebney Rządow, własności, obyczaiow, położenia, (bez czego każda umieiętność ieſt arcy niedoyzrzała) Oyczyzny nayprzod właſney, a potym y innych Narodow, wydoſkonalona wiadomości; na Godnych Antenatow ſwoich wynidzie Sukceſſorow. Dwie ſą oſobliwſze okoliczności, w ktorych Dom iaki z nieprzerwanym ku Oyczyznie popiſuiąc ſię przywiązaniem, na wiekopomną zaſłużyć ſobie może ſławę, to ieſt: albo przykładnym powierzonych ſobie Publicznych Funkcyi ſprawowaniem, albo też walecznym z hazardem właſnych fortun y życia ſamego, gdy tego potrzeba wyciąga, w każdey okoli-*

czno-

czności za Nię *wſławieniem ſię, na ktorych dwoch drogich Prześwietnemu* ZBROZKOW Domowi *ponieważ nigdy niezbywało zaſczytach, trudno* Wielmożny Mći Dobrodzieiu *tylu ſławnych z teyże Familii Antenatow Iego, w głębokim pogrążyć milczeniu, w Ktorych ſercu gorliwość o dobro publiczne, y całość Oyczyzny; pierwſze zawſze trzymała mieyſce. Kiedy taż Oyczyzna wdzięczna* MICHAŁA ZBROZKA, Cześnika *nayprzod* Latyczewſkiego, *a potym*, Strażnika Polnego Koronnego Staroſty Wyſzyńſkiego, *iuż to na Deputackich, iuż na Poſelſkich Funkcyach, na Walnym mianowicie Roku* 1673. *Seymie, prac y fatyg podiętych; Imie Iego w niewygaſłey konſerwuie pamięci. Trudno przyzwoitych pominąć pochwał, kiedy woiennych czynow Iego, pełne ſą Dzieiopiſow Księgi, ktoremi iako w klar Polſkiemu pokazał światu, iż w ſwoiey ku Niemu nikomu nie dał ſię*

prze-

przezwyciężyć miłości, tak też w Koronnych Dzieiach na Imie sławnego zasłużył Woiennika. Nieodstąpili y na krok od tegoż ku Oyczyznie przywiązania, przez nieinteressowaną około dobra publicznego pieczołowitość, przez żarliwe Praw y Swobod Oyczystych utrzymywanie, przez dzielność y heroiczną w boiu odwagę ADAM y JAN ZBROZKOWIE, *z ktorych pierwszy na Władysława IV. Drugi zaś na Jana III Elekcyonalnych Seymach, kochaiących Oyczyznę Synow, przykładnie utrzymywali powagę. Niezdrożnym podobnież Przodkow swoich do nieśmiertelney chwały dążyli torem (że wielu innych pominę) Sławni niegdyś* ZBROZKOWIE, MARCIN *dla znacznych zasług Iego wabiący oko ludzkie w Warszawie maiący nadgrobek*, MIKOŁAY, JERZY, STANISŁAW, KAZIMIERZ Podstoli Nowogrodzki, *Roku* 1728. *Deputat na Trybunał Koronny,*

a tak

a tak Zacnego Oyca niemniey Zacni, (czasow naszych słynący) dążą Synowie: MICHAŁ Chorąży Winnicki, Pułkownik w Woysku Koronnym, PIOTR Woyski Krzemieniecki, y JOZEF Podstoli Nowogrodzki. *Ktorzy nienaruszoną ku Nayiaśnieyszym Majestatom, y Oyczyznie wiernością* W.W. Mći Panu *do podobnych zaszczytow torowali, y torują drogę. Jakoż że się w tey mierze nie płonną karmili nadzieią, świadkiem bydź może taż sama Oyczyzna, tak Zacnego Im winszuiąca* Potomka. *Na Ktorego ciekawym zapatrzywszy się okiem, upatruie w Godney Osobie Iego, z niezmiernym ukontentowaniem swoim: wspaniały umysł, staropolską szczerość, przy nieposzlakowaney rzetelności, osobliwszą o dobro publiczne gorliwość, słowem: wszystkie godne Antenatow, godne Sławnego* Oyca JOZEFA Stolnika *także niegdyś* Mielnickiego, *przymioty. A upatruiąc ie, nieomylnie sobie o* W. W. Mćiom

W.Mćiom Panu *czyni nadzieie, iż będąc z Pierwszemi w Koronie* RZEWUSKICH, SWIĘTOCHOWSKICH, GIZYCKICH, SWIEZAWSKICH, w FRANCISZKU Staroście Pełczynskim; FELIXIE Skarbniku Bełzkim, KASPRZE Cześniku Grabowieckim, FRANCISZKU y MACIEIU Sędz: Bełzk: OLSZEWSKICH w STANISŁAWIE Chorążym Bełzkim, *Chwalebnym sprawowaniem tylu Publicznych Funkcyi wsławionym, w Roku teraźnieyszym Kommisarzu na Trybunał Skarbowy Radomski,* JEŁOWICKICH, HULEWICZOW, MĄCZYNSKICH, JASZEWSKICH, SZCZANIOWSKICH, PRZYBYSŁAWSKICH, SKOMOROWSKICH WDZIEKONSKICH, &c: *a świeżo* STRAZYCOW w ANNIE *osobliwszych talentow Damie, Godney Małżonce swoiey, skolligowany Domami, Sławnych Antenatow, Sławnym nastę-*

pcą

pcą będzieß. Co gdy tak ieſt, winßować ſobie ſprawiedliwie mogę, iż w tak godnych W. W. Mći Pana *pracę moią, ſkładam rękach, ktorą oſobliwßey Iego polecinwßy pieczy, wßelkiego w naypomyślnieyßych Sukceſſach, y Godnych Sukceſſorach od BOGA życząc ußczęśliwienia, w wyrażeniu nieſkończoney eſtymacyi zoſtaię.*

Wielmożnego W. Mći
Pana y Dobrodzieia.

Nayniżßym Sługą

X. Paweł Fiſcher *Schol: Piarum.*

PRZESTROGA

Dla

CZYTELNIKA.

J*Ako arcy-trudna, y niemal niepodobna ieſt rzecz, ażeby Autor iaki Religią, Naturę, Rząd, Obyczaie, y inne przymioty Narodow opiſuiąc, wſzyſtkim iakoby ſobie życzył, podług ich dogodził myśli, tak też bydź może: iż y Ten (ktorego Geografii Książka z Francuzkiego na Polſki ięzyk przetłomaczona z Druku wychodzi) bez podobney nieieſt przyſady. Ze ſię zaś Iey (ieżeli iaka bydź mogła) w tłomaczeniu albo wcale nie wyrzuciło, albo przynaymniey nie odmieniło, darować raczy Łaſkawy Czytelnik Tłomaczowi, ktory do winney Autorowi znaiąc ſię eſtymacyi, żadney w Dziele Iego czynić niechciał odmiany.*

NAU-

NAUKA
O SFERZE y CYRKUŁACH
z Ktorych ſię składa.

SFERA znaczy Glob, czyli Okrąg; z wielu złożony Cyrkułow, w pośrzodku ktorego znayduie ſię Kula, reprezentuiąca Ziemię.

Sfera wyſtawia nam Swiat cały przed oczy, to ięſt obſzerną rozległość Nieba, (z Gwiazdami na niey będącemi) y ziemię w ſrzodku położoną.

Ponieważ podług poſpolitſzego zdania, Swiat ieſt okrągły, Sferę zatym uważać powinniśmy nakſztałt prawdziwey kuli, Niebo y Ziemię reprezentuiącey.

Niebo nie co innego ieſt tylko ta wielka rozciągłość: Słońce, Xiężyc, Gwiazdy, y inne

Cor-

Corpora Coeleſtia zawieraiąca, ktora obracaiąc ſię uſtawicznie od Wſchodu na Zachod, lubo rzadkiey ieſt materyi, wſzyſtkie iednak z ſobą porywa gwiazdy, y w 24. godzin bieg ſwoy odprawuie.

Na Niebie dwa uważamy punkta nieodmieniaiące nigdy położenia ſwoiego, Bieguny (po Łać:) *Poli Mundi* rzeczone, z Ktorych pierwſzy nazywa ſię Połnocnym czyli Arktycznym, Drugi Południowym, czyli Antarktycznym. Od iednego do drugiego tych Biegunow, proſta idzie Linia, ktora ſię dla tego Ośią Swiata (po Łać:) *Axis Mundi* nazywa: iż ſię zdaie iakoby ſię około niey Niebo obracało, tak iako ſię koło około ſwey ośi obraca.

Linia ta przez śrzodek przechodzi ziemi, w centrze Swiata podług Dawnego mniemania położoney. Procz tego od Wſchodu na Zachod wſzyſtkim Gwiazdom właſnego dziennego biegu, ma każda ſwoy ſzczegulny od Zachodu na Wſchod, ktory iedne prędzey, drugie zaś poźniey odprawuią. Dla poięcia więc gwiazd tych położenia, y biegu; imaginować ſobie wiele rozmaitych Cyrkułow potrzeba na Niebie, ktore nam Sfera ſztucznie zrobiona, przed oczy wyſtawia.

Z tych Cyrkułow, Dzieſięć ieſt oſobliwſzych. Sześć więkſzych, a Cztery Mnieyſzych. Więkſze na dwie rowne, mnieyſze zaś na nierowne Sferę dzielą Części. Każdy Cyrkuł bądź mały, bądź wielki, w ſobie 360. zawiera Gradu-

ſow,

sow, Gradus minut 60, minuta 60. minut drugich; y tak daley.

Centrum Cyrkułu ieſt punkt: od ktorego wſzyſtkie linie do cyrkumferencyi pociągnione ſą rowne.

Oś Cyrkułu ieſt linia proſta od iednego do drugiego tegoż Cyrkułu Biegunu pociągniona. Cyrkuły rowno odległe (po Łać:) *Paralleli* ſą te: ktore wſzędzie od ſiebie rowno ſą odległe.

Większe Sfery Cyrkuły te ſą: Ekwator, Zodyak, Dwa Cyrkuły obrotu Słonecznego (po Łać:) *Coluri*, Horyzont, y Merydyan. Mnieyſze ſię liczą: Dwa Koła Odwrotne (po Łać) *Tropici*, y Dwa Polarne (po Łac:) *Polares*.

EKWATOR ieſt Cyrkuł wielki Rowno odległy od Obydwoch świata Biegunow. Ktory ſię inaczey *Aaquinoctialis* nazywa, dla tego: iż Słońce dwa razy na niego w Rok przyſzedłſzy to ieſt w Mieſiącu Marcu, y Wrześniu, porownania dnia z nocą czyni. Cyrkuł ten dzieli Swiat na dwie rowne Części, to ieſt Połnocną y południową.

ZODYAK, Wielki Cyrkuł Sfery, dzielący Ją na dwie Części, na 16. Graduſow ieſt ſzeroki, w pośrzodku ktorey ſzerokości znayduie ſię Cyrkumferencya Wielkiego Cyrkułu Ekliptyka rzeczonego dla tego: że na Nim Słońca y Xiężyca zaćmienia bywaią. Zodyak ten dzieli ſię na 12. Znakow, ktore ſię *Signa Zodiaci* nazywaią. Znakow tych te ſą imiona: *Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libra, Scorpius, Arcitenens, Caper, Amphora, Piſcis.*

KOLURY

KOLURY ſą dwa wielkie Cyrkuły przez oba Swiata Bieguny przechodzące. Ten ktory przechodzi przez Punkta gdzie Ekliptyka Ekwatora przecina, nazywa ſię *Colurus Aequinoctiorum*, przechodzący zaś przez punkta gdzie Ekliptyka w naydalſzey ieſt od tegoż Ekwatora odległości *Colurus Solſtitiorum* ieſt nazwany. Porownanie Dnia z nocą (po Łać:) *Aequinoctium*, przypada, w Znaku Barana y Szrżodwagi. Kiedy albowiem Słońce w ktory z tych znakow wſtępuie, dzień wſzędzie rowna ſię nocy, wyiąwſzy tylko kraie pod Swiata Biegunami będące; kiedy albowiem w iednych z tych kraiach wſchodzi ſłońce, w ten czas zachodzi w drugich. Około 21. dnia Marca, toż Słońce znayduiące ſię w Znaku Barana *Vernum*, około zaś dnia 23. Września w Znak Szrżodwagi wchodzące *Autumnale Aequinoctium* czyni. *Solſtitia*, czyli Prześilenia dni albo Nocy, w Znaku Raka, y Kożorożca przypadaią, *Aeſtivum* około dnia 22. Czerwca, *Hyemale* około 22. dnia Grudnia.

HORYZONT ieſt wielki Cyrkuł odmienny, maiący dwa Bieguny, z ktorych pierwſzy nad nami, *Zenith*; drugi pod nami będący *Nadir* ſię nazywa; dzieli Ziemię na dwie rowne części *Haemiſphaeria* rzeczone y ieſt dwoiſty: *Rationalis* y *Senſibilis*. Horyzont *Rationalis* ieſt ten ktory Sferę na dwie rowne przecina części. *Senſibilis*, zaś ieſt ten cyrkuł, ktory (na rowninie będąc w około

rzu-

rzuciwſzy okiem, iak tylko daleko zaśiądz możemy) wzrokiem formuiemy.

MERYDYAN ieſt Wielki Cyrkuł, przechodzący przez Bieguny Swiata, tudzież *Zenith* y *Nadir* tego mieyſca ktorego ieſt Merydyanem, dlatego zaś to ma nazwiſko: iż gdy słońce nań przyidzie, wſzyſtkie kraie pod nim zoſtaiące, południe razem maią.

KOŁA Odwrotne czyli *Tropici* ſą dwa pomnieyſze Cyrkuły Rowno odległe od Ekwatora, na 23. graduſow, y 29. minut od niego położone Jeden ztykaiący ſię z Ekliptyką w Znaku Raka, nazywa ſię *Tropicus Cancri*, drugi zaś ztykaiący ſię z tąż Ekliptyką w Kożorożcu nazywa ſię *Tropicus Capricorni*.

POLARES ſą dwa małe Cyrkuły Rowno odległe od Ekwatora, y Tropikow. Jeden z nich nazywa ſię Cyrkułem Polarnym Arktycznym, dla tego iż bliſko Biegunu tegoż imienia ieſt położony. Drugi przy Antarktycznym będący, nazywa ſię Cyrkułem Polarnym Antarktycznym.

Cyrkuły rowno odległe od Ekwatora, dzielą Okrąg Ziemſki na pięć rożnych Krain, ktore ſię (po Łać:) *Zonae*, nazywaią. Z tych ta Kraina ktora między dwoma Tropikami leży, nazywa ſię Gorąca (po Łać:) *Zona Torrida*. Te dwie ktore między Tropikami, y Polarnemi Cyrkułami leżą, zowią ſię mierne, (po Łać:) *Zonae Temperatae*, Dwie zaś ktore ſię od Cyrkułow Polarnych aż do ſamych rozciągaią Biegunow Zimne ſą (po Łać:) *Zonae Frigidae*. Też

Też Cyrkuły Rowno odległe podług długości dni, na Rożne Sferę dzielą *Climata*.

Znayduie ſię wiele ieſzcze innych oprocz wyrażonych tu na Sferze Cyrkułow, lecz o nich nic ſię tu nie mowi dla tego: iż y tych wiadomość doſyć pomoc może, chcącemu wziąść pierwſze Geografii początki.

KRO-

KROTKIE ZEBRANIE GEOGRAFII
Przez Pytania y Odpowiedzi.

ROZDZIAŁ. I.
O Geografii, y Cyrkułach znayduiących się na kartach Geograficznych.

P. *CO ieſt Geografia?*

O. GEOGRAFIA ieſt Nauka, o opiſaniu Ziemi, y rozmaitych iey częściach traktuiąca.

P. *Jakich zażywamy ſpoſobow dla poznania podziału Ziemi?*

O. Dla poięcia łatwieyſzego podziału Ziemi, zażywamy Globu, czyli Kuli; na ktorey oſobliwſze części Ziemi ſą wyrażone, podług iednych od drugich położenia. Używamy oraz do tego y kart Geograficznych.

P. *Wielorakie ſą karty Geograficzne?*

O. Karty Geograficzne ſą troiakiego rodzaiu

to ieſt: Uniwerſalne, Generalne, y Partykularne.

P. *Co nam reprezentuią karty Uniwerſalne?*

O. Karty Uniwerſalne, ktore ſię inaczey Planisphaerium nazywaią, reprezentuią nam Okrąg, czyli Glob Ziemſki zpłaſzczony; na dwie rowne przecięty części, Hemisphaeria rzeczone.

P. *Cośmy na karcie Uniwerſalney uważać powinni?*

O. Karta Uniwerſalna wyſtawia nam przed oczy, wiele cyrkumferencyi Cyrkułow; z ktorych dwie oſobliwſze Ziemię na dwie rowne dzielą części; Jedna od Wſchodu na Zachod, nazwana Ekwator, czyli *Circulus Aequinoctialis;* ktorą Marynarze Lenią zowią; Druga przez oba Swiata Bieguny, czyli *Polos Mundi* przechodząca; Pierwſzym czyli Wielkim Merydyanem rzeczona.

P. *Na co ſię młodemu Kawalerowi przyda wiadomość tych Cyrkułow?*

O. Wiadomość tych Cyrkułow potrzebna ieſt dla tego:, iż bez niey nie można poznać mieyſc położenia na Ziemi, do czego te ſłużą Cyrkuły; to ieſt: ażeby ſzerokość ich, y długość wiedzieć.

P. *Co ſię rozumieć ma przez ſzerokość mieyſca iakiego?*

O. Szerokość iakiego mieyſca: ieſt odległość iego od Ekwatora, ktorą graduſami y minutami miarkuiemy, mierząc ią na Wielkim Merydyanie Planisphaerii, y Leniach z obu ſtron będących, na kartach Generalnych dobrze rozmierzonych.

P. *Przez długość zaś co rozumieſz?*

O. Długość mieyſca: ieſt ta odległość, ktora ſię znayduie między Pierwſzym Merydyanem, y Me-

rydyanem tego mieyſca, ktorego chcemy wiedzieć długość, miarkuiemy ią graduſami, y minutami; mierząc ią na Ekwatorze Planisphaerii; tak w gorę iako y na doł, na kartach Generalnych. A mierzy ſię zawſze od Zachodu na Wſchod.

P. *Co ieſzcze za Cyrkuły na Uniwerſalney ſą wyrażone karcie?*

O. Te: Ekliptyka, dwa Koła odwrotne, po Łacinie *Tropici*, y dwa Cyrkuły Polarne, po Łacinie *Polares*; Wſzyſtkie te Cyrkuły do tego ſłużą: ażebyśmy poznali, ktore ſą kraie naygorętſze, ktore pomierne, a ktore nayzimnieyſze: Nakoniec, abyśmy łatwo doyść mogli, ktore z nich maią podobny powietrza temperament, a ktore odmienny.

P. *Ktore karty Generalnemi, a ktore Partykularnemi nazywamy?*

O. Karty Generalne czyli Chorograficzne ſą te: ktore nam iedno, lub więcey Kroleſtw, reprezentuią w ſzczegulności. Partykularne zaś, czyli Topograficzne, ieſzcze ſzczegulniey wyſtawiaią, (bo ze wſzyſtkiemi częściami) Kray, Prowincyą, lub Powiat iaki.

P. *Czyliż ieſzcze inſzych iakich procz wyliczonych kart nie maſz?*

O. Są ieſzcze karty Hydropiczne, to ieſt: ktore o Wodach y Wyſpach traktuią.

P. *Jakoż to można kart tych poiąć konnekſyą, ktorą z Ziemi y Wod powierzchnością maią?*

O. Ażeby kart tych poiąć konnekſyą, z całą Wod y Ziemi powierzchnością, powinniśmy ſobie

tak imaginować: iż są niby części nieiakie od Globu Ziemskiego, lub karty Uniwersalney oddzielone.

ROZDZIAŁ. II.
O Swiecie w powszechności, o Ziemi, y Wodach.

P. *CO przez Swiat rozumieć mamy?*

O. Lubo ściśle mowiąc; Swiat nieco innego iest: tylko zebranie tych wszystkich rzeczy, ktore z niczego Wszechmocna Boga wyprowadziła ręka; pospolicie iednak Okrąg Ziemski Swiatem nazywamy.

O. *Z czego się Okrąg Ziemski, po Łacinie* Globus Terrestris, *składa?*

O. Składa się z Ziemi, y Wod. Wody zaś te nie inne są: tylko morza, ieziora, y strumienie.

P. *Co się za rożność między temi znayduie Wodami?*

O. Morzem czyli Oceanem nazywamy, całą tę obszerną rozległość słoney wody; oblewaiącą ziemię. Jeziora nieco innego są: tylko znaczna obszerność wody ziemią zewsząd obsaczoney. Strumienie zaś są słodkie (bieg swoy maiące) wody; ktore, ieżeli w morze wpadaią, Rzekami mianuiemy.

P. *Na wiele osobliwie rzeczy wzgląd mieć potrzeba w Rzekach.*

O. Na trzy, to iest: na zdroie ich, uście, a podczas y na łączenie się iedney z drugą.

P. *Co przez te wspomnione rozumieć trzeba terminy?*

O.

O. Zdroy znaczy mieyſce: z ktorego bierze początek Rzeka iaka; Uście w ktorym wpada w morze; Łączenie ſię: gdzie dwie rzeki razem ſię z ſobą ſchodzą.

P. *Czy iuż nic niemaſz wiadomości godnego o morzu?*

O. Procz tego, że morze rożne bierze nazwiſka, od mieyſc, ktore oblewa; ieſt ieſzcze znakomite przez przeſmyki, odnogi, y zatoki ſwoie.

P. *Co ieſt Przeſmyk Morſki, po Łacinie* Fretum?

O. Przeſmyk ieſt wązkie morze, dwoma niedaleko od ſiebie będącemi ziemiami ściśnione, y z dwoma morzami kommunikacyą maiące.

P. *A Morſka Odnoga po Łacinie* Sinus, *co ieſt?*

O. Przez Morſką Odnogę ma ſię rozumieć klin morſki, pomiędzy ziemię wpływaiący, ktory ieżeli ieſt nieco obſzernieyſzy, Morzem ſię nazywa.

P. *Co nazywaſz Zatokiem po Łacinie* Aeſtuarium?

O. Zatokiem nazywamy Odnogę morſką węższą w ſzyi ſwoiey, a niżeli daley; w ktorey znayduiące ſię Okręty od gwałtownych ſą beſpieczne wiatrow.

P. *Jako ſię poſpolicie dzieli Ziemia?*

O. Ziemia ſię na dwie dzieli części: na Ziemię tęgą; y Wyſpy.

P. *Co ieſt Ziemia tęga,* po Łac: Continens?

O. *Continens:* zowie ſię znacznie obſzerna Ziemia, wiele kraiow, y Pańſtw, zawieraiąca w ſobie.

P. *Co ieſt Wyſpa?*

O. W tym ſię Wyſpa od tęgiey rożni ziemi, iż mnieyſzą nierownie będąc, ze wſzech ſtron ieſt obtoczona wodą.

P.

P. *Procz tego co ieszcze więcey na Ziemi, y Wyspach uważać trzeba?*

O. Pięć rzeczy, to iest; Poł-Wyspy, Międzymorza, Gory-Nadmorskie, Gory, y Brzegi.

P. *Obiaśniy, co znaczą te słowa?*

O. Poł-Wysep: iest ziemia zewsząd oblana wodą, procz iednego kawałka; ktorym się z inszą łączy ziemią. Międzymorze po Łacinie *Isthmus:* iest szczupła y wązka między dwoma morzami ziemia, dwie *Continentes* wzaiemnie, albo Poł-Wysep z Ziemią łącząca. Gora Nadmorska po Łacinie *Promontorium* znaczy Gorę, ktorey część iaka iest w morze wpuszczona. Każda na Ziemi będąca wyniosłość Gory ma przezwisko, ktorą (ieżeli z siebie ogień wybucha) Wolkanem nazywamy. Brzegi zaś są kraie ziemi iakiey, stykaiące się z morzem.

ROZDZIAŁ. III.
O Podziale Okręgu Ziemskiego.

P. *Wiele się osobliwszych Części znayduie ziemi?*

O. Trzy Generalnych Części, to iest: Stary Swiat, Nowy Swiat, y Swiat niewiadomy, po Łacinie *Mundus incognitus.*

P. *Co nazywasz Starym Swiatem?*

O. Stary Swiat: iest ta obszerność Ziemi Wschodniego Hemisphaerium, Europę, Azyą, y Afrykę zawieraiąca w sobie. Dla tego zaś Starym się nazywa Swiatem, iż od dawnych wiekow był ludziom wiadomy.

P.

P. *Co nazywamy Nowym Swiatem?*

O. Nowym Swiatem nazywa ſię *Contines* Zachodniego Hemisphaerium, ſamą tylko zamykaiący Amerykę, Roku dopiero od Narodzenia Chryſtuſa 1492. przez Krzyſztofa Kolumba Genueńczyka wynalezioną.

P. *Gdzie ſię znayduie Swiat Niewiadomy?*

O. Przez Swiat Niewiadomy rozumieią ſię kraie w oſtatnich Swiata częściach znayduiące ſię, to ieſt: Kraie Połnocne, po Łacinie *Terrae Arcticae*; y Kraie Południowe, po Łacinie *Terrae Antarcticae* rzeczone; ktore ieſzcze wſzyſtkie, procz małych niektorych kawałkow, do tych czas nie ſą odkryte.

P. *Wieleż tedy części w ſobie wzwyż wſpomnione Swiaty zawieraią?*

O. Zamykaią w ſobie te ſześć Części: Europę, Azyą, Afrykę, Amerykę, kraie Arktyczne, kraie Antarktyczne, weſpoł z Wyſpami.

P. *Ktoraż ieſt nayſławnieyſza z tych wſzyſtkich Części?*

O. AZYA wſzyſtkie inne przechodzi zacnością ſwoią. W niey albowiem procz tego: iż początki ſwe miał Narod ludzki, odprawiła ſię niepoięta Odkupienia naſzego Taiemnica. W niey Patryarchowie, y Prorocy, prowadzili życie. Z niey na koniec Ludzie na cały świat rozeſzli ſię.

P. *Czemuż więc w porządku tych Części pierwſze Europie daiemy mieyſce?*

O. To ſię dla tego czyni. Nayprzod, że iako w tey Swiata części wychowani ieſteśmy, tak też wiele nam na tym zależy, abyśmy ią poznali. Po-

wtore,

wtore, iż temi czasy bardziey kwitnie, a niżeli inne trzy Części Swiata.

ROZDZIAŁ. IV.
O Europie.

P. *KTore są granice Europy?*

O. EUROPA na Połnoc graniczy z Morzem Lodowatym, po Łacinie *Mare Glaciale*; na Wschod z Rusią Azyatycką, z Rzeką Don czyli Tanais, z Morzem d'Azof, z Morzem ciasnym pod Kaffą, y Czarnym Morzem. Na południe z Przesmykiem de Gibraltar, z Morzem Srzodziemnym, y z Morzem de Marmara. Na Zachod zaś z Wielkim Oceanem.

P. *Na wiele części dzielisz Europę?*

O. Europa dzieli się na siedmnaście Części osobliwszych, z ktorych sześć na Połnoc, sześć w posrzodku, pięć zaś znayduie się na Południe.

P. *Ktore są Państwa na połnoc położone?*

O. Są te: Wyspy Brytannickie, Dania, Norwegia, do ktorey Izlandya należy; Szwecya, Wielka Ruś, czyli Moskwa; y Polska.

P. *Ktore są Państwa w posrzodku?*

O. Te: Francya, Szwaycary, Niemcy, Niderland, Czechy, y Węgry.

P. *Ktore Państwa na Południe zostaią?*

O. Portugalia, Hiszpania, Włochy, Turcya Europeyska, y Niższa Tartarya.

P. *Czyli iednakowym wszystkie te Państwa rządzą się sposobem?*

O.

O. Pięciorako dzieli ſię znayduiący ſię w nich ſpoſob Rządu. Na Deſpotyczny, Monarchiczny, Aryſtokratyczny, Demokratyczny, y Zmieſzany.

P. *Ktory ſpoſob Rządu nazywaſz Deſpotycznym?*

O. Rząd Deſpotyczny ieſt: gdy wola Rządcy Naywyżſzego za prawo ſtanie, maiącego władzą nad życiem, y śmiercią poddanych ſwoich, iako naprzykład Ceſarz Turecki.

P. *A Rząd Monarchiczny co ieſt?*

O. Rząd Monarchiczny ieſt: kiedy Państwo iakie, ieden tylko, a to Naywyżſzy, ſprawuie Rządca, iako w Francyi, Hiſzpanii &c.

P. *Obiaśniy ieſzcze y inne ſpoſoby Rządu?*

O. Rząd Aryſtokratyczny ieſt: kiedy Zacnieyſze Państwa Oſoby nim rządzą, iako w Rzeczypoſpolitey Weneckiey. Demokratyczny zawiſł od kilku Oſob, od Poſpolſtwa z pomiędzy ſiebie wybranych; iako w Szwaycarach. Rząd na koniec Zmieſzany ſkłada ſię ze dwoch, albo trzech rożnych ſpoſobow rządu, iako w Hollandyi, gdzie Aryſtokratyczny z Demokratycznym; iako w Anglii, gdzie Monarchiczny y Aryſtokratyczny, wraz z Demokratycznym rządem ieſt zmieſzany.

P. *Jaka ieſt rozciągłość Europy?*

O. EUROPA od Gory Nadmorſkiey Połnocney czyli Cap du Nord; aż do Brzegow Włoſkich bliſko 800; od Zachodu zaś do Wſchodu 900 mil zawiera w ſobie; to ieſt: od Promontorium Finiſterre w Hiſzpanii, aż do Don czyli Tanais Rzeki, w Moſkwie będącey.

ROZDZIAŁ. V.

O Rzekach, Przesmykach morskich, Jeziorach, Gorach, Odnogach morskich, y Gorach Nadmorskich, znayduiących się w Europie.

P. *KTore Rzeki znayduią się w Europie?*

O. Osobliwsze Rzeki są te: w Niemczech Dunay, po Łac: Danubius; Ren, po Łac: Rhenus; Elba, po Łac: Albis; Odra, po Łac: Odera *vel* Viadrus; y Wezer, po Łac: Visurgis; W Francyi są: Rodan, po Łac: Rhodanus, po Franc: le Rhône; Garumna, po Łac: Garumna; Ligeris, po Franc: Loire, y Sequana, po Franc: la Seine; w Anglii iest: Tamezys; w Hiszpanii: Iberus, Tagus, Minhiusz, Duryusz, Guadalkwiwir, po Łac: Baetis, y Guadiana, po Łac: Anas. We Włoszech iest: Padus, po Włosku Po. W Polszcze Wisła. W Moskwie zaś te się znayduią: Niepr, po Polsku Dniepr, po Łac: Boristhenes; Dzwina, y Don czyli Tanais.

P. *Ktore są osobliwsze Przesmyki Morskie?*

O. Są te nayznakomitsze: Przesmyk Duński, w szyi Baltyckiego morza, czyli *Fretum Sundicum*, Ciasne przeyście pod Kaletem, czyli *Pas de Calais*, między Anglią y Francyą; Ciasne morze pod Gibraltarem, po Łac: *Fretum Herculeum* v. *Gaditanum* między Afryką y Hiszpanią; Ciasne morze pod Messyną, między Krolestwem Neapolitańskim y Sycylią; Przesmyki Dardanelli, y Konstantynopolitański; Turcyą Europeyską od Azyatyckiey dzie-

lące,

łące, y Przesmyk pod Kaffą, po Łac: *Fretum Caffæ*, ktore z Morzem d'Azof ma kommunikacyą.

P. *Wylicz osobliwsze Jeziora?*

O. Osobliwsze Jeziora są te: Ladoga, y Onega w Moskwie. W Szwecyi Meler, Wener, y Wetter, W Szkocyi Lamod. W Westfalii Jezioro de Dummer, Jezioro Konstancyeńskie na Południe, na samym froncie Niemiec, Jeziora pod Zug, Zurich, Lucerną, Bienną, Neuschatel w Szwaycarach; Jezioro Geneweńskie między Szwaycarami y Sabaudyą, Jezioro Większe po Łac: *Lacus Major*, y Jezioro Komeńskie w Xięstwie Medyolaneńskim.

P. *Ktore są sławnieysze Gory?*

O. Nayslawnieysze Gory te się liczą: Heckla w Izlandyi, Montes Felices, czyli Daara-Field, po Polsku Gory Szczęśliwe, między Szwecyą y Norwegią; Krępackie między Polską y Węgrami, Pireneyskie między Francyą y Hiszpanią, Alpes na brzegach Włoskich, y Appenin, ktora przez nie przechodzi; Wezuwiusz w Krolestwie Neapolitańskim, Etna czyli Gibel w Sycylii.

P. *Ktore z wyliczonych tych Gor są sławnieysze?*

O. Heckla, Wezuwiusz, y Etna, przeto: iż ogień z siebie wybuchaią.

P. *Opowiedz znacznieysze Odnogi Morskie?*

O. Odnogi morskie znacznieysze są te: Odnoga Botnicka, *Sinus Bothnicus*; Odnoga Finlandzka, *Finlandicus*; Odnoga Lubecka, *Lubeckiensis*; Odnoga Gdańska, *Gedanensis* na Morzu Baltyckim; Odnoga de Kategat między Norwegią y Zelandyą Wyspą; Odnoga Wenecka, po Łac: *Sinus Venenticus*,

icus, na Morzu Srzodziemnym.

P. *Wylicz niektore Gory Nadmorskie?*

O. Znacznieysze Gory Nadmorskie są te: Cap Finisterre w Hiszpanii; S. Wincentego, Cap St. Vincent, w Portugalii; Odnoga pod Miastem Conquête, czyli Cap de Conquêt w Brytanii Mnieyszey; Odnoga pod Kornwal czyli Cap Cornoüaille w Anglii. Odnoga Połnocna czyli Cap du Nord; w Norwegii.

ROZDZIAŁ. VI.

O Miastach Stołecznych, y pryncypalnych Europy Wyspach.

P. *KTore są Miasta Stołeczne w Państwach Połnocnych?*

O. Londyn nad Tamezys; Stolicą iest Wielkiey Brytannii. W Danii y Zelandyi Kopenhaga. W Szwecyi Sztokholm na Międzymorzu będące Miasto, y Sudermannią dzielące od Uplandyi. W Rossyi czyli Mowskie, Moscua nad Moską rzeką. W Polszcze Krakow, nad Wisłą; Stołecznym iest Miastem.

P. *Ktore są Miasta Państw w posrzodku będących?*

O. W Szwaycarach, Niemczech, y Niderlandzie, tyle iest Miast Stołecznych, ile się w nich Państw, Prowincyi, czyli Kantonow zamyka. Paryż Miasto w tym zostaiące położeniu, gdzie się Matrona Rzeka łączy z Sekwaną, Stolicą iest Francyi. Krolestwa Czeskiego Praga, nad Moldawą; Węgierskiego zaś Buda nad Donaiem iest Stolicą.

P.

P. *Wylicz Stolice Państw na Południe położonych?*

O. Idąc od Zachodu na Wschod, Tagus niedaleko uścia swego w morze, ukazuie nam Lisbonę Stolicę Portugalii. Nad Rzeką Mansanares iest Mádryd, Stolica Hiszpanii. Włochy tyle Stołecznych Miast maią, ile Zwierzchności. Stambuł albo Konstantynopol nad Przesmykiem tegoż imienia, Stolicą iest Państwa Tureckiego. W Krymie znayduie się Miasto Baciezaray Stolica Mnieyszey Tartaryi.

P. *Ktore są Wyspy osobliwsze w Europie?*

O. Te: Wielka Brytannia, Hibernia, Izlandya, na Wielkim Oceanie. Na Morzu Srzodziemnym znayduią się Wyspy: Sycylia, Sardynia, Korsyka, Maioryka, Minoryka, Kandya, y Archi-pelagus.

P. *Co znaczy Archi-pelagus?*

O. Archi-pelagus iest morze wielką liczbę drobnych Wysep, w niedalekiey od siebie będących odległości zawieraiące.

O KROLESTWACH POŁNOCNYCH.

ROZDZIAŁ. I.

O Wyspach Brytannickich, osobliwie o Anglii.

P. *CO rozumiesz przez Wyspy Brytannickie?*

O. Wyspy te: to iest Dwie Obszerne, z wielu innemi pomnieyszemi, dziedziczne formuią Krolestwo,

lestwo, ktore się temi czasy Wielką nazywaią Brytannią.

P. *Ktore to są dwie Wielkie Wyspy?*

O. Wielka Brytannia, naywiększa że wszystkich Wysp nam wiadomych; y Hibernia, od dawnych czasow woyną nabyta przez Anglikow.

P. *Jako się dzieli Wyspa Wielkiey Brytanii?*

O. Wyspa Wielkiey Brytannii zamyka w sobie: Anglią, y Szkocyą; dwa Krolestwa przeszłego wieku (a) powtornie w iedno złączone.

P. *Anglia zaś sama iak się dzieli?*

O. Dzieli się na Anglią własną, y na Xięstwo Valliæ, ktore się z LII. Hrabstw czyli Prowincyi składaią.

P. *Co są za własności Kraiu tego?*

O. W Anglii powietrze iest bardzo miłe. Ziemia żyzna w zboże y owoce. Obsita w bydło, zwierzynę, y we wszystkie generalnie rzeczy potrzebne do życia, (procz wina samego) pasze ma piękne, konie przednie.

P. *Dlaczego tak kwitnie to Krolestwo?*

O. Pozycya iego w posrzod morza, liczność portow; wiele mu ozdoby przydaią, do czego y to przydać można, iż wszyscy Anglikowie, naypierwszych nawet Familii, handlami się bawią, ktore u nich nikomu nie uwłoczą.

P. *Jakiego Charakteru są ludzie tego kraiu?*

O.

(a) *To iest Roku 1707 przez odnowienie* Formae Unionis. *Krolestwa te przed złączeniem się z sobą, dzielił mur, od brzegow iednego, do brzegow drugiego morza wywiedziony, na mil 20. długi.*

O. Anglikowie ſą waleczni, dowcipni, byſtrego y rzeczy wſzyſtkie przenikaiącego rozumu. Ludzie uczeni, y urodzenia Szlachetnego, ſą polityczni; y wſpaniali. Poſpolſtwo zaś nieobyczayne, do buntow ſkłonne, będąc przytym pełne właſney miłości, wſzyſtkiemi poſtronnemi gardzi Narodami.

P. *Co za ſpoſob Rządu znayduie ſię w Anglii?*

O. Rząd w Anglii ieſt Monarchiczny, Aryſtokratyczny, y Demokratyczny razem. Korona podpada Sukceſſyi, tak: że y Niewiaſty nawet na Tron wſtępuią, gdyby męzkiey płci nie ſtało; władza iednakże Krolow ieſt okryślona prawy.

P. *Jaka panuie Religia?*

O. Religia panuie Epiſcopalis, ktora ſię tym oſobliwie od Kalwińſkiey rożni, iż konſerwuie Biſkupow pod władzą Krola, ktory Kościoła tak iako y Państwa ieſt głową.

P. *Wiele rachuie Biſkupow Anglia?*

O. Arcy-Biſkupow dwoch, Biſkupow XXV. ktorzy wſzyſcy do Parlamentu wchodzą, iednego tylko Biſkupa de Man wyiąwſzy, ktory ſię w nim nie mieści przeto: iż nie od Krola nominowany bywa.

ROZDZIAŁ. II.
O Pryncypalnych Anglii Miaſtach.

P. *KTore ſą pryncypalnieyſze Anglii Miaſta?*

O.

O. Londyn (b) Stolica Krolestwa, iedno z naywiększych nayludnieyszych, naybogatszych, y nayhandlownieyszych Miast Europy, mieysce ordynaryiney Krolow rezydencyi, nad Tamezys położone; tak: że naywiększe nawet Okręty pod nie przystąpić mogą.

P. *Ktore są inne znacznieysze Miasta?*

O. Te: Yorck, Brystol, Kantorbery, po Polsku Kantuarya; Oxford, Kambrydż, y Portsmouth.

P. *Co iest godnego wiadomości o tych Miastach?*

O. Yorck Stolica Xięstwa tegoż imienia, nad *Youre* Rzeką, wpadaiącą w Humber; drugie iest co do obszerności y piękności Miasto Krolestwa tego, ktorego Arcy-Biskup ma prawo koronować Krolowe. Kantuarya Stolica Xięstwa de Kent, nad Stour Rzeką, niema nic osobliwszego, procz Metropolitańskiego Kościoła y Arcy-Biskupa, ktory Prymasem y Pierwszym iest Parem Krolestwa. Brystol nad Awoną, w Prowincyi Glocester; żadnemu Krolestwa swego w handlach (procz Londynowi) nie ustępuie Miastu, piękne iest, y porządne; pod ktore łatwy Okrętom przystęp czyni, dwa razy

zy

(b) *Wielka iest między Geografami sprzeczka, ktore z tych dwoch Miast iest większe, Londyn? czy Paryż? na to iednak wszyscy się zgadzaią: iż Londyn więcey ma niż Paryż mieszkańcow, lubo w nim Pałace y Domy nie są tak obszerne y wynioste iako w Paryżu. Część iedna Miasta tego nazywa się Westminstr, zamykaiąca w sobie dwa Pałace Krolewskie: Withal, y St. James; tudzież wspaniały Kościoł pod tytułem S. Pawła, w ktorym Krolowie Koronowani bywaią.*

zy na dzień wzburzaiące ſię morze. Oxford nad Tamezys, y Kambrydż, nad Tam Rzekami, Stolice Xięſtw tychże Imion, zaſzczycone Akademiami. Sławnieyſze iednak ieſt Oxford dla Biblioteki, ktora ſię między nayprzednieyſzemi całey Europy liczyć może, dla bardzo ciekawych manuſkryptow w niey ſię znayduiących. Portsmouth na brzegach Xięſtwa Hant naprzeciwko Wyſpy Wigcht, naymocnieyſze w całey Anglii mieyſce, ktorego Port wielką czyni intratę.

ROZDZIAŁ. III.

O Rzekach y Wyſpach.

P. *KTore ſą pryncypalnieyſze Rzeki w Anglii?*

O. Oſobliwſze Anglii Rzeki te ſą: Tamezys, Sawerna, y Humber.

P. *Czyli ci ſą wiadome zdroie, y uścia tych Rzek?*

O. Tamezys przy zdroiu ſwoim, w Prowincyi Glocester, nazywa ſię Ize; y nie wprzod bierze nazwiſko Tamezys, aż po złączeniu ſię z Tam Rzeką, niżey nieco Oxfordu. Rzeka ta doſyć ſzeroka, y głęboka; ma uście ſwoie w Połnocne Morze. Sawerna poczyna ſię w Prowincyi Montgomery, przechodzi pod Worceſter, y Gloceſter, gdzie w Swiętego Jerzego, czyli Bryſtolſki kanał wpada. Humber nie tak Rzeką, iako raczey Odnogą ieſt morſką, w ktorą wiele Rzek wpada.

P. *Ktore ſą Wyſpy Angielſkie?*

O. Znacznieyſze Wyſpy ſą te: Wigcht, Anglezey, Man, y Sorlingues, czyli Silley.

P. *Informuy mnie o ich położeniu, y co osobliwszego w sobie zawieraią.*

O. Wyspa Wigcht na południe, względem Anglii; nie dzieli się od Xięstwa Hant, iako małym tylko Przesmykiem nazwanym Solwent. Powietrze w niey iest zdrowe, zboża przytym, zwierzyny, y bydła ma dostatek. Anglezey na Morzu Hibernii, nie dzieli się od Xięstwa Kaernawan, tylko Przesmykiem de Menay. Wyspa ta iest dosyć obfita w zboże, ma wielkie pastwiska, na ktorych się wiele bydła żywi. Na tymże Hibernii Morzu znayduie się Man Wyspa, dosyć wielka, ale nie bardzo żyzna, maiąca Biskupa, ktorego iednego tylko Krol prawa nominowania nie ma. Sorlingues na Zachod Kornwalu położone, dosyć liczne Wyspy, z ktorych iednak żadna nie iest sławna, procz Wyspy S. Marie: maiącey podostatek zboża, zwierzyny, y Rudy Cynowey.

ROZDZIAŁ. IV.

O Szkocyi.

P. *JAk dzieliß Szkocyą?*

O. SZKOCYĄ Rzeka Tay na dwie dzieli Części, Połnocną y Południową, zamykaiące w sobie XXXV. Prowincyi, ktore wraz z Anglią, iedno czynią Krolestwo, nazwane Wielką Brytannią.

P. *Co są za własności Kraiu tego?*

O. Szkocya iest kraiem, w ktorym zimne iest y grube powietrze. Ziemia bardzo nieurodzayna, nie tak

tak iak w Anglii. Wſchodnia część ieſt naylu-dnieyſza, y handlow pilnuiąca.

P. *Jakiego Charakteru ſą Szkoci?*

O. Szkotow poſpolicie za mocnych y bitnych maią. Wſzyſcy prawie ſą polityczni, ludzcy, y dowcipni, wyiąwſzy po gorach na połnoc mieſzkaiących, ktorzy dzikiemi, do buntow ſkłonnemi, y odludnemi ſą.

P. *Jaki Rząd znayduie ſię w Szkocyi?*

O. Przedtym Szkocya nie należała do Anglii, będąc Kroleſtwem, tak dziedzicznym, iako y ona. Temi zaś czaſy wcale w niey ieſt Rząd odmienny, zawiſł albowiem od Wice-Krola, czyli Generalnego Gubernatora, od Krola nominowanego.

P. *Jaka w niey panuie Religia?*

O. Takaż, iaka y w Anglii, pod Rządem dwoch Arcy-Biſkupow, y XII. Biſkupow.

ROZDZIAŁ. V.

O pryncypalnych Miaſtach, Rzekach, Jeziorach, y Wyſpach.

P. *KTore ſą pryncypalnieyſze Miaſta Szkocyi?*

O. Miaſta Pryncypalne w Szkocyi ſą: Edymburg Stolica Kroleſtwa całego, obſzerne y doſyć piękne; poł mile wyżey Odnogi Morſkiey, nazwaney Golphe de Forth, z Akademią, Biſkupſtwem, y Parlamentem. Glaſkow drugie Miaſto Szkocyi, Stolicę nawet ſamą Kroleſtwa przechodzące w porządku, y położeniu weſołym, w poſrzod miłey rowniny nad Rzeką Klyd, Akademią, y Arcy-Biſkup-

ſkupſtwem ozdobione. St. André wielkie Miaſto, na mil trzy od morza; niemniey ſławne Akademią, y Arcy-Biſkupſtwem. New-Aberden nad uściem w morze rzeki Dée, znakomite intratnym portem, y nayhandlownieyſze w całey Szkocyi.

P. *Ktore oſobliwſze ſą Rzeki?*

O. Znacznieyſze Szkocyi Rzeki ſą: Tay, Dée, Spey, y Klyd.

P. *Opowiedź ich zdroie, y uścia w morze?*

O. Tay Rzeka dzieląca Szkocyą, na Połnocną, y Południową; wypływa z ieziora, tegoż imienia, a wpada w Połnocne Morze, gdzie w uściu ſwoim czyni Odnogę Morſką. Dée wypływa z Gor, na połnoc względem Xięſtwa Maarſkiego położonych, wpada zaś w Morze połnocne. Spey arcybyſtra Rzeka, bierze początek z ieziora tegoż imienia, na połnoc Xięſtwa Badenochſkiego, podobnież wpada w Połnocne Morze. Klyd ma ſwoy zdroy w Południowey Szkocyi, w bliſkości Xięſtwa Annandalſkiego y wpływa w Odnogę (Klyd także nazwaną) niżey Glaſkowa.

P. *Czyli ſię Jeziora iakie znayduią w Szkocyi?*

O. Szkocya ma wiele ſławnych ieziorow. Znacznieyſze iednak ſą te: Jezioro pod Lomund, y Neſſe. Pierwſze z nich w południowey położone Szkocyi, licznemi ieſt napełnione wyſpami, z pomiędzy ktorych iedna za wiatrem pływaiąca, bardzo dobre ma paſze. Jezioro pod Neſſe w Połnocney Szkocyi; nigdy nie marznie, tak iako y Rzeka tegoż imienia, z niego wypływaiąca.

P. *Ktore Wyſpy należą do Szkocyi?*

O. Wyſpy Zachodnie Hebrides, czyli Weſter-

nes, rzeczone; na Zachod względem Szkocyi, Wyſpy Orkadzkie na Połnoc, y Szotlandzkie na Połnoc Orkadzkich. W tych iednak Wyſpach nic oſobliwſzego nie maſz.

ROZDZIAŁ. VI.
O Hibernii.

P. *JAk dzieliſz Hibernią?*

O. HIBERNIA dzieli ſię na cztery części, podług czterech Krain Swiata, ktore części razem ſkładaią XXXII. Hrabſtw czyli Prowincyi.

P. *Przełoż właſności Kraiu tego?*

O. Powietrze w Hibernii ieſt przyiemne y utemperowane, kray arcy żyzny w zboże wſzelkiego rodzaiu. Paſze ma tak dobre, iż lepſzych w całym nie maſz świecie, ma także doſtatek zwierzyny, y ryb; przydaią y to, iż Ziemia żadney nie cierpi gadziny.

P. *Jaki Charakter przypiſuieſz Hibernom?*

O. Hibernowie kiedy dobrzy, to dobrzy; kiedy zli, to zli. Oſoby dyſtyngwowane, kochaią ſię w Muzyce, y polowaniu.

P. *Od kogo Rząd Pańſtwa tego dependuie?*

O. Rząd generalny Hibernii, dependuie od Wice-Krola, naywyżſzą maiącego władzą, ktory iednak powinien ſłuchać praw Kroleſtwa, y uſtaw Parlamentowych. Religia panuiąca takaż ſama ieſt, iaka y w Anglii, pod IV. Arcy-Biſkupami y XIX. Biſkupami.

P. *Ktore ſą Miaſta pryncypalne Hibernii?*

O.

O. Nayzacnieysze Miasta Hibernii są: Dublin, Armak, Kashel, Galloway, Waterford, y Limmeryk.

P *Opowiedz położenie, y osobliwe Miast tych ciekawości?*

O. Dublin w Wschodniey Części, nad Rzeką Lissy, ktora przez srzodek Jego przechodzi, wielkie y piękne Miasto, Stolica Krolestwa, y Rezydencya Wice-Krolow; ma sławną, y iednę tylko na całą Hibernią Akademią. Armak w Połnocney Części pięć mil od Neaug iezioral, Arcy-Biskupem, y Prymasem Krolestwa wsławione. Kashel na milę od Sewer, czyli Shure, w Południowey Części, Stolicą iest Arcy-Biskupstwa, tak iako y Galloway; drugie Miasto Zachodniey Części, na brzegach Zatoku tegoż imienia zostaiące. Waterford nad Sewer, czyli Shure, na trzy mile od morza Hibernii, sławne iest położeniem swoim, y kommercyami; y drugim Hibernii Miastem, co do wielkości. Limmeryk nad Shannon Rzeką (ktora przez Jego srzodek przechodzi) nietylko w niczym nie ustępuie Waterfordowi, ale go nawet przewyższa, wygodnym portem, do ktorego naywiększe zawinąć mogą okręty, lubo na 16. mil iest odległe od morza.

P. *Ktore są Rzeki pryncypalnieysze w Hibernii?*

O. Hibernia wiele w sobie Rzek zawiera, nayznacznieysza iednak iest: Shannon, ktora w biegu trzy ieziora, y wielką Odnogę w uściu swoim do morza, czyni.

P. *Procz tych trzech Krolestw y Wysp przyległych,*

czyli

czyli nie należą ieſzcze kraie iakie w Europie do Krola Angielſkiego?

O. Procz tych trzech Kroleſtw, y Wyſp im przyległych, Krol Wielkiey Brytannii ieſt Panem Jerſei y Greneſei dwoch Wyſp, przy brzegach Normandyi, Prowincyi Francuzkiey zoſtaiących. Na Morzu Srzodziemnym ma Minorykę (a) Wyſpę dla położenia ſwego uwagi godną; tudzież Gibraltar Miaſto Hiſzpańſkie, w Andaluzyi; arcy obronną fortecę, na gorze, przy brzegach morſkich, y nad Przeſmykiem tegoż imienia położone. Są ieſzcze y inne kraie w inſzych świata częściach zoſtaiące, w poſſeſſyi Anglikow, o ktorych ſię na ſwoich mowić będzie mieyſcach.

ROZDZIAŁ. VII.

O Kroleſtwie Duńſkim.

P. *JAki rozdział czyniſz Danii?*

O. KROLESTWO DUNSKIE dzieli ſię na Ziemię ſtałą, Wſchodnią, czyli *Te ram firmam*; y Wyſpy Zachodnie.

P. *Jakie ſą właſności Kraiu tego?*

O. Lubo powietrze w Danii zimne, atoli iednak ieſt zdrowe; Ziemia obfituie w paſze, dodaie wiele koni, y wołow, poſtronnym; zwierzyny y Jeleni ma doſyć. Kommercya Kroleſtwa tego przedtym liche, temi czaſy coraz bardziey kwitną.

P.

(a) *Temi czaſy Minoryka w Poſſeſſyi Francuzow zoſtaie, od Roku* 1756.

P. *Jakiego Charakteru ſą Duńczykowie?*

O. Są urodziwi, wſpaniali, ludzcy, Nauk y ſcyencyi arcy kochaiący. Niewiaſty z wielkim do goſpodarſtwa przywiązaniem.

P. *Chciey mi ſpoſób ich Rządu opowiedzieć?*

O. Kroleſtwo to, ktore wieku przeſzłego *electivum* było, ſtało ſię dziedzicznym; y dla płci nawet Niewieściey, ieſt zaś wcale Monarchiczne.

P. *Jaka w nim panuie Religia?*

O. Luterſka pod dyrekcyą ſześciu Biſkupow, to ieſt Kopenhageńſkiego, Odenzeeſkiego, Wiborſkiego, Aalborgſkiego, Rypeńſkiego, y Arhuzeńſkiego.

P. *Co nazywaſz ſtałą Ziemią Danii?*

O. Stałą Ziemią Danii ieſt: Poł-Wyſep Jutlandya, ktora ſię na Połnocną, y Południową Jutlandyą, czyli Xięſtwo Sleſwickie, dzieli.

P. *A Wyſpy ktore liczyſz?*

O. Wyſpy znaduiące ſię na morzu Baltyckim ſą: Zelandya, Fionia, Langelandya, Lalandya, Falſtrya, z niektoremi innemi, nie licząc partykularnieyſzych.

P. *Wylicz pryncypalnieyſze Miaſta?*

O. Miaſta pryncypalnieyſze w Danii te ſię znayduią: Kopenhaga Stolica Wyſpy Zelandyi, y Kroleſtwa całego, nad Duńſkim Przeſmykiem, po Łac: *Fretum Sundicum*, naprzeciw Wyſpy Amagh, tymże wązkim od niey dzielące ſię Przeſmykiem (przez ktory ſię po moście przechodzi) Biſkupa ma, Arſenał dobrze opatrzony, y Akademią. Elzenor czyli Helzyngor, nad tymże Przeſmykiem, ale bardziey na połnoc. Odenza Miaſto Biſkupie, y Stolica

Stolica Fionii. Na stałey Ziemi znayduie się Aalborg małe Miasto z Biskupstwem, nad Odnogą morską Lymford, na połnoc względem Jutlandyi. Wiborg Stołeczne Połnocney Jutlandyi Miasto z Biskupstwem, y Radą naywyższą. Arhusen Miasteczko małe z Biskupstwem y Portem, na Wschod względem Jutlandyi. Na Zachod iest Rypen nad Nipsą z Biskupstwem. Na południe Sleswick, Stolica Xięstwa tegoż imienia, nad Rzeką Sley.

P. *Ktore są ieszcze inne znacznieysze Krola Duńskiego possessye.*

O. Procz wielu Fortec w Afryce, y Ameryce, należących do siebie; ma ieszcze niektore y w Europie kraie, o ktorych się na swoim powie mieyscu.

ROZDZIAŁ. VIII.

O Norwegii.

P. *OPisz mi Norwegią ?*

O. Norwegia iest zimna, maiąca wiele gor, wzdłuż się ciągnie tak iako Połnocne morze, od Szwecyi dzieli się pasmem ciągniącemi się gorami, ktore się Szczęśliwemi nazywaią po Łac: Felices, albo Daara-Field. Ziemia iest żyzna, napełniona lasami, w ktorych masztу, y inne potrzebne sztuki do okrętow robią.

P. *Jaki się w niey Rząd znayduie?*

O. Norwegia, w ktorey się Rząd Monarchiczny znayduie, przez długi czas osobnych miała Krolow, aż dotąd: poki się z Danią nie złączyła. Teraz nią rządzi Wice-Krol w Chrystyanii rezyduiący.

P.

P. *Informuy mnie o obyczaiach, y Religii Norwegianow?*

O. Norwegianie ſą mocni, y trwali, ale nieobyczayni. Teyże ſamey trzymaią ſię Religii, ktorey Dania, wyiąwſzy tylko w połnocnych mieſzkaiących kraiach, ktorzy ſą dzikiemi, bez polityki, y niemal bez Religii.

P. *Jak dzieliſz Norwegią?*

O. Dzieli ſię na cztery Gubernia, to ieſt: Agerruſkie, Bergenſkie, Drontemſkie, y Warduſkie.

P. *Ktore ſię w niey znayduią Miaſta?*

O. Pryncypalnieyſze Norwegii Miaſta ſą: Chryſtyania, przedtym Obslo zwane, Stolica Kroleſtwa; ma na południe iezioro tegoż imienia. Bergen w Gubernium tegoż imienia, naywiękſze y naypryncypalnieyſze Miaſto całego Kraiu, z portem wygodnym, do ktorego bardzo częſto zawiiaią okręty. Stawanger kſztałtne Miaſto, z Portem między Wſchodem y Południem Norwegii; y Dronthem Stolica Gubernium tegoż imienia, Krolow niegdyś rezydencya, teraz ledwie imienia Miaſta godne.

P. *Czyli ieſt co godnego wiadomości o Wardhuſkim Gubernium?*

O. Gubernium Wardhuſkie zamykaiące w ſobie Norwegſką czyli Duńſką Laponią, ieſt nie ludne dla zimna nieznośnego, nie ma tylko iedne liche Miaſteczko Wardus, na Wyſpie tegoż imienia, położoney między Połnocą, y Południem kraiu. W innych zaś mieyſcach ſame tylko wioſki.

P.

P. *Czyli ſię znacznieyſza iaka Rzeka znayduie w Norwegii ?*

O. Jeziorow ma wiele Norwegia, Rzeki iednak w niey (lubo ich ieſt doſyć,) wcale nie ſą godne pamięci, dla tego, że żadna z nich nie nosi okrętow, procz iedney Glama czyli Glamer, ktora w Niemieckie morze ma uście ſwoie, niżey Fridrihſtad.

P. *Ktore kraie należą do Norwegii?*

O. Kraie do Norwegii należące ſą: Izlandya, y Fare czyli Fero Wyſpy. Te poślednieyſze nic nie maią ciekawego. Izlandya zaś ieſt bardzo obſzerna Wyſpa, lecz puſta dla zimna, naypryncypalnieyſze w niey ieſt Miaſteczko Szkalhot, w ktorego bliſkości znayduie ſię Heckla gora, ogień z ſiebie wybuchaiąca.

P. *Czyli iuż nic oſobliwſzego niemaſz w Norwegii?*

O. Przy brzegach Norwegii znayduie ſię Wyſpa na Zachod, nazwana Loffoeren; niedaleko ktorey ieſt Maalſtroom ſławny wart morſki, pogrążaiący w ſobie okręty.

ROZDZIAŁ. IX.

O Szwecyi.

CO za Państwo ieſt Szwecya?

O. Szwecya bardzo dawne Kroleſtwo, ex *electivo* ſtało ſię było dziedzicznym, ktorego iednak Stany w terazniey ſzych czaſach, odzyſkały dawnieyſze, w rządach Państwa wolności.

P. *Jaka natura Ziemi?*

O.

O. Szwecya iest arcy zimna, wiele lasow, gor, y pustych mieysc maiąca. Zima w niey przez 9. Miesięcy, lato przez resztę trwa Roku, powietrze ma czyste y zdrowe, kray żyżny, ludzi dłużey niżeli gdzie indziey żyiących. Bydła iest podostatek lubo drobnego, wielka liczba niedźwiedzi, lisow, y łosiow, procz mnostwa drapieżnych ptakow.

P. *Na czym zakładasz iey bogactwa?*

O. Bogactwa Szwedzkie, zawissy na Rudach miedzi, iak tylko naypięknieysza y naylepsza bydź może, na żelezie, żywicy, rezynie, masztach do okrętow, y futrach.

P. *Jakim się sposobem rządzi?*

O Szwecya co do Rządu iest Zmieszana, ponieważ władza Krolow iest okryślona przez Stany Generalne; z Senatorow, Szlachty, Duchowieństwa, Kupcow, y Pospolstwa złożone.

P. *Powiedz co o obyczaiach Szwedzkich?*

O. Wszyscy generalnie Szwedzi, są urodziwi, żołnierze dobrzy, odważni; paradę, y zbytek kochaiący, wielką maią skłonność do nauk, w ktorych znaczny postępek czynią. Osoby dystyngwowańsze woiażować lubią.

P. *Jaka iest Religia u Szwedow?*

O. Taż sama co y w Danii, pod dyrekcyą iednego Arcy-Biskupa, y siedmiu Biskupow.

P. *Na wiele części Geografowie dzielą Szwecyą?*

O. Szwecya dzieli się na sześć Części pryncypalnych: na Szwecyą właśną, Gotlandyą, Schonen czyli Skanią, Gubernium Bahuskie, Prowincye Połnocne, y Finlandyą. P.

P. *Wylicz oſobliwſze Wyſpy Szwedzkie?*

O. Pryncypalnieyſze Wyſpy Szwedzkie ſą te: Alandya, między Odnogą morſką Finlandzką y Botnicką; na Morzu Baltyckim na Wſchod Gotlandyi; iedna tegoż imienia, a druga Oelandya, dwie Wyſpy doſyć obfite.

P. *Ktore ſą znacznieyſze Miaſta?*

O. Sztokholm Stolica Uplandyi, y całego Kroleſtwa. Miaſto to wielkie,, y ozdobne, na wielu Wyſpach Jeziora Meeler wybudowane, ſłynie handlami dla portu tak obſzernego: iż w nim naywiękſze okręty bez kotfic y lin ſpokoynie ſtoią. Upſal na brzegach połnocnych tegoż ieziora położone; Miaſto bardzo dawne, maiące Akademią, y Arcy Biſkupa iednego tylko na całe Kroleſtwo; ktory ma tytuł Prymaſa, y prawo koronowania Krolow. Lunden Stolica Skanii, z Biſkupſtwem, y Akademią. Gotenburg na Zachod Gotlandyi nad Kattegat, Miaſto nadmorſkie, arcy bogate, ludne, y obronne. Abo ſtołeczne Finlandyi, z Biſkupſtwem y Akademią, na brzegu między Odnogą Botnicką y Finlandzką, doſyć wielkie, y portowe Miaſto. Bahus pryncypalne Miaſto Gubernium tegoż imienia, arcy obronne dla położenia ſwoiego na ſkale wyſokiey, zewſząd obtoczoney wodą.

P. *Wylicz Odnogi morſkie czyli* SINUS, *Rzeki, y Jeziora?*

O. Pryncypalnieyſze Odnogi ſą: *Sinus Bothnicus*, y *Finlandicus*, pierwſza proſto ku Połnocy, druga zaś ciągnie ſię ku Wſchodowi. Między

wielką

wielką liczbą ieziorow, znacznieyſze ſą: Wener dla obſzerności, y Weter dla głębokości; ktore w niektorych mieyſcach na 300. ſążni ma bydź głębokie, chociaż Baltyckie Morze, nie ieſt głębſze iak na 50, w naywiękſzych głębiach ſwoich. Twierdzą także o nim y to, iż przyſzłe, prognoſtykuie nawałności, hukiem ſtraſznym, z ktorym ſię ſłyſzeć daie dniem wprzod, niżeli maią naſtąpić. Wiele wprawdzie Rzek znayduie ſię w Szwecyi, ktore acz ſą bardzo rybne, nic iednak oſobliwego nie maią.

P. *Co nazywaſz Prowincyami Połnocnemi?*

O. W połnocnych kraiach zawiera ſię Laponia Szwedzka, kray bardzo obſzerny, ktora ſię na Połnoc wraz z Połnocnym rozciąga Oceanem. Dzielą ią poſpolicie na ſześć Części, z ktorych niemal wſzyſtkie nazwiſka biorą od Rzek pryncypalnieyſzych przez nie płynących.

P. *Czyli Kray ten Połnocny ieſt ludny?*

O. Kray ten ieſt puſty, dla nieznośnego zimna w nim będącego. Ludzie przytym ſą niepolityczni y niemal bez Religii, atoli iednak ztamtąd wywożą futra przednie, y maſzty do okrętow.

ROZDZIAŁ. X.

O Moſkwie.

P. *CO za Państwo ieſt Moſkwa?*

O. MOSKWA czyli Wielka Ruś, ieſt arcy obſzerne Ceſarſtwo, rozciągaiące ſię aż do Tartaryi w Azyi; z iedney do Septemtryonalnego Oceanu,

anu, z drugiey zaś ſtrony do Chiny. Naznaczaią iey długości bliſko 600, a ſzerokości niemal 350. mil.

P. *Czy żyżna ieſt y ludna?*

O. W niektorych Prowincyach kray ten ieſt wcale nieurodzayny, y nieludny, dla niezmierney rozległości ſwoiey. Pełny ieſt iezior, bagniſk, laſow, maiących wiele dzikich zwierząt, ktorych ſkory y futra naywiękſzym ſą ſkarbem Moſkalow.

P. *Jaki ma w ſobie Rząd?*

O. Moſkwa ieſt dziedzicznym Państwem y dla Białychgłow nawet. Rząd iey ieſt abſolutny, y deſpotyczny, tak iako w Turczech. Często także nieſzczęśliwym podlega rewolucyom.

P. *Jakiego Charakteru ſą Moſkale?*

O. Aż do panowania Cara Piotra I. Moſkalow miano poſpolicie za Narod dziki, gruby, y do niewoli iarzma urodzony. Nieumieiętność w ktorey ich Rządcy y Duchowieństwo trzymało, tę im ſprawiła reputacyą. Lecz teraz wcale o nich inaczey ſądzą. Woiażuiący albowiem po więkſzey części do wſzyſtkich niemal Państw Europeyſkich, oczywiście znać daią: iż ſą wſpaniałemi, urodziwemi, komplexyi trwałey, rozumu otwartego, y tak ſpoſobnemi do nauk, iako y inſze Narody.

P. *Opowiedz Religią ich?*

O. W Moſkwie ieſt Religia Grecka, pod dyrekcyą Patryarchy, Prałatow, y Duchowieństwa, na ktorych słowa lud wſzyſtek nayśmieśnieyſzych chwyta ſię zabobonow. Cudzoziemcy zaś maią wolność wiary ſwoiey.

P.

P. *Ktore ſą pryncypalne Rzeki w Moſkwie?*

O. Pryncypalnieyſze Rzeki w Moſkwie ſą: Wolga naywiękſza w całey Europie, wypływa z małego ieziora, tegoż imienia, w Prowincyi Rzewa, na Wſchod; w bliſkości Xięſtwa Moſkiewſkiego, a wpada w Kaſpiyſkie morze, wielu korytami. Nieper po Łac: Boriſthenes początek ma nie daleko Wolgi na Zachod Xięſtwa Moſkiewſkiego. Wypływa z małego ieziora tegoż imienia, a przebiegłſzy Ukrainę, y Mnieyſzą Tartaryą, w czarne wpływa Morze. Don czyli Tanais, wypływa z małego ieziora Xięſtwa Rezańſkiego, a wpada w Morze pod Azof. Dwina czyli Dźwina, (w ięzyku Moſkiewſkim dwa znacząca,) z Jugi y Sukna Rzeki uformowana; wraz z niemi w Białe wpada Morze, niżey Archangel Miaſta.

P. *Jakim ſpoſobem dzieliſz Moſkwę?*

O. Wielka Ruś czyli Moſkwa, dzieli ſię na Połnocną, y Południową, zamykaiące w ſobie wiele Prowincyi, ktore po większey części od Stolic ſwoich, biorą nazwiſka.

P. *Ktore ſą pryncypalne Miaſta?*

O. Nayznacznieyſze Miaſta ſą te: Moſkwa Stolica Ceſarſtwa całego, iedno z naywiękſzych Miaſt w Europie, w poſrzodku Xięſtwa tegoż imienia, nad Moſką położone. To Miaſto nie dobrze zbudowane: ma dzwon dziwney wielkości, ktory iako mówią 320000. waży funtow, wzwyż ma 19. w około 64. a w grubość 2. łokci. Petersburg Stolica Ingryi, nowo wyfundowane przez Cara Piotra I. w tym położone mieyſcu, gdzie Niewa

w Od-

w Odnogę Finlandzką wpada, wſpaniałe, obſzerne, porządne, handlowne, z portem wygodnym, nad Odnogą Finlandzką. Archangel ſławne Miaſto, na prawym brzegu Dźwiny, ku uściu iey w Morze, port ma dobry, bawiąc ſię zaś handlami, ieſt niby Magazynem całey Moſkwy. Smoleńſk, y Kijow pograniczne Miaſta, oba nad Nieprem.

P. *Czyli ſię ieziora iakie znayduią w Moſkwie?*

O. Znacznieyſze ieziora ſą te: Ladoga naywiękſze w całey Europie, między Ingryą, y Inflantami, Onega drugie wielkie iezioro na Wſchod Ladogi, z ktorym ma kommunikacyą przez Rzekę Suir czyli Sueri. Białe Jezioro w Prowincyi tegoż imienia, y wiele inſzych pomnieyſzych.

P. *Ktore ieſzcze kraie zoſtaią w poſſeſſyi Cara Moſkiewſkiego?*

O. Car Moſkiewſki ma procz tego w Azyi Kroleſtwo Aſtrakan, Prowincye Kazańſkie, Kroleſtwo Bulgarſkie, Syberyą, y wiele innych kraiow w Większey Tartaryi.

ROZDZIAŁ XI.

O Polſzcze.

P. *CO ieſt godnego wiadomości o początkach Polſki?*

O. POLSKA początek ſwoy ma od Lecha, ktory Roku od Narodzenia Chryſtuſa 550, z Sklawonii w te kraie przyſzedłſzy, pierwſzy wyfundował Miaſto Gniezno. Co ſię zaś tycze tytułu Krolewſkiego, ten niekomu innemu ieſt winna, ia-

ko Bolesławowi Chrabremu, ktory się pierwszy Polskim koronował Krolem.

P. *Jaki Rząd znayduie się w Polszcze?*

O. Rząd Krolestwa Polskiego, obieraiącego sobie wolnym głosem Krolow, ani się wcale Monarchicznym nazwać może, ponieważ Krolowie nie maią absolutney władzy; ani Arystokratycznym, ponieważ nie sami Zacnieysi tylko w nim rządzą; ani też Demokratycznym, ponieważ wszystkie części iego pod iedną zostaiąc Głową, iednę formuią Rzeczpospolitą, ale raczey Zmieszanym; kiedy tylko Senat y Rycerstwo razem złączone z Krolem, w wszystkich tyczących się Państwach całego mogą konkludować interessach. Z czego się oczywiście widzieć daie, iż całe Rzeczypospolitey Corpus z trzech iest złożone Stanow, to iest: z Krolewskiego, Senatorskiego, y Rycerskiego.

Do Krola tedy, ktory Rzymskiey Katolickiey Wiary koniecznie bydź powinien, wakansow tak Duchownych, iako y Swieckich zasłużeńszym w Oyczyznie rozdawanie należy, interessować się zaś do Mennic naprzykład, przez Zygmunta III. do dyspozycyi Rzeczypospolitey Roku 1632. oddanych, dla utrzymania na Tronie Sukcessorow swoich wchodzić w spiski, wypowiadać woyny, lub z pobliższemi w Traktaty wchodzić Potencyami, albo też do Cudzoziemskich Dworow expedyować Possow, bez wyraźnego wszystkich Krolestwa Stanow dozwolenia, tenże Krol żadnym nie może sposobem.

Senatorskiego Stanu powaga iest naywiększa po Krolu,

Krolu, ktory przy Nim w krzesłach decyzye swoie daie, dla tym lepszego Rzeczypospolitey uszczęśliwienia, składa się zaś z Duchownego, y Swieckiego Stanu. W Duchownym (prym trzymaiącym) znayduie się dwoch Arcy-Biskupow, to iest Gnieznieński, y Lwowski, z ktorych pierwszy Prymasem Krolestwa będąc, podczas Interregnum, Głową iest Rzeczypospolitey, y XV. Biskupow. W Swieckim Woiewodow iest XXXVII. między ktoremi się Krakowski, Wileński, Trocki Kasztelanowie; tudzież Starosta Zmudzki mieści, Kasztelanow Krzesłowych XXXIII. procz trzech wspomnionych wyżey; a Mnieyszych XLIX. Należą ieszcze do Senatu Ministrowie *Status*, V. Koronnych, y Litewskich V. to iest: Marszałkow Wielkich II. Kanclerzow II. Podkanclerzych II. Podskarbich II. Marszałkow Nadwornych II. Z pośrzod tych Senatorow Seym każdy, albo *in casum* niedoyścia iego, *Resultatum Senatûs Consilii* wyznacza XXVIII. do rezydencyi przy boku Krolewskim, to iest Biskupow IV. Woiewodow VIII. Kasztelanow Większych VIII. y Mnieyszych także VIII. z ktorych Duchowni przez poł roku pod karą 6000. grzywien, Swieccy przez trzy Miesiące pod karą 2000. grzywien, od Dworu absentować się nie powinni.

Stan zaś Rycerski złożony iest z IV. Hetmanow, Dwoch Koronnych, y Dwoch Litewskich, ieżeli nie wchodzą do Senatu, z Urzędnikow Koronnych y Litewskich, z Urzędnikow Woiewodztw, Ziem, y Powiatow, z całego nakoniec Stanu Szla-

checkiego niezliczone prawie maiącego prerogatywy. On albowiem iako Starowolski mowi: *przez Prowincyalnych Posłow swoich, broni praw, wypowiada woyny, podatki stanowi, monety przepisuie kurrencyą*, słowem mowiąc: dobro publiczne na swoich piastuie rękach. Z tych przeto wyrażonych Trzech Stanow Polskich, wespoł na Seymie zgromadzonych, iedna się składa Rzeczpospolita.

P. *Wielorakie są Seymy Polskie ?*

O. Dwoiakie, to iest. Seymiki, y Seymy. Seymiki odprawuiące się po Woiewodztwach są rożne, to iest: Przedseymowe, Deputackie, Kommissarskie, Gospodarskie, y Relacyalne. Przedseymowe bywaią na sześć Niedziel przed każdym Walnym Seymem, na ktorym Posłowie na tenże Seym obierani bywaią. Deputackie, y Kommissarskie w Koronie zaczynaią się w Poniedziałek po Narodzeniu N. Maryi Panny, a w Litwie w Poniedziałek po Swięcie oczyszczenia teyże N. Maryi Panny; na ktorych Deputatow na Trybunał Koronny, y Kommissarzow na Kommissyą Radomską obieraią. Gospodarskie odprawuią się sposobnego czasu, na ktorych Ziemskich obieraią Urzędnikow. Na Seymikach Relacyalnych, każdy Poseł czyni relacyą Woiewodztwu swemu, o sukcessie skończonego Walnego Seymu. Co się zaś tycze Seymow Generalnych, na ktore Krol po Woiewodztwach rozsyła Uniwersały, y na ktore się wszystkie trzy Rzeczypospolitey zgromadzaią Stany, te także wiedzieć potrzeba, że są dwoiste, to iest: Ordynaryine, y Extraordynaryine, Seym Ordynaryiny

przy-

przypadaiący co dwa lata, zaczyna się w Poniedziałek po S. Michale, dwa razy w Warszawie, a trzeci raz w Grodnie, trwa zaś przez Niedziel VI. Seym Extraordynaryiny w tenczas tylko składany bywa, gdy znaczna y gwałtowna iaka iest tego przyczyna. Do tych Seymow należą ieszcze Konwokacyalne, Elekcyonalne, y Koronacyalne Seymy. Na tych zaś wszystkich ogolnie publicznych ziazdach, naybardziey Polska wydaie się wolność, kiedy ieden nawet wolnym głosem swoim, naywiększe (przy prawie obstaiąc) tamować może zamysły.

P. *Jakiey natury iest Kray Polski?*

O. Polska w zdrowym, lubo zimnym nieco kraiu, w rowninach, lasami gdzie niegdzie y gorami przeplatanych, położona; nayobfitsze ma ze wszystkich Narodow gronta, na ktorych się tyle zboża, y owocow rodzi, iż nietylko Obywatelom iey wystarcza wszystkiego, ale też, że y postronne nawet, (iako to Anglia, Hollandya, Francya,) po sprowadzone z Polski do Gdańska Wisłą zboże, Okrętami zaieżdżaią Narody. Procz tego opływa w miody, w kruszcze srebra, miedzi, mosiądzu, ołowiu, cyny; w gory, w ktorych się kamienie do murow, y rożnego koloru znayduią marmury. Słowem mowiąc: Polska między nayobfitszemi w Europie liczyć się może Krolestwy.

P. *Jakich przymiotow są Polacy?*

O. Szlachta Polska iest polityczna, insynuiąca się w serce każdemu, ludzka ku Cudzoziemcom, do Nauk y woyny sposobna, w starodawney prze-

staiąca

ſtaiąca ſzczerości, y drogą wolności ſwey zrzenicę pilno piaſtuiąca. Co ſię zaś tycze Wiary. Krolestwo to, ktore ſię *Antemurale Christianitatis* nazywa, ſzczycić ſię ſprawiedliwie może, iż od przyięcey raz Katolickiey nie odſtąpiło Wiary, zostaiąc pod Dyrekcyą Arcy-Biſkupow Dwoch, y Biſkupow XV. Lutrzy iednak, Kalwini, y Zydzi, wolne w nim maią gdzie niegdzie Sekt ſwych exercitium.

P. *Ktore ſię oſobliwſze Rzeki znayduią w Polſcze?*

O. Znacznieyſze Rzeki Polſkie ſą te: *Nieper*, o ktorym ſię wyżey mowiło w Rozdziale o Moſkwie.

Wiſła wypływaiąca na granicy Szląſka, w Odnogę morſką wpada pod Gdańſkiem.

Bug między Warſzawą y Płockiem w Wiſłę wpadaiący.

Niemen czyli *Memel* zdroy ſwoy ma w Litwie, między Południem y Zachodem Woiewodztwa Mińſkiego.

Nieſter poczyna ſię na Południowych Podola granicach.

Bog na Zachod Wyżſzego Podola wypływaiący. Procz tych ſą ieſzcze y inne pomnieyſze w Polſzcze Rzeki, iako to *Donaiec*, *San*, *Narwa*, *Wiſłok*, *Pilica*, &c.

P. *Na wiele Części dzieli ſię Polſka?*

O. POLSKA dzieli ſię poſpolicie na Wielką Polſkę, Mnieyſzą Polſkę, Litwę Roku 1386. złączoną z Polſką, y kraie Hołdownicze.

P. *Wiele w ſobie zawiera Woiewodztw Wielka Polſka?*

O.

O. Zawiera Woiewodztw XII. y dwie Ziemie osobne, to iest: Woiewodztwo Poznańskie, Kaliskie, Sieradzkie, Ziemię Wieluńską, Woiewodztwo Łęczyckie, Brzeskie Kujawskie, Inowrocławskie, Ziemię Dobrzyńską, Woiewodztwo Płockie, Rawskie, Mazowieckie, Chełmińskie, Malborskie y Pomorskie.

P. *Ktore są Miasta Woiewodztw* Poznańskiego y Kaliskiego?

O. W Woiewodztwie Poznańskim te się znayduią Miasta:

Poznań nad Wartą z Biskupstwem, piękne, obszerne, Zamkiem od Kazimierza Wielkiego fundowanym sławne Miasto. *Wschowa*, *Kościan*, *Walcz* nic osobliwszego nie maią.

W Woiewodztwie Kaliskim iest: *Kaliß* z obu stron oblane Prosną, piękne, y murem opasane Miasto.

Gniezno Arcy-Biskupstwem wsławione, y pierwsze Miasto Polskie. *Nakło*, *Pyzdry*, *Kunin*. &c.

Te dwa Woiewodztwa Seymiki swoie odprawuią w Srzodzie, na ktorych 12. Posłow na Seym; 4. Deputatow na Trybunał Koronny, y 2. Kommissarzow na Radomską obieraią Kommissyą.

P. *A o Woiewodztwie* Sieradzkim y Ziemi Wieluńskiey *co trzeba wiedzieć?*

O. Woiewodztwo Sieradzkie zawiera w sobie te Miasta znacznieysze: *Sieradz* niegdyś piękne, lecz przez rożne nieprzyiacioł inkursye, y pożary zdezolowane.

Piotrkow Stołeczne Miasto Powiatu swego, zaszczy-

ſzczycone Trybunałem Głownym Koronnym od Swiętego Franciſzka do Kwietniey Niedzieli agituiącym ſię. Procz wielu Kościołow ma w ſobie Kollegium Soc: Jeſu, y Kollegium XX. Scholarum Piarum z Szkołami publicznemi, w ktorych liczna Szlachetney młodziSzkolney znayduie ſię frekwencya. *Szadek* y *Radomſk* ſą inne Miaſta Powiatowe. Woiewodztwo to Seymikuiące w Szadku, 4. Posłow na Seym, 2. Deputatow na Trybunał, y iednego Kommiſſarza do Radomia wyſyła.

Ziemia Wieluńſka maiąca *Wieluń* y *Oſtrzeſzow* Miaſta znacznieyſze, w tymże Wieluniu odprawuiąc Seymiki, dwoch Posłow, iednego Deputata, y Kommiſſarza obiera.

P. *Ktore ſą Miaſta Woiewodztwa* Łęczyckiego?

O. Woiewodztwo to Seymikuiące w Łęczycy, y z tamtąd 4. Posłow, 2. Deputatow, y 1. Kommiſſarza wyſyłaiące, ma Miaſta: Łęczycę, Brzeziny, y Orłow. &c.

P. *Wylicz Miaſta Woiewodztw* Brzeſkiego Kujawſkiego, y Inowrocławſkiego.

O. W Woiewodztwie Brzeſkim Kujawſkim te ſię liczą oſobliwſze Miaſta: *Brzeście Kujawſkie* murem y Zamkiem obronione, *Radzieiow*, *Przedecz*, *Kowal*, *Kruſzwica*, w ktorey myſzy Popiela na Wieżą Zamkową uciekaiącego (iako z dawney tradycyi mamy) pożarły. W Woiewodztwie Inowrocławſkim: *Inowrocław* y *Bydgoſzcz*. Seymiki tych dwoch Woiowodztw odprawuią ſię w Radzieiowie, zkąd 4. Posłow, 2. Deputatow, y dwoch Kommiſſarzow expedyiuią.

P.

P. *Ktore ſą Miaſta* Ziemi Dobrzyńſkiey ?

O. W Ziemi tey zamykaią ſię te oſobliwſze Miaſta, *Dobrzyn*, ktorego ſię Akta w Bobrownikach konſerwuią, *Rypin*, y *Słońſk*. Ziemia Dobrzyńſka Seymikuiąc w *Lipnie* 2. Poſłow, 1. Deputata, y Kommiſſarza 1. wyznacza.

P. *Co ſię zawiera w Woiewodztwach* Płockim, y Rawſkim ?

O Woiewodztwo Płockie zamyka w ſobie Miaſto *Płock* z Powiatem y Grodem, murem opaſane, y Katedrą ſławne od Mieczyſława I. Xiążęcia wyfundowaną; *Bielſko*, *Sierp*, *Raciąż*, y *Płońſko* inne Miaſta. Zamyka procz tego Ziemię Zawſkrzyńſką, z *Srzeńſkim*, *Międzyborzkim*, y *Mławſkim* Powiatem. Seymiki Woiewodztwa Płockiego odprawuią ſię w Raciążu, na ktorych Poſłow 4. Deputatow 2. Kommiſſarza 1. obiera. W Woiewodztwie Rawſkim ſą: Ziemia Rawſka z *Rawą*, Sochaczewſka z *Sochaczewem* nad Bzurą, Goſtyńſka z *Goſtynem* Miaſtami; Xięſtwo Łowickie Arcy-Biſkupowi nadane wiecznemi czaſy z Miaſtem *Łowiczem* doſyć pięknym, y Rezydencyalnym tegoż Arcy-Biſkupa. Każda z tych Ziem Seymikuie w Mieście tegoż imienia, procz Goſtyńſkiey, ktora w *Gombinie* Seymiki odprawuie. Wſzyſtkie zaś razem Poſłow 6. na Seym Walny, Deputatow 2. na Trybunał Koronny, y Kommiſſarza 1. do Radomia obieraią.

P. *Co ieſt wiadomości godnego o Woiewodztwie* Mazowieckim ?

O. W Woiewodztwie Mazowieckim położona

ieſt

ieſt Ziemia Czeſka, z Miaſtem *Czerſkiem* nad Wiſłą będącym. Ziemia Warſzawſka, w ktorey ſię znayduie *Warſzawa* nad Wiſłą, na miłey y obſzerney położona rowninie, ordynaryiney Krolow Rezydencyi, y Seymow walnych mieyſce, wſpaniałemi Kościołami, okazałemi Nayiaś: Krola nayprzod, a potym wſzyſtkich niemal Senatorow Pałacami; kamienicami, brukami wygodnemi, y Statuą Zygmunta III. na wyſokiey kolumnie będącą ſławna. Niemały Miaſtu temu u Poſtronnych nawet czyni zaſzczyt, wſpaniała, wabiącą oko ludzkie exornacyą, y Kſiąg znaczną liczbą ozdobiona Biblioteka; przez J. W. J. X. *Jozefa* ZAŁUSKIEGO Referendarza na ten czas Koronnego, a teraźnieyſzego Biſkupa Kijowſkiego, znacznym koſztem *pro uſu Publico* erygowana. Liczy także w ſobie trzy Collegia Nobilium, iedno pod dyrekcyą XX. Teatynow, drugie pod dyrekcyą XX. Soc: Jeſu, trzecie pod dyrekcyą XX. Scholarum Piarum. Dwoiſte Szkoły Publiczne, to ieſt XX. Soc: Jeſu, y XX. Scholarum Piarum Konſtytucyą Anni 1717. approbowane, y Collegium Civile przez pomienionych XX. Scholarum Piarum Roku przeſzłego otworzone, w ktorych to tak Kollegiach, iako y Szkołach, przyzwoitą Stanom ſwoim młodź Polſka ma edukacyą. Niedaleko Miaſta tego ieſt wioſka Wola nazwana, gdzie w polu pod Szopą Krolow Elekcya bywa. Procz tych wyżey wſpomnionych Ziemſtw w Woiewodztwie Mazowieckim znayduią ſię: Ziemia *Wiſka*,

ſka, Wyßogrodzka, Zakroczymſka, Ciechanowſka, Łomżyńſka, Rożańſka, Liwſka, y Nurſka. Każda Woiewodztwa tego Ziemia dwoch na Seymikach ſwoich na Seym obiera Poſłow. Na Warſzawſkim zaś Generale, wſzyſtkie Ziemie alternatą z pomiędzy ſiebie obieraią dwoch Deputatow na Trybunał Koronny, y dwoch Kommiſſarzow na Trybunał Woyſkowy do Radomia.

P. *Ponieważ niektore Wielko-Polſkiey Prowincyi Woiewodztwa w Pruſſach ſą zamknięte, informuy mnie wprzod nieco o tychże Pruſſach?*

O. Pruſſy dzielą ſię *in Pruſſiam Regalem, & Pruſſiam Ducalem. Pruſſia Regalis* zamykaiąca w ſobie Woiewodztwa Chełmińſkie, Malborſkie, y Pomorſkie należy do Korony Polſkiey, *Ducalis* zaś do Elektora Brandeburſkiego, ktory nią abſolutnie rządzi, tytułem Krolewſkim zaſzczycony.

P. *Ktore ſą Miaſta oſobliwſze* Woiewodztwa Chełmińſkiego.

O. W Woiewodztwie tym naſtępuiące znayduią ſię Miaſta: *Chełmno*, bliſko Wiſły położone. *Toruń* warcy piękne, murem opaſane, ufortyfikowane wałami, foſſami, y handlami ſłynące. *Grudziąż*, *Radzyn*, y *Kowalow* mieyſce Seymikow Woiewodztwa ſwoiego.

P. *Woiewodztwo Malborſkie co w ſobie zawiera?*

O. Malborſkiego Woiewodztwa te ſą oſobliwſze Miaſta; *Malborg* mocne, obronne, y rezydencya niegdyś Miſtrzow Krzyżackich. *Elbląg* niemniey obronne, y handlami kwitnące. *Sztum* mieyſce Seymi-

Seymikowania. W Woiewodztwie Malborſkim znayduie ſię Xięſtwo Warmińſkie z *Heilsbergą* y *Brunsbergą* Miaſtami.

P. *Ktore ſą Miaſta Woiewodztwa Pomorſkiego ?*

O. GDANSK Miaſto Anzeatyckie przedniemi ozdobione ſtrukturami, negocyacyami, y handlami z poſtronnemi nawet ſłynące Narodami, Luterſkiey po więkſzey części Religii. *Skarſzew*, *Starogrod*, *Tczew*, *Mirachow*, *Swiec*, *Choynice*, *Człuchow*, y *Pucko* znacznieyſze Miaſta. Woiewodztwo to alternatą Seymiki odprawuie raz w Skarſzewie, drugi raz w Starogrodzie. Co ſię zaś Generału Pruſkiego tycze na ten za Uniwerſałem Krolewſkim, wſzyſtkie trzy zieżdżaią ſię Woiewodztwa, ktory ſię raz w Malborgu, drugi raz w Grudziądzu odprawia. Prowincya Pruſka tyle może na Seym expedyować Poſłow, ile iey ſię podoba, liczba albowiem ich nie ieſt okryślona. Na Trybunał 6. Deputatow, 3. Kommiſſarzow wyſyła do Radomia.

P. *A w Pruſſach Brandeburſkich ktore liczyſz Miaſta?*

O. KROLEWIEC Stolica Pruſs, wielkie y piękne Miaſto nad *Pregel*, Akademią, y arcy piękną Biblioteką ſławne. *Memel* y *Pilawa* nic oſobliwſzego nie maią.

P. *Co w ſobie zawiera Mała Polſka ?*

O. Zawiera w ſobie XI. Woiewodztw, iedne Xięſtwo, y dwie Ziemie oſobne, to ieſt: Woiew: Krak: Xięſtwo Zatorſkie, y Oświecimſkie, Woiew: Sendomierſkie, Lubelſkie, Podlaſkie, Ruſkie, Ziemię Halicką, Ziemię Chełmſką, Woiew: Bełzkie,

Podol-

Podolſkie, Kijowſkie, Wołyńſkie, Bracławſkie, y Czerniechowſkie.

P. *Wylicz Miaſta Woiewodztwa* Krakowſkiego?

O. KRAKOW Stolica Kroleſtwa całego, y mieyſce Krolow Koronacyi, zaſzczycone pierwſzym w Koronie Biſkupſtwem Roku 996. fundowanym, (ktore liczy Biſkupow 67. z teraźnieyſzym J.O. Xiążęciem JMcią *Kajetanem* SOŁTYKIEM) wſpaniałe, obſzerne, y handlowne, licznością zaś Kościołow, y Akademią, pierwſzym w Europie rownaiące ſię Miaſtom. *Sandecz* albo *Sącz*, *Biecz* Miaſta Grodowe; *Proſſowice*, *Lelow*, *Czchow*, *Xiąż*, y *Olkuſſ* ſrebrnemi, cynowemi, y ołowianemi kruſzczami, *Wieliczka* ſzybami ſolnemi na całą Europę ſławne.

W Woiewodztwie Krakowſkim położone ieſt Xięſtwo Siewierſkie do Jurysdykcyi J.O. Xcia JMci Biſkupa Krak: należące, y Ziemia *Spizka* od Węgrow Polſzcze zaſtawiona w Summie 40000. *Sexagen Latorum groſſorum*. Znakomite ieſzcze ieſt to Woiewodztwo gorami Tatrami, Polſkę od Węgierſkiego dzielącemi Kroleſtwa. Seymikuie zaś w Proſzowicach, zkąd 6. Poſłow, 2. Deputatow, y 1. Kommiſſarza do Radomia wyſyła. Xięſtwo *Zatorſkie* y *Oświecimſkie* ma *Oświecim*, y *Zator* Miaſta; Seymiki odprawuie w Zatorzu zkąd 2. Poſłow, 1. Deputata, y 1. Kommiſſarza wyſyła.

P. *Ktore ſą oſobliwſſe Miaſta Woiewodztw* Sendomirſkiego, Lubelſkiego, y Podlaſkiego?

O. W Woiewodztwie Sendomirſkim liczą ſię Miaſta, *Sendomirz* Grodowe nad Wiſłą na gorze położone, doſyć piękne niegdyś Miaſto. *Ra-*

Radom Stołeczne Powiatu ſwego, Staroſtę ma z Jurysdykcyą, murem od Kazimierza Wielkiego opałane, Trybunałem Skarbowym czyli Kommiſſyą coroczną wſławione. Kościołem y Szkołami XX. Scholarum Piarum, Kościołem Farnym, Klaſztorem OO. Bernardynow, y Zakonnic S. Benedykta ozdobione. Miaſto to dla konſerwacyi ſwoiey ma ſobie *ab antiquo* trzy Wſie Krolewſkie, Dzierżkow, Gołębiow, y Wolą Gołębiowſką inkorporowane, ktorych Poddani obligowani ſą procz innych robot te odprawować do Miaſta, to ieſt: około murow, foſſow, moſtow, przekopow, cegielni &c: iako o tym Luſtracye znać daią.

Chęcin, *Opoczno*, *Nowe Miaſto*, *Stężyca*, *Wiślica*, y *Pilzno* Miaſta znacznieyſze. Woiewodztwa tego Seymiki odprawuią ſię w Opatowie, gdzie 7. Poſłow, 2. Deput: y iednego Kommiſſarza obiera.

Woiewodztwo Lubelſkie ma w ſobie *Lublin* Miaſto Grodowe nad Rzeką Byſtrżą, Trybunałem Głownym Koronnym zaſzczycone, y iedno z naywiękſzych Miaſt Polſkich, Urzędow Powiat: To Woiewodztwo Seymikuie w Lublinie, zkąd 3. Poſłow na Seym, 2. Deputatow, y iednego Kommiſſarza do Radomia wyſyła. W tym Woiewodztwie ieſt Ziemia Łukowſka, Ziemſtwo y Seymiki w Łukowie.

W Woiewodztwie Podlaſkim znayduie ſię Ziemia *Drohicka*, *Bielſka*, y *Mielnicka*, z ktorych każda u ſiebie Seymikuie, Bielſka zaś w *Brańſku*. Wſzyſtkie wraz te Ziemie 6. Poſłow, 2. Deputatow y iednego Kommiſſarza obieraią.

P.

P. *Przełoż co o Woiewodztwie* Ruſkim, Ziemi Halickiey y Chełmſkiey?

O. W Woiewodztwie Ruſkim ieſt *Lwow* Stołeczne całey Rusi nad Rzeką Peltew, między gorami położone, wielkie, maiące Arcy-Biſkupſtwo, arcy ludne, y handlowne, tamże ſą Biſkupi Ruſki, y Ormiańſki. *Przemyśl* doſyć piękne, *Sanock*, y *Zydaczow* Miaſta oſobliwſze. Woiewodztwo Ruſkie Generały odprawuie w Wiśni, gdzie wraz wſzyſtkie Ziemie 6. Poſłow, 3. Deputatow, y 3. Kommiſſarzow obieraią. Halicka Ziemia w *Haliczu* Seymikuiąca, gdzie 6. Poſłow, iednego Deputata, y Kommiſſarza 1. obiera, zamyka w ſobie *Halicz*, *Trębowlą*, y *Kołomyie* Miaſta. Chełmſka Ziemia ma *Chełm*, y *Kraſnoſtaw* Miaſta znacznieyſze, Seymikuie w Chełmie, gdzie 2. Poſłow, 1. Deputata, y 1. Kommiſſarza obiera.

P. *Woiewodztw* Bełzkiego, y Podolſkiego, *ktore są Miaſta?*

O. W Bełzkim Woiewodztwie Seymikuiącym w *Bełzie*, y tam 3. Poſłow, 2. Deputatow, y iednego Kommiſſarza obieraiącym, znayduią ſię Miaſta oſobliwſze *Bełz*, *Buſko*, *Grabowiec*, y *Horodla*. W Woiewodztwie Podolſkim ieſt *Kamieniec* nad *Smotryczem* klucz całey Polſki od Turka, ktoremu ſię mocno zawſze oparło, na wyſokiey y niedobytey wyfundowane ſkale, *Latyczow* y *Czerwonogrod*. To Woiewodztwo Seymikuie w Kamieńcu, gdzie 6. Poſłow, 2. Deputatow, y 1. Kommiſſarza do Radomia obiera.

P.

P. *Ktore ſą Miaſta oſobliwſze* Woiewodztw Kijowſkiego, y Wołyńſkiego?

O. W Woiewodztwie Kijowſkim, ktorego wielka część od Polſki odpadła, znayduią ſię *Zytomierz*, y *Owrocz* Miaſta. Tego Woiewodztwa Seymiki odprawuią ſię podczas woyny w *Włodzimierzu*, podczas pokoiu w *Owroczu*, albo *Zytomierzu*; zkąd 4. Poſłow, 2. Deputatow y 1. Kommiſſarza wyſyła. W Woiewodztwie Wołyńſkim ſą Miaſta *Łuck*, *Włodzimierz*, y *Krzemieniec*, ktorego Seymiki bywaią w Łucku, gdzie Poſłow 6. Deputatow 3. y 1. Kommiſſarza obiera.

P. *Namień co o* Woiewodztwach Bracławſkim, y Czerniechowſkim?

O. W Bracławſkim ſą położone Miaſta *Winnica*, y *Bracław*. Woiewodztwo to Seymikuie podczas woyny w *Włodzimierzu*, podczas pokoiu w *Winnicy*. Woiewodztwa Czerniechowſkiego, ktorego wielka część do Moſkwy należy, te ſą dwa Powiaty: *Czerniechowſki*, y *Nowogrodzki*. Seymiki bywaią w Włodzimierzu. To Woiewodztwo (tak iako y przeſzłe) wyſyła na Seym Poſłow 6. Deputatow 2, y Kommiſſarza iednego do Radomia.

P. *Ktore ſię Woiewodztwa liczą w* Wielkim Xięſtwie Litewſkim?

O. *Wielkie Xięſtwo Litewſkie* zamyka w ſobie IX. Woiewodztw, y Staroſtwo iedno, to ieſt: Woiewodztwo Wileńſkie, Trockie, Staroſtwo Zmudzkie, Woiewodztwo Smoleńſkie, Połockie, Nowogrodzkie, Witebſkie, Brzeſkie Litewſkie, Mściſławſkie, y Mińſkie.

P. *Wylicz Miaſta Woiewodztw* Wileńſkiego, Trockiego, y Staroſtwa Zmudzkiego.

O. W Woiewodztwie Wileńſkim ieſt *Wilno* nad Wilią, Trybunałem Głownym Xięſtwa Litewſkiego ſławne, piękne, ludne, y obſzerne Miaſto, Powiat *Starodubowſki, Ośmiańſki, Lidzki, Wilkomirſki, Bracławſki.* W Woiewodztwie Trockim *Grodno* w ktorym ſię co ſześć lat Walne Kroleſtwa odprawuią Seymy, Powiat *Kowieńſki, y Upitſki.* Staroſtwo *Zmudzkie*, ktorego Staroſta *per Electionem* od Szlachty bywa obierany, te w ſobie liczy Powiaty: *Miednicki, Iragolſki, Chrząſczewſki, Roſieńſki, Widołſki, Wieluniańſki, Kiełtyńſki,* y *Cettawſki.*

P. *Co ieſt wiadomości godnego o Woiewodztwach* Smoleńſkim, Połockim, y Nowogrodzkim?

O. Woiewodztwo Smoleńſkie z ſwoim Miaſtem uſtąpione ieſt Moſkwie, ktorego mały kawałek przy Polſzcze zoſtał. Woiewodztwa Połockiego ſama Szlachta obiera Woiewodę. Nowogrodzkie zawiera w ſobie Powiat *Słonimſki*, *Wołkowyſki, Xięſtwo Słuckie, y Nieświeżkie.*

P. *Wylicz Miaſta y Powiaty Woiewodztw* Witebſkiego, Brzeſkiego Litewſkiego, Mściſławſkiego, y Mińſkiego?

O. W Woiewodztwie Witebſkim znayduie ſię Powiat *Orſzańſki.* Woiewoda Witebſki, tak iako Połocki *per Electionem* obierany bywa. W Woiewodztwie Brzeſkim Litewſkim Powiat *Pińſki*, w Woiewodztwie Mściſławſkim Miaſto *Mściſław*, w Woiewodztwie Mińſkim Powiat *Mozyrſki* y *Rzeczycki* ſię znayduie. Każde z tych Woiewodztwo,

y Powiat, Seymikuie w ſtołecznym ſwoim Mieście od ktorego ſię nazywa ; y ztamtąd każde Woiewodztwo z osobna, y Powiat, 2. Poſłow na Seym, iednego Deputata na Trybunał Litewſki wyſyła, ktory ſię w Wilnie zaczyna, a kończy ſię alternatą raz w Mińſku, drugi raz w Nowogrodku. Woiewodztwo zaś Smoleńſkie, y Powiat Starodubowſki Seymiki odprawuią w Wilnie, gdzie tyleż Poſłow, y Deputatow obieraią, ile inne Woiewodztwa, y Powiaty Litewſkie.

P. *Gtore ſą Kraie Hołdownicze Polakom?*

O. Inflantſkie Woiewodztwo, y Kurlandya. Woiewodztwo Inflantſkie, ktorego kawałek tylko należy do Polſki, Seymiki odprawuie w *Dyneburgu* zkąd 6. Poſłow wyſyła, to ieſt dwoch Inflantczykow, dwoch Polakow, y dwoch Litwinow, *Xięſtwo Kurlandzkie*, ktorego Xiążęciem (vigorè Konſtytucyi Anni 1736.) Roku teraznieyſzego 1759. dnia 8. Stycznia, inweſtyowany ieſt Krolewic JMć KAROL Syn Nayiaśnieyſzego Krola JMći AUGUSTA III. ſzczęśliwie nam a day Boże w iak nay dłużſze lata panuiącego, te w ſobie zawiera Miaſta: *Goldyngen* nad Rzeką *Windawą* murowane, y obronione mocnym Zamkiem; y *Mittawę* ſtołeczne Miaſto, murem y fortecą zmocnione, tudzież Rezydencyalnym Zamkiem Xiążąt Kurlandzkich ozdobione.

O PAN-

O PANSTWACH
W POSRZODKU EUROPY BĘDĄCYCH.

ROZDZIAŁ. I.
O Francyi.

P. *CO ieſt Francya ?*

O. FRANCYA w poſrzodku Europy zoſtaiąca, naypięknieyſzym ieſt y nayſławnieyſzym teyże Europy Kroleſtwem.

P. *Jaki ſię w niey Rząd znayduie ?*

O. Lubo Rząd Kroleſtwa Francuzkiego (naydawnieyſzego y naywiękſzego) ieſt Monarchiczny abſolutny. Monarcha iednak za naypierwſzy ma cel uſzczęśliwienie poddanych ſwoich. Kroleſtwo to dziedziczne będąc, to oſobliwſzego ma nad inne, iż ſama tylko płeć męzka na Tron wſtępować może, od ktorego Corki wcale ſą odſtrychnione.

P, *Jakiey natury ieſt Kray ?*

O. Powietrze ma czyſte, zdrowe, y utemperowane, Ziemia w wſzyſtkie do życia potrzebne opływa rzeczy. Kray generalnie bardzo przyiemny, ozdobiony rowninami, winnicami, gorami, y laſami. Kommercya ſą tak wielkie : iż naymnieyſzea w nich ſtać ſię nie może odmiana, ażeby iey oraz cała uczuć niemiała Europa.

P. *Jakich obyczaiow ſą Francuzi. ?*

O. Ponieważ Francya kraiem ieſt arcy obſzernym , tudzież Kroleſtwem takim , ktore po ſto-

pniach niby, do tey przyszło wielkości, przeto nie wszędzie iednakowey natury są Francuzi Atoli iednak mowić się może: iż są humoru wesołego, y w konwersacyi miłego; odważni, żołnierze dobrzy, dowcipni, przezorni, y na wielkie odważaiący się zamysły, kochaią się w naukach, y ćwiczeniu ciała; płochość Im iednak, niestateczność, y wielką o kraiu swym prewencyą przypisuią.

P. *Jakiey są Religii?*

O. Religya Rzymska Katolicka, pod imieniem *Ecclesiae Gallicanae*, zawsze panowała w Francyi. Mieli wprawdzie Kalwini w niey wolne swey Sekty exercitium, ale tylko do retraktacyi sławnego Edyktu Nanteńskego, ktory wielką część ogołocił Prowincyi, przez wyście wielu tysięcy ludzi pomienioney Sekty.

P. *Czemu się Kościoł Francuzki nazywa* Ecclesia Gallicana?

O. Przeto: że Arcy-Biskupi, Biskupi, y inne Osoby, z ktorych się Duchowieństwo Krolestwa tego składa, uznaiąc Papieża za Głowę Kościoła Rzymskiego Katolickiego, nadane sobie od dawnych czasow konserwuią Przywileie, y obrządki.

P. *Jak dzielisz Francyą?*

O. Francyą rożnie rożni dzielą, to iest: albo na Generalne Gubernia, albo na Generalicye czyli Interdencye, albo na Jurisdykcye Parlamontowe, albo na koniec na Prowincye Kościelne.

P. *Ktory z tych podziałow iest naprawdziwszy?*

O. Z tych wszystkich podziałow, podział na Gene-

Generalicye czyli Intendencye, zdaie się bydź nayprawdziwszy, insze albowiem nie są należyte.

P. *Wiele się Generalicyi rachuie?*

O. Temi czasy we Francyi XXXII. Generalicyi, czyli Intendencyi liczą, z ktorych się XII. na Połnoc, X. we śrzodku y X. na Południe znayduie.

P. *Wylicz XII. Generalicyi Połnocney Części?*

O. Są te: Generalicya Paryzka, po Franc: *la Generalité de Paris*, Gen. Pikardyi, *de Picardie*; Gen. Artezyi, *d'Artois*; Gen. Flandyi, *de Flandres*; Gen. Hannonska, *de Haynault*; Gen. Rotomageńska, *de Rouen*; Gen. Kaeńska, *de Caen*; Gen. Alenkońska, *d'Alençon*; Gen. Swessyoneńska, *de Soisons*; Gen. Kampanii, *de Champagne*; Gen. Meteńska, *de Metz*, Gen. Alsacyi, *d' Alsace*.

P. *Ktore są Generalicye w Srzedniey Części?*

O. Te: Generalicya Mnieyszey Brytannii, po Franc: *la Generalité de Bretagne*; Gen. Turoneńska, *de Tours*; Gen. Piktawska, *de Poitiers*; Gen. Rupelli, *de la Rochelle*; Gen. Bituryceńska, *de Bourges*; Gen. Aurelianeńska, *d'Orleans*; Gen. Molineńska, *de Moulins*; Gen. Rykomageńska, *de Riom*; Gen. Burgundzka, *de Bourgogne*; Gen. Franszkontska, *de Franche-Comté*.

P. *A w Południowey Części ktore są?*

O. Te: Generalicya Lemowiceńska, po Franc: *la Generalité de Limoges*; Gen. Lugduńska, *de Lyon*; Gen. Burdygalska, *de Bourdeaux*; Gen. Augustæ Auscicorum, *d'Ausch*; Gen. Montalbańska, *de Montauban*; Gen. Tolozeńska, *de Toulouse*; Gen. Montpessulańska, *de Montpellier*; Gen. Gracyanopoli-

nopolitańska, *de Grenoble*; Gen. Prowancyi, *de Provence*; Gen. Ruscynoneńska, *de Roussilon*.

P. *Wiele Rzek znayduie się w Francyi?*

O. Nie wiele iest takich kraiow, ktoreby tyle Rzek zawierały w sobie, iako Francya, z tych znacznieysze są: Rodan, Sekwana, Ligeris, y Garumna.

P. *Pokaż zdroie, y uścia, tych Rzek?*

O. Rodan, po Franc: *le Rhône*; dwoisty ma początek w Szwaycarach, między Połnocą, y Wschodem Wyższey Walizyi, pod gorą Fourche, y płynie przez Geneweńskie iezioro, złączywszy się zaś z Saoną, z wielką bystrością w Srzodziemne wpada Morze. Sekwana po Franc: *la Seine*, z gor Xięstwa Burguńskiego wypływa, wpada zaś w Wielki Ocean, ktory dwa razy na dzień wzburzaiąc się na mil 30. nad uście tey Rzeki wylewa. Ligeris, po Franc: *la Loire*, Rzeka naydłuższy bieg maiąca we Francyi, zdroy ma w gorach Wiwareyskich, a wpada w Wielki Ocean, wyżey Nantes Mnieyszey Brytannii. Garumna, po Franc: *la Garonne*, insza znaczna Rzeka, wypływa z doliny *d'Aran* gor Pyreneyskich, a wpada w Morze Gaskonii, niedaleko *Tour de Cordouan*. Twierdzą że ta Rzeka to ma osobliwszego, iż na niey pewnych czasow powstaie bałwan wodny, duży na kształt beczki iakiey, ktory się z tak wielkim toczy impetem, że gdyby się statki o iego zbliżeniu (hałasem, ktory czyni, przestrzeżone) na stronę nieudały; byłyby bez wątpienia pogrążone.

P. *A insze Rzeki, sąli też sławne?*

O.

O. Procz czterech tych Rzek, ieſzcze ſię XV. innych doſyć ſławnych znayduie.

P. *Ktoreż więc te ſą Rzeki?*

O. Naſtępuiące: Dubis po Franc: *le Doux*; Araris, *la Saone*; Izara, *l'Iſer*; Durencya, *la Durance*; w Rodan wpadaiące. Matrona, *la Marne*; Ikauna, *l'Yonne*; Oeſia, *l'Oiſe*; wpadaią w Sekwanę. Elawer, *l'Ailler*; Karus, *le Cher*; Wienna, *la Vinne*; wpływaią w Ligerim. Tarn, Lot, y Dardonne w Garumnie giną. Moza, *la Meuſe*; w Kampanii zdroy maiąca na Wſchod teyże Prowincyi, arcy wielkim korytem, w Morze Zelandzkie wpada. Możella, *la Moſelle*; poczyna ſię od gory Wogezus, po Franc: *Vauge*; niedaleko Alſacyi, a wpada w Ren, pod Koblentz.

P. *Namieniaiąc o zdroiach Mozy y Mozelli, czemu tego w inſzych nie czyniſz Rzekach?*

O. To ſię dla tego czyni, iż nic łatwieyſzego nie maſz, iako zdroy znaleść Rzeki, czego każdego łatwo doświadczenie ſame nauczy.

P. *Ktore ſą oſobliwſze Miaſta Francuzkie?*

O. *Paryż* Stolica Prowincyi, *l'Ile de France*, y całego Kroleſtwa, na obydwoch Rzeki Sekwany położony brzegach, niżey nieco tego mieyſca, gdzie ſię Matrona z Nią łączy; naywiękſze, naybogatſze, y naypięknieyſze całego Kroleſtwa Miaſto, dwie wzdłuż, a ſiedm w około mil maiące, y ſamych ludzi na ſiedm lub ośm kroć ſto tyſięcy liczące. Ozdobione ieſt Parlamentem, ktory ſtraſznym był niegdyś Krolom ſwoim; Akademią arcy dawną y ſławną na całe Kroleſtwo, tudzież

Arcy-

Arcy-Biſkupſtwem znakomitym, chociaż nie nazbyt dawnym. *Lyon*, po Łac; Lugdunum; Stolica Powiatu ſwego, dawne, bardzo piękne, y ludne, ktorego nad Rodanem położenie, czyni Je nayhandlownieyſzym w całym Kroleſtwie, ma Arcy-Biſkupa, ktory ieſt Prymaſem Gaulow. *Toulouſe*, po Łac: Toloſa; Kapitalne Langwedocyi nad Garumną iedne z naypięknieyſzych Miaſt Francyi, Stolica Parlamentu, Arcy-Biſkupſtwa, y Akademii. *Rouen*, po Łac: Rothomagus Kapitalne Normandyi; bogate, wielkie, arcy ludne, y handlowne, z portem nad Sekwaną, dokąd okręty do lądu z Oceanu przybiiaią, Stolicą ieſt Arcy-Biſkupſtwa, y Parlamentu; moſt ma miſterny, z drzewa, poſadzkę maiący, na okrętach zbudowany, tak, że ſię podnoſi, y zniża, podług tego iak Sekwana przybiera lub opada. *Bourdeaux*, po Łac: Burdigala Kapitalne Gwyenny, Stolica Arcy-Biſkupa, y Parlamentu, arcy wielkie Miaſto, bogate, handlami ſłynące, y portem; do ktorego częſto bardzo uczęſzczaią. *Marſeille*, po Łac: Marſylia, bardzo dawne, dobrze wyfundowane, arcy bogate, y handlowne Miaſto, ktorego port iednym ieſt z naybeſpiecznieyſzych nad Morzem Srzodziemnym portow, y z tych do ktorych częſto przybiiaią.

P. *Czyli ſą inſze ieſzcze iakie znacznieyſze Miaſta Francyi?*

O. Wiele ſię ieſzcze innych znacznych, y pięknych Miaſt znayduie w Francyi, ktorych w ſzczegulności opiſanie bardziey do Topografii należy, a niżeli do tak krotkiego Zbioru.

P.

P. *Znayduiąż się Xięstwa iakie zamknięte w Francyi?*

O. Zadnych niemasz procz Comitatum Virdusinum, po Franc: *Venaissin* z Awenionem Miastem, należącym do Papieża, ktorego za pozwoleniem Krolow Francuzkich iest Possessorem.

P. *Ktore są inne Possessye Francyi?*

O. Procz nowo nabytych kraiow przez nią, o ktorych nic nie mowiemy dla niepewney possessyi, wiele ma to Krolestwo Kraiow, y Wysep w Ameryce, y na brzegach Afryki, procz Fortec w Azyi, o ktorych się niżey mowić będzie.

ROZDZIAŁ. II.

O Niemczech.

P. *CO rozumiesz przez Niemcy?*

O. Państwo Niemieckie, iest Cesarstwem z wielu Prowincyi, y Xięstw złożonym, ktore się pospolicie na X. dzielą Cyrkułow.

P. *Co za natura iest Ziemi?*

O. Niemcy są kraiem, zdrowe y utemperowane maiącym powietrze, do zimna raczey, niż do gorąca nakłaniaiącym, ziemia obfituie w zboże, y wino. Morze oblewaiące, y Rzeki to Państwo skrapiaiące, są bardzo rybne; przytym dostatek ma lasow, w ktorych się dosyć dzikich znayduie zwierząt.

P. *Jakich obyczaiow są Mieszkańcy?*

O. Niemcy generalnie są: szczeremi, wspaniałemi, odważnemi, dobremi żołnierzami, kochaiącemi

cemi Nauki, bardzo dowcipnemi, wielu oſobliwſzych rzeczy wynalezcami. Szlachta Niemiecka ieſt nayzacnieyſzą całey Europy, taką albowiem o Szlachectwo pokazuie gorliwość, iż woli raczey Szlacheckiey bez fortuny, aniżeli Mieſkiey kondycyi Oſoby, choćby też naybogatſze, za dożywotnich brać przyiacioł.

P. *Jaki ma Rząd?*

O. Rząd w Niemczech ieſt wcale oſobliwſzy. Corpus Państwa tego ſkłada ſię z wielu Miaſt wolnych, (ktore do małych nieiakich ſą podobne Rzeczypoſpolitych) y Udzielnych Włości, tak Swieckich, iako y Duchownych. Głowa całego Stanu nazywa ſię Ceſarzem, ktory przez dziewięciu Xiążąt Udzielnych obierany bywa, Elektorow tytuł maiących.

P. *Czyli to Państwo ieſt ſtraſzne poſtronnym?*

O. Państwo to znaczne, y mocne w ſobie, byłoby bez wątpienia nayſtraſznieyſze w całey Europie, gdyby liczność Udzielnych Panow (ktorych intereſſa ſą ſobie częſto przeciwne) niebyła przeſzkodą do prędkiego zamyſłow iakich wykonania, dla trudnego wſpołecznych ſił złączenia.

P. *Jaka Religia znayduie ſię w Niemczech?*

O. Religia Rzymſka. Nikt albowiem obranym bydź nie może Ceſarzem, ktoryby ſię w niey nie znaydował. Z tym wſzyſtkim Luterya ogarnęła Cyrkuły Weſtfalſki, Frankońſki, Szwabſki, Wyżſzego Renu, y wiele Miaſt Ceſarſkich. Sekta Kalwińſka znayduie ſię w Stanach Landgrawiatu

Heſſen.

Hessen-Kassel, y innych Xiążąt (a) Zydow także wielka iest liczba w tym Państwie.

P. *Ktore są pryncypalnieysze Rzeki w Niemczech?*

O. Osobliwsze w Niemczech Rzeki są: Donay, po Łac: Danubius; ktory ma początek w Szwabskim Cyrkule niedaleko Donesching, y wpada w czarne Morze. Ren, po Łac: Rhenus; wypływa z Szwaycaryi z kraiu Gryzonow, gdzie wiele ma zdroiow, lubo się zaś między pryncypalnieyszemi Europy liczy Rzekami w piaskach ginie pod Katwyck Wioską Hollandyi niedaleko Leydy. Wezer, po Łac: Visurgis; poczyna się w Hrabstwie Henneberskim, y wpada w Morze Niemieckie. Elba, po Łac: Albis; początek swoy bierze z gor Połnocnych Krolestwa Czeskiego, a podobnież w Morze Niemieckie wpada. Odra, po Łac: Viadrus; wypływa z pod Miasta tegoż imienia, położonego na granicy Morawy y Szląska; a trzema korytami w Bałtyckie wchodzi Morze, gdzie Uzedom, y Wolin wyspy formuie.

P. *Wylicz X. Imperii Cyrkułow?*

O. Cyrkuły Imperii są te: Austryacki, Circulus Austriae; Bawarski, Bavariae; Szwabski, Sueviae; Frankoński, Franconiae; Wyższey Saxonii, Saxoniae Superioris; Niższey Saxonii, Saxoniae Inferioris; Westfalski, Vestphaliae; Niższego Renu czyli czterech Elektorow, Inferioris Rheni; Wyższego Renu, Superioris Rheni; Burgundzki, Burgundiae.

P. *Co rozumiesz przez Cyrkuł Austryacki?*

O.

(a) *Te Religie: Katolicka, Luterska, y Kalwińska, są Traktatem Westfalskim w Niemczech pozwolone.*

O. Cyrkuł Austryacki nayobszernieyszy ze wszystkich Imperii Cyrkułow, zawiera w sobie Arcy-Xięstwa Styryi, Karyntyi, y Karnioli; procz Trydentskiego y Bryxeńskiego Biskupstwa, Hrabstwo Tyrolu, y inne niektore Powiaty.

P. *Ktore są osobliwsze tego Cyrkułu Miasta?*

O. Pryncypalnieysze Miasta Austryi są te: *Wiedeń* nad Donaiem Kapitalne całego kraiu, arcy-bogate, piękne, osiadłe, y ordynaryina Cesarzow Austryackiego Domu Rezydencya iuż od lat dwoch set. *Lintz* także nad Donaiem, na miłey rowninie, ozdobne, y mocno obronne. *Gratz* nad Rzeką Muer, Kapitalne Styryi; *Klagenfurt* Karyntyi; *Laubach* Karnioli; *Inspruck* Tyrolu.

P. *Co zawiera w sobie Cyrkuł Bawarski?*

O. Cyrkuł Bawarski procz Xięstwa y Palatinatu tegoż imienia, zawiera w sobie Xięstwo Neuburskie na Zachod, z Kapitalnym Miastem tegoż imienia nad Donaiem; Arcy-Biskupstwo Saltzburgskie, ktorego Kapitalne tegoż imienia Miasto, nad Rzeką Saltzach w Inn wpadaiącą zostaie; Biskupstwo Freyzyngeńskie, między Wyższą y Niższą Bawaryą; Ratysboneńskie, po Niemiec: Regensburg z Cesarskim Miastem tegoż imienia nad Donaiem; gdzie całey Rzeszy Niemieckiey, to iest: Elektorow, Xiążąt, y Miast wolnych Seym założony iest, ktory się zawsze kontynuie. Biskupstwo Passawskie *de Passau* z Miastem tegoż imienia, w tym mieyscu położonym, gdzie się Donay z Inn Rzeką zchodzi, y Chiemzeńskie na Wyspie pewney, ktorą iezioro tegoż imienia czyni; na Zachod Saltzburgu.

burgu. Zamyka procz tego w sobie Bawarski Cyrkuł: Probostwo Berchtolsgadeńskie, znayduiące się w Biskupstwie Saltzburskim, na Zachod Bawarskiego Palatinatu, y inne niektore powiaty.

P. *Ktore są pryncypalnieysze Miasta Bawaryi?*

O. Do wspomnionych iuż Miast, przydać należy *Munich* Stolicę Bawaryi, y Elektorow tegoż imienia; wielkie, y piękne Miasto nad Izer, między Południem y Zachodem, na mil sześć od Freyzyngen. Ingolsztad nad Donaiem, nayobronnieysze Bawaryi Miasto Straubing nad tąż samą Rzeką dosyć mocne.

P. *Co w sobie zawiera Cyrkuł Szwabski?*

O. Cyrkuł Szwabski zawiera w sobie wiele Powiatow, Duchownych, y Swieckich; z ktorych te są nayosobliwsze: Xięstwo Wirtembergskie na Połnoc tegoż Cyrkułu; na Zachod Margrabstwo Badeńskie, na Południe Biskupstwo Konstancyeńskie; na Wschod Ausburgskie; Xięstwo Firsztemberskie między Hrabstwem Badeńskim, y Konstancyeńskim Biskupstwem, procz inszych Powiatow.

P. *Ktore są w nim pryncypalnieysze Miasta?*

O. Sztutgard po lewey stronie Nekry, Kapitalne Wirtembergskiego Xięstwa; Ausburg pryncypalne Miasto Biskupstwa tegoż imienia, obszerne, dobrze wysundowane, zaszczycone sławnym wyznaniem Wiary, ktore Protestanci Niemieccy podpisawszy, Karolowi V. Cesarzowi podali w Miesiącu Kwietniu Roku 1530. Ulm nad Donaiem; y Heilbron nad Nekrą, dwa Miasta Cesarskie.

P. *Ktore są Części Frankonii?*

O.

O. W Cyrkule Frankońſkim zawiera ſię Biſkupſtwo Bambergſkie z Miaſtem tegoż imienia; w tym mieyſcu gdzie ſię Reduitz z Menem zchodzi; Wirtzburſkie na Zachod Bambergſkiego; Aichſtadſkie między Południem, y Wſchodem tegoż Cyrkułu. Margrabſtwo Kulmbahſkie na Wſchod, y Anszpachſkie na Południe, procz niektorych Hrabſtw, z Nuremberga Miaſtem, y Powiatem iego położonym na południe Biſkupſtwa Kulmbahſkiego.

P. *Ktore ſą naypryncypalnieyſze Miaſta tego Cyrkułu?*

O. Pryncypalnieyſze Frankonii Miaſta ſą: Nuremberg ſławne dla ſwey obſzerności, ozdoby, y handlow. Miaſto to nad Pregnitz położone, iednym ieſt z naypięknieyſzych Miaſt Niemieckich, y ma honor konſerwować inſignia, ſłużące do Koronacyi Ceſarzow. Wolne ieſt przytym y Ceſarſkie. Würtzburg nad Menem, Kapitalne Biſkupſtwa tegoż imienia, wielkie, oſiadłe, y w położeniu bardzo weſołym.

P. *Ktore ſą Częśći Niżſzey Saxonii Cyrkułu?*

O. Cyrkuł niżſzey Saxonii ſkłada ſię z Biſkupſtwa Hildesheimſkiego, y Lubeckiego; z ktorych pierwſze na Południe, drugie zaś na Połnoc zoſtaie. Zawiera także Xięſtwa Magdeburſkie, y Bremeńſkie; iedno na Wſchod, a drugie na Zachod; na Południe Brunświckie, obrociwſzy ſię zaś na Połnoc znayduie ſię Luneburgſkie, Sax-Lawenburgſkie, Holſzteinſkie, y Meklemburgſkie.

P. *Opowiedz Miaſta znacznieyſze?*

O.

O. Hamburg nad Elbą, Miasto Cesarskie y Anzeatyckie, arcy wielkie, nayludnieysze, y nayhandlownieysze w całych Niemczeh. Okręty także pod nie po Elbie przystępuią. Lubeck na Południe Powiatu należącego do swego Biskupstwa, pierwsze Anzeatyckie Miasto: Brem nad Wezerem, y Rostock Port Morski; Meklemburskiego Xięstwa, insze dwa Anzeatyckie tego Cyrkułu Miasta. Hannower w Xięstwie Brunświckim nad Rzeką Leyn mocne, ludne, y ordynaryina Krola Angielskiego Rezydencya, kiedy przyieżdża do Włości swych w Niemczech, ktorych y to Miasto iest cząstką.

Insze Cyrkułu tego Xięstwa wszystkie niemal maią za Stolice Miasta swegoż imienia.

P. *Ktore są Części Wyższey Saxonii Cyrkułu?*

O. Ten Cyrkuł w Południowey Części swoiey zamyka: Saxonią; w połnocney Elektorat Brandeburgski, a wcale na Połnoc, Xięstwo Pomeranii.

P. *Ktore są pryncypalnieysze Miasta tego Cyrkułu?*

O. Znacznieysze Wyższey Saxonii Miasta: *Drezno* nad Elbą Kapitalne Margrabstwa Miśnii, naywiększe, nayludnieysze, arcy piękne, Wyższey Saxonii Miasto, y Rezydencya Elektora swego, ktore bardziey nierownie temi czasy, niżeli przedtym kwitnie Manufakturami Porcellanowemi, ktore nad Indyiskie przekładaią. *Berlin* Kapitalne Elektoratu Brandeburgskiego, insze Miasto znaczne nad Rzeką Sprée, ordynaryina Krola Pruskiego Rezydencya. *Lipsk*, po Niemiec: Leypsig Jarmarkami sławne, nad Rzeką Pleiss dosyć wielkie,

bogate,

bogate, handlowne, gdzie Nauki zarowno z Kommercyami kwitną.

P. *Co w ſobie zamyka Weſtfalſki Cyrkuł?*

O. Cyrkuł ten zawiera w ſobie Biſkupſtwa, Monaſteryeńſkie, Oſnaburgſkie, y Paderborneńſkie na Połnoc, Biſkupſtwo Leodyeńſkie na Zachod; Xięſtwa Juliaceńſkie, Kliwii, y Bergeńſkie; w pośrzodku ktorych ieſt Arcy Biſkupſtwo Kolońſkie, Hrabſtwo Marchioneńſkie, czyli *de Marck*; na Połnoc Xięſtwa Bergeńſkiego, y Hrabſtwo *de Naſſau* na Wſchod tegoż Xięſtwa. Między Połnocą y Zachodem tego Cyrkułu znayduie ſię Xięſtwo Fryzyi Wſchodniey, między Połnocą y Wſchodem Xięſtwo Werduńſkie, y Mindeńſkie na Wſchod Bſkupſtwa Oſnaburgſkiego. Opactwo Korweiaceńſkie między Połnocą y Wſchodem Paderborneńſkiego Biſkupſtwa, Opactwo Stabulieńſkie między Południem y Wſchodem Biſkupſtwa Leodyeńſkiego.

P. *Ktore ſą pryncypalnieyſze Miaſta Weſtfalii?*

O. Pryncypalnieyſze Miaſta Weſtfalii ſą: Leodium, po Franc: Liege; nad Mozą, arcy obronne, piękne, wielkie, bogate, handlowne, y ludne. Kolonia dawne nad Renem Miaſto Ceſarſkie, y Anzeatyckie. Duſſeldorp, także nad Renem; Akwisgran, po Franc: Aix-la-Chapelle, Xięſtwa Juliaceńſkiego Miaſto, ſławne mineralnemi wodami, y tym: iż niegdyś mieyſcem było Koronacyi Ceſarzow. Munſter Kapitalne Biſkupſtwa tegoż imienia, doſyć wielkie, y piękne Miaſto. Embden Kapitalne Wſchodniey Fryzyi, znaczne, z dobrym

Portem

Portem nad Morſką odnogą, w ktorym ſię welka liczba okrętow mieścić może.

P. *Ktore ſą Państwa Cyrkułu Niżſzego Renu ?*

O. Zawiera w ſobie Cyrkuł ten 4. Elektoraty, to ieſt: Koloński, Trewirſki, Moguncki, y Palatynatu Renu, procz Weſtfalſkiego Xięſtwa, zamykaiącego ſię, w Cyrkule tegoż imienia, y innych niektorych Powiatow.

P. *A Cyrkuł Wyżſzego Renu co w ſobie zamyka?*

P. W Połnocney Części tego Cyrkułu znayduie ſię Landgrawiat Haſki, Wetermannia, y Opactwo Fuldeńſkie. W Południowey: Biſkupſtwo Wormacyeńſkie, Spireńſkie, y Bazyleyſkie, Xięſtwa Zweybryckie czyli *de Deux-Ponts*, y Symmereńſkie, procz innych pomnieyſzych Powiatow. Alſacya, ktora przedtym Częścią tego była Cyrkułu, teraz należy do Francyi.

P. *Ktore ſą Miaſta tych dwoch Renu Cyrkułow ?*

O. Idąc nad Renem znayduie ſię Spira, Wormacya albo Worms; Moguncya po Franc: Mayence, Koblentz, Bonna, y Kolonia. Haidelberg nad Nekrą. Manheim w tym mieyſcu, gdzie ſię ta Rzeka łączy z Renem. Nad Menem Frankfort znaczne Miaſto mieyſcem ieſt Ceſarzow Elekcyi; Kaſſel Kapitalne Landgrawiatu Haſkiego wyżey Fuldy.

P. *Co rozumieſz przez Cyrkuł Burgundſki ?*

O. Cyrkuł ten, ktory iuż zaginął, zamykał w ſobie *Franche-Comté* Prowincyą, na Południe Lotaryngii, należącą teraz do Francyi. Do tego także Cyrkułu należało XVII. Prowincyi Niderlandſkich,

ſkich, o ktorych mowić będziemy, powiedziawſzy wprzod nieco o Czeſkim, y Węgierſkim Krolеſtwie.

ROZDZIAŁ. III.

O Czechach.

P. *JAkim Knaiem ſą Czechy?*

O. Czechy ſą Krolеſtwem, ktore *ex electivo* ſtało ſię dziedzicznym Domu Auſtryackiego?

P. *Co za natura ieſt Jego?*

O. Krolеſtwo Czeſkie ieſt doſyć zimne, powietrze nie nadto zdrowe maiące, w zboże iednak, paſtwiſka, y ſzafran obfituie.

P. *Jako ſię dzieli?*

O. Dzieli ſię na Czechy właſne, y Xięſtwo Szląſkie, na Wſchod; na Margrabſtwo Morawy na Południe, y Luzacyą na Połnoc. Niżſza iednak Luzacya do Elektora Saſkiego należy. Szląſk cały zoſtaie w rękach Krola Pruſkiego, ktory przez oſtatnieTraktaty w poſſeſſyi tey ſwoiey utwierdzonym zoſtał.

P. *Ktore ſą pryncypalnieyſze Rzeki w Czechach?*

O. Elba, Moldawa, Eger, maiące początek w Czeſkim Krolеſtwie. Morowa, y Odra wypływaią z Szląſka. W Luzacyi zaś znayduie ſię Rzeka Sprée.

P. *Wylicz oſobliwſze Miaſta?*

O. *Praga* nad Moldawą, Stolica całego Krolеſtwa, iedno z naywiękſzych y nayludnieyſzych Miaſt Europy, ktore wiele przykrości rożnych wytrzymało czaſow, oſobliwie podczas oſtatnich woien.

woien. *Königengratz* nad Elbą, bardzo dobre y piękne Miasto. Na Zachod zaś Krolestwa tego nad Egrą znayduie się Egra dosyć mocne. Nad Odrą *Wrocław*, piękne, obszerne, y ludne, Kapitalne Szląska całego; Raciborz, Oppelen, Glogau nad tąż Rzeką, mocne y piękne Miasta. Nad Morawą Olmutz Kapitalne Morawii. Na południe zaś Luzacyi iest Gorlitz Kapitalne oneyże, y Budissen insze Miasto na Zachod Miasta Gorlitz.

ROZDZIAŁ. IV.
O Węgrach.

P. *CO rozumiesz przez Węgry ?*

O. Węgry są Krolestwem, ktore przedtym *electivum* było, lecz Roku 1687. deklarowane iest dziedzicznym Domu Austryackiego, przez wszystkie Stany swoie w Presburgu zgromadzone.

P. *Co iest za Kray ?*

O. Powietrze w Węgrzech iest niezdrowe. Ziemia iednak niezmiernie obficuie w zboże, wina, y owoce. Ma podostatek zwierzyny, y dzikich bestyi. Znayduią się także złote, y srebrne Rudy, w niektorych Krolestwa tego gorach.

P. *Jakiey iest Religii ?*

O. Religia Rzymska po większey części panuie w Węgrach. Wiele także iest Protestantow, ktorzy lubo wiele złego wytrzymali przeszłych czasow, teraz iednak nieco pokoiu zażywaią, przez odzyskanie przywileiow swoich, ktore im Nayiaśnieysza ich teraz panuiąca Regnantka przywrociła.

P. *Powiedz co o Przymiotach Węgrow ?*

O. Mowią pospolicie, iż Węgrzy więcey chęci do woyny, niż do nauk maią, y Kommercyow. Są dumni, wielkich chwytaiący się zamysłow, a nie bardzo z sobą zgadzaiący się, w wielu ięzykach, a osobliwie w Łacińskim biegli, Ktorych ięzyk Oyczysty to ma osobliwszego, że ani on od żadnego, ani żaden inny od niego nie pochodzi.

P. *Ktore Rzeki skrapiaią Węgry ?*

O. Pryncypalnieysze Rzeki w Węgrzech są Donay płynący z Niemiec, Drawa wypływaiąca z Biskupstwa Saltzburskiego; Sawa z Wyższey płynąca Karnioli, y Teysse, ktora początek swoy ma w Gorach Krempackich, dzielących Polskie od Węgierskiego Krolestwa. Trzy te ostatnie Rzeki arcy rybne, w Donaiu giną.

P. *Jak dzielisz to Krolestwo ?*

O. Dzieli się na Wyższe y Niższe Węgry, ktore wraz LIV. Hrabstw zawieraią, ktore wszystkie naszych czasow w possessyi Domu Austryackiego zostaią, iako y Transylwania.

P. *Ktore się osobliwsze w nim znayduią Miasta?*

O. Nad Donaiem płynącym przez Węgry, znayduie się Buda Stolica Krolestwa. Presburg, Gran czyli Strygonia, Wielki Waradyn nad Keres Rzeką, wpadaiącą w Teysse. Tokay wsławione winami powiatu swego, arcy obronne, w tym mieyscu, gdzie się Bodrog z Teysse łączy. Temezwar w Hrabstwie tegoż imienia na Południe Krolestwa. Essek w Sklawonii na brzegach Drawy. Naostatek Belgrad Kapitalne Serwii, tam gdzie w Donay Sawa wpada.

P.

P. *Co ieſt Tranſylwania po Polſku* Siedmiogrodzka Ziemia?

O. Tranſylwania ieſt Xięſtwem, ktore przedtym właſnych ſwych miało Panow, a teraz do Krolewſtwa Węgierſkiego należy. Większa część Obywatelow iego, albo Kalwińſkiey, albo Luterſkiey ieſt Religii, powietrze w niey zdrowſze, niż w Węgrzech, ziemia doſyć żyzna, maiąca w ſobie złote, y ſrebrne rudy, tudzież Żupy ſolne.

Maros, y Alt ſą nayprzyncypalnieyſze w niey Rzeki, ktore ſię obiedwie na Połnoc Prowincyi tey poczynaią, Miaſto zaś Hermanſztad nad Ceber wpadaiącą w Alt, ieſt Stolicą.

ROZDZIAŁ. V.

O Niderlandzie w powſzechności, y o Rzeczypoſpolitey Provinciarum Foederatarum.

P. *CO rozumieſz przez Prowincye Niderlandſkie?*

O. Prowincye te, ktorych ſię XVII. liczy, położone na Połnoc względem Francyi; a względem Niemiec na Zachod, dzielą ſię *in Provincias Foederatas*, czyli *Acatholicas*; ktore ſię inaczey Rzecząpoſpolitą Hollenderſką nazywaią; y na *Belgium*, czyli Niderland Katolicki.

P. *Co znaczą* Provinciae Foederatae?

O. Prowincye te imię to maią od złączenia ſię wzaiemnego w Utrechtcie 1579. Roku, gdzie ſię obowiązały były przyſięgą, do pomagania ſobie wzaiemnego w konſerwowaniu wolności. Nazywaią

waią śię także pośpolicie Hollandyą od iedney tegoż imienia znacznieyſzey Prowincyi ſwoiey. Dla teyże ſamey przyczyny Obywatele ich zowią śię Hollendrami.

P. *Wiele ieſt tych Prowincyi?*

O. Prowincyi tych, ktorych VIII. przedtym było, teraz śię VII. tylko liczy, maiących głos na ziazdach publicznych, to ieſt: Xięſtwo Geldryi, Hrabſtwo Zutfanii,(ktore iednę czynią Prowincyą) Hrabſtwo Hollandyi, y Zelandyi; Państwo Utrechtſkie, Fryzyi, Over-Yſſel czyli Tranſyſalanii, y Groningi.

P. *Czyliż śię iedna tylko z nich ſkłada Rzeczpoſpolita?*

O. Prowincye te, ktore do małych podobne ſą Rzeczypośpolitych, weſpoł iednę formuią; ktora śię Stanami Generalnemi *Provinciarum Foedaratarum* nazywa, każda z tych Prowincyi ieſt Udzielną, rządzącą śię podług praw ſwoich y zwyczaiow: Miaſta nawet ſame ſą niby pomnieyſze iakie Rzeczypośpolite, zoſtaiące pod dyrekcyą Senatu, maiącego naywyżſzą władzę w niektorych rzeczach, lubo w innych podlega Stanom Prowincyalnym.

P. *Jaki ieſt Rząd tey Rzeczypoſpolitey?*

O. Rząd tey Rzeczypośpolitey ieſt Demokratyczny z Aryſtokratycznym zmieſzany, Stany albowiem każdey Prowincyi ſkładaią śię z Szlachty, ktora weſpoł iedne tylko ma *votum*, y Deputatow Miaſt, z ktorych każdy ma *votum* ſwoie.

P. *Ktoż tedy Rządzi tym Państwem?*

O.

O. Deputaci od każdey wybrani Prowincyi, ktorzy trzy publiczne czynią ziazdy, to ieſt: Stanow Generalnych, *Conſilii Statûs*, y *Camerae Fiſci*, ktore ſię w Hadze odprawuią. Do ziazdu Generalnych Stanow nayprzyncypalniey należy dyrekcya intereſſow znacznieyſzey importancyi, y dawanie audyencyi Miniſtrom Dworow poſtronnych.

P. *Jakiey natury ieſt Ziemia?*

O. Powietrze w Sprzyſiężonych Prowincyach wilgotne ieſt, y grube; ziemia bagniſta, oſobliwie w Hollandyi, w ktorey ſię procz łąk nic oſoblîwſzego nie znayduie. W Powiatach Geldryi, y Utrechtu, rodzi ſię nieco zboża. Z tym wſzyſtkim Rzeczpoſpolita ta ieſt nayludnieyſza w całym świecie, y naybogatſza; wſzyſtkiego maiąca podoſtatek, cokolwiek do ſuſtentacyi y wygody ludzkiey ſłużyć może.

P. *Jakich obyczaiow ſą Obywatele?*

O. Hollendrzy ſą trzeźwi, mocni, pracowici, ſtateczni, dowcipni, pilni w intereſſach ſwoich, rzetelni, y naybiegleysi w handlach y negocyacyach. Kray naymniey w całey Europie niegdyś maiący ludzi, w tak weſołe przemienili mieyſce. Rzeczpoſpolita ta zawiera w ſobie wiele Miaſt dobrym kſztałtem wyſtawionych, maiących niezmierną liczbę kanałow, ktorych brzegi drzewami ſą wyſadzane, y w takim konſerwowane porządku, iakiego nigdzie nie widziemy.

P. *Jaka panuie Religia?*

O. Religia Kalwińſka. Atoli iednak wſzyſtkie oraz inne wolne tam maią *exercitium* Religie, gdzie

nikogo

nikogo do Wiary nie przymuſzaią. Ktora to wolność ſumienia ſprawuie: iż kray ten tak mocno kwitnący, ludnym ieſt; y wſzyſtkim mieſzkaiącym w nim arcy miłym.

P. *Ktore ſię naypryncypalnieyſze Rzeki znayduią w tych Prowincyach?*

O. Pryncypalnieyſze Rzeki znayduiące ſię *in Belgio Acatholico* ſą: Ren, y Moza. Pierwſza z nich dzieli ſię na pięć Odnog, z ktorych oſtatnia konſerwuiąca imie Renu ginie w piaſkach pod Leydą. Inſzych zaś Odnog te ſą nazwiſka: Wahal, Yſſel, Leck, y Waert.

P. *Jakie w nich ſą naypryncypalnieyſze Miaſta?*

O. Pryncypalnieyſze Miaſta *Provinciarum Foedaratarum* te ſię liczą. W Xięſtwie Geldryi, Nimegue, po Łac: Noviomagus; mocno obronna forteca nad Wahal; Arnhem na brzegu Renu; y Haderwick nad Zuiderzée maiące Akademią. W Hrabſtwie Zutfanii nad Yſſel znayduie ſię Zutfen Stolica iego, y Doesburg. Amſzterdam pryncypalne Miaſto Południowey Hollandyi, y Prowincyi Sprzyſiężonych, iedno z nayWiękſzych Miaſt w Europie, bogactwy, kommercyami, y Obywatelow licznością słynące, ktorego Port zawſze ieſt napełniony okrętami. Leyda drugie Hollandyi Miaſto co do wielkości, nad Renu Odnogą położone, ozdobione Akademią nayſławnieyſzą w całym Belgium Acatholicum, y oblężeniem wytrzymanym w Roku 1574. ſławne, kiedy Hiſzpani nic nie wſkorawſzy odſtąpić od niego muſieli. Harlem niedaleko Jeziora tegoż imienia, 3. mile

na

na Zachod Amſzterdamu, obſzerne, y wielkie, certuiące z Moguncyą o wynalezieniu ſztuki Drukarſkiey. Roterdam, w tym mieyſcu, gdzie ſię Moza z Rottą ſchodzi, nayludnieyſze po Amſzterdamie Miaſto. Haga po Franc: la Haye, Miaſteczko na cwierć mile od Morza położone. W ktorym ſię Stany Generalne zgromadzaią. Jeſt doſyć wiele znacznieyſzych w Europie Miaſt; ktore ſię ani w Wielkości, ani w Pałacach z nim rownać nie mogą.

P. *Ktore ſą Miaſta innych Prowincyi?*

O. Middelburg na wyſpie Walheren, wielkie, piękne, handlowne, y Kapitalne Prowincyi Miaſto. Fleſſinge Port morſki na teyże wyſpie ſławne dla ſwey pozycyi. Utrecht drugie Miaſto piękne, y ſtołeczne Prowincyi tegoż imienia. W Fryzyi znayduie ſię Leuward Stolica y Rezydencya Xiążęcia Arauzyackiego po Franc: d'Orange. Ale ten będąc Staduderem obrany, czyli naywyżſzym Woyſk Hetmanem, w Hadze ordynaryinie rezyduie. Harling Port Morſki, y Faueker ſławne Akademią. Dewenter, y Zwol, w Tranſyſalanii. Groninga zaś tegoż imienia ma Stolicę z Akademią.

P. *Czyli Hollandczykowie niemaią ieſzcze innych poſſeſſyi w Niderlandzie?*

O. Hollandczykowie maią ieſzcze w poſſeſſyi część Xięſtwa Brabandzkiego, Hrabſtwa Flandryi, y Xięſtwa Limburſkiego.

P. *Ktore oſobliwſze Miaſta znayduią ſię w Brabancyi Hollenderſkiey?*

O. Pryncypalne Miasta Brabancyi Hollenderskiey są te: Bois-le-Duc arcy obronne, położone nad Rzeką Dommel, dwie mile od Mozy. Grawe nad tąż Rzeką, niemniey mocne, Berg-op-Zon inne Miasto arcy obronne, na Wschod Rzeki Skaldis, na sześć mil na Połnoc Antwerpii. Breda także mocne Miasto z tytułem Baronii, trzy mile od morza.

P. *Wylicz Miasta Flandryi Hollenderskiey?*

O. Wszystkie niemal Flandryi Hollenderskiey Miasta arcy mocne maią fortece, między ktoremi Ekluze, Hulst, Sas-de-Gand, Ysendyck, y Axel pierwsze trzymaią mieysce.

P. *Ktore Kraie należą do Hollandczykow, procz tych ktore w Europie maią?*

O. Hollandczykowie naywięcey maią kraiu ze wszystkich Narodow Europeyskich w Azyi. Maią także nie mało fortec w Afryce, procz niektorych w Ameryce części.

ROZDZIAŁ. VI.

O Niderlandzie Katolickim.

P. *JAk nazywamy Niderland Katolicki?*

O. Niderland Katolicki Flandryą pospolicie zowiemy, od partykularnego nazwiska iedney z pryncypalnieyszych iegoż Prowincyi, Obywatelow zaś Belgami nazywamy.

P. *Jakiey natury Ziemia?*

O. Kray ten mniey niż przedtym w sobie zawieraiący ludzi, obfituie w zboże, pasze, y niemasz żadnego takiego kraiu, ktoryby miał tyle zna-

znacznych Miaſt, tak bliſko ſiebie będących. A lubo Cudzoziemcy Obywatelom iego tępość dowcipu przypiſuią, atoli iednak wielu Zacnych z ſiebie wydał Mężow, ktorzy w wſzelkiego rodzaiu naukach, nikomu przewyżſzyć ſię nie dali.

P. *Jaka tam panuie Religia?*

O. Sama tylko Religia Rzymſka Katolicka wolne ma *exercitium* w całym tak Auſtryackim, iako y Francuzkim Niderlandzie, dla ktorey przyczyny zdało ſię Obywatelom kraiu tego, Prowincye ſwoie, dla rożnicy od Akatolickiego, Katolickim nazwać Niderlandem.

P. *Wylicz mi oſobliwſze Rzeki?*

O. Znacznieyſze Rzeki te ſię liczą: Moza, Skaldis, po Franc; Eſcaut, Sambr, Lys, y Dile. Maią także Prowincye te dwa oſobliwſze kanały, ieden z Gandawum do Brugi, y Oſtendy; drugi z Bruxelli ciągnący ſię do Antwerpii, ſłużące wiele negocyacyom kraiu tego.

P. *Wiele ſię w nim liczy Prowincyi?*

O. Niderland Katolicki z IX. ſkłada ſię Prowincyi, to ieſt: z Xięſtwa Brabandzkiego, Luxemburgſkiego, y Limburgſkiego, z Margrabſtwa *Sacri Romani Imperii*, z Państwa Mechlińſkiego, tudzież z Hrabſtw Flandryi, Artezyi, Hannonii, y Namurku.

P. *Do kogo należą te Prowincye?*

O. Do Domu Auſtryackiego należy Xięſtwo Brabanckie, Margrabſtwo S. R. Imperii, Państwo Mechlińſkie, Xięſtwo Limburgſkie, Luxemburgſkie, y Geldryi, tudzież część Hrabſtw Flandryi, Hannonii, y Namurku.

Do Francuzow należy Artezya cała, większa część Hannonii, y Flandryi.

P. *Ktore są pryncypalnieysze Miasta?*

O. Idąc przez wszystkie Rzeki tych Prowincyi, nad Mozą nayprzod znayduie się Namur, arcy mocne y Kapitalne Miastwo Hrabstwa tegoż imienia. Nad Escaut czyli Skaldis Tornak, Udernard, Gand, Dendermond, Ruppelmond, y Antwerpia, po Franc: Anvers. Mons Kapitalne Hannonii tam gdzie się Truille schodzi z Rzeką Haysn wpadaiącą w Escaut; nad Lys: Menin, y Kurtrai. Ypres na Zachod Miasta Menin; nad Tyl czyli Dyl. Lowain, po Łac: Lovanium Akademią, y Mechlin Arcy-Biskupstwem sławne. Bruxella Kapitalne Xięstwa Brabanckiego, y całego Belgium Katolickiego, obszerne, wspaniałe, ludne, y ordynaryina rezydencya Gubernatora Austryackiego Niderlandu. Ostenda, y Neuport dwa pomnieysze Flandryi Miasta, położeniem swoim na brzegu Morskim sławne. Przydać się tu może y Bruges arcy obszerne Miasto, ktore się iednym tylko kanałem od Ostendy dzieli.

ROZDZIAŁ. VII.

O Lotaryngii, y Alsacyi?

P. *CO rozumiesz przez Lotaryngią?*

Lotaryngia (a) iedno z nayznacznieyszych Xięstw

(a) *Xięstwo Lotaryńskie (w zamian, ktorego Xże Franciszek z Domu Lotaryńskiego, teraznieyszy Cesarz wziął Xięstwo Hetruryi) zostaie w possessyi* Stanisława I. *z Do-*

Xięſtw Europy. od dawnych czaſow partykularnych miało Xiażąt, ktorego przed kilku lat uſtąpił Francyi, Xiąże onegoż Franciſzek, Mąż Dzie-dziczki Auſtryackiego Domu, ktory w Roku 1745. Ceſarzem obranym zoſtał.

P. *Jak dzieliſz Lotaryngią?*

O. Lotaryngia dzieli ſię temi czaſy na Xięſtwo Lotaryngii, y Xięſtwo Bar, ktore razem iednę z naypięknieyſzych Francyi czynią Prowincyą.

P. *Ktore ſą pryncypalnieyſze Miaſta Lotaryngii?*

O. Pryncypalnieyſze Miaſta Lotaryngii ſą: Nanci, Kapitalne Xięſtwa całego, położone nad Murtą w Mozellę wpadaiącą, doſyć wielkie, wſpaniałe y ordynaryina ſwych Xiążąt Rezydencya. Nad Ornain Rzeczką w Matronę wpadaiącą, znayduie ſię Bar-le-Duc Kapitalne Xięſtwa tegoż imienia. Nad Mozellą ieſt: Remiremond, Eſpinal, Toul, Pont à Mouſſon, Thionvill, y Metz nayobronnieyſze w całey Lotaryngii. Nad Mozą Werdun.

P. *Co rozumieſz przez Alſacyą?*

O. *Alſacya* ieſt cząſtka Niemiec rozciągaiąca ſię nad Renem, między Lotaryngią y Szwabſkim Cyrkułem. Ta Prowincya arcy żyzna, temi czaſy należy do Francyi, ktora w niey tak ſię zmocniła fortecami, iż trudno bardzo będzie Niemcom, aby ią odzyſkali.

P. *Wylicz oſobliwſze Miaſta?*

O. Strasburg w tym mieyſcu, w ktorym ſię Ill y Bruſche Rzeki łączą, cwierć mile od Renu naysznaczniey-

---

mu LESZCZYNSKIEGO *Krola Polſkiego, po ktorego śmierci wiecznemi czaſy należeć ma do Francyi.*

znaczniey ſze Niemieckie Miaſto, y nayobronniey. ſza forteca. Fort-Loüis między Hagenau y Strasburgiem na wyſpie, w poſrzod Renu, tak mocno od natury y ludzką uſortyfikowane ręką, żeby naydłużſzy wytrzymać mogło attak. Nad Queich położona ieſt Landaw arcy mocna Forteca. W Wyżſzey zaś Alſacyi znayduie ſię Neu-Briſach; nowe, porządne, y mocno ufortyfikowane Miaſto.

ROZDZIAŁ. VIII.
O Szwaycarach.

P. *CO rozumieſz przez Szwaycaryą?*

O. *Szwaycarya* ieſt Corpus z XIII. złożone Kantonow, tyleż niemal pomnieyſzych formuiących Rzeczypoſpolitych, nie dependuiących wprawdzie od ſiebie, zkonfederowanych iednak na utrzymanie wſpolney wolności.

P. *Na wiele Części dzieliſz Szwaycaryą?*

O. Dzieli ſią na Szwaycary właſne, zamykaiące XIII. Kantonow; na Aliantow Szwaycarſkich, na kraie hołdownicze Szwaycarom, y kraie hołdownicze Aliantow ſwoich.

P. *Ktore to ſą te Kantony?*

O. Na Połnoc: Kanton, Baſel; Kan: Soleurre; Kant: Zurich; Kant: Schaffhauſen; Kant: Appenſel. W poſrzodku: Kanton Schwitz; Kant: Zug; Kant: Lucern; Kant: Underwald, y Kant: Glaris. Na południe Kant: Friburg; Kant: Uri; Kant: Berne; nayzacnieyſzy y nayobſzernieyſzy ze wſzyſtkich.

P.

P. *Wylicz Aliantow Szwaycarſkich?*

O. Alianci Szwaycarſcy ſą Ci: Opat S. Galli z ſwoim Miaſtem, znayduiącym ſię w Kant: Appenſel; Kray Gryzonow między Południem y Wſchodem 13. Kantonow. Walezya na Południe Berneńſkiego Kantonu, Biſkup Bazyleńſki z Miaſtem Malhauſen w Alſacyi, Genewa nad ieziorem tegoż imienia; Biel, po Łac: Bienna między Połnocą y Wſchodem Jeziora ſwego imienia; Hrabſtwo Neuſchatel, y Walengii na Zachod Bienneńſkiego ieziora, y Ywerdun czyli Neuſchatel.

P. *Wylicz Kraie hołdownicze Szwaycarow?*

O. Są te: Hrabſtwo Badeńſkie; Prowincye wolne Bremgarten, y Melingen za Zachod Kant: Zurich; Turgow na Wchod tegoż Kantonu, Reinhtal nad Renem na Wſchod Kant: Appenſel, procz innych we Włoſzech kraiow.

P. *Co nazywaſz Kraiem hołdowniczym Aliantow Szwaycarſkich?*

O. Kraie hołdownicze Szwaycarſkich Aliantow ſą te: Toggenburg na Wſchod Kantonu Appenſel, Waltelin, po Łac- Vallis Tellina, Hrabſtwo de Chiavene, y Bornio na Południe Gryzonow, Niżſza Walezya na Południe Kantonu Berneńſkiego.

P. *Jaki ſię Rząd znayduie w Szwaycarach?*

O. Rząd Szwaycarſki nie ieſt iednakowy we wſzyſtkich Kantonach, w niektorych Aryſtokratyczny, a wcale Demokratyczny w Kant: Uri, Schwitz, Underwald, Zug, Glaris, y Appenſel.

P. *Czyli iednakowa w tych Kantonach ieſt Religia?*

O.

O. Katony Zurich, Bern, Baſel, y Schaffhauſen, Religii ſą Proteſtantſkiey; Kanton Glaris, y Appenſel częścią Kalwińſkiey, częścią Rzymſkiey Katolickiey, a inſze VII. Kantony Rzymſkiey ſą wſzyſtkie Wiary.

P. *Jakiey natury ieſt Ziemia w tych Kantonach?*

O. Kray Szwaycarſki nie bardzo ieſt żyzny, dla wielkiey liczby gor w nim ſię znayduiących. Obywatele iego ſą polityczni, woienni, danego raz wiernie dotrzymuiący ſłowa, a zatym eſtymowani od wſzyſtkich dla ſwey ſzczerości.

P. *Ktore ſą pryncypalne Miaſta Szwaycarſkie?*

O. Każdy Kanton nazwiſko bierze od znacznieyſzego ſwego iakiego Miaſta, wyiąwſzy tylko Kanton Uri, y Underwald, z ktorych pierwſzy ma Altorf, a drugi Stantz Miaſta.

P. *Czyli ſię ieziora iakie znayduią w Szwaycarach?*

O. W Szwaycarach wiele ſię znayduie iezior znacznych, z ktorych te ſą pryncypalnieyſze. Na Południe Jezioro Geneweńſkie; na Połnoc Konſtancyeńſkie. Te zaś to ieſt: Neuſchatel, Lucerneńſkie, y Zurich Jeziora, ſą położone w Kantonach podobnież nazwanych.

P. *Co ſię ieſzcze oſobliwſzego znayduie w Szwaycarach?*

O. Gory Alpes na całą Europę ſławne, z ktorych wielka liczba Rzek wypływa, iako to: Ren, Inn, Ada, Teſſin, y Aar.

RO-

ROZDZIAŁ. IX.
O Sabaudyi.

P. *CO ieſt Sabaudya ?*

O. SABAUDYA: ieſt ſławne Xięſtwo tak dla obſzerności, iako y dla przymiotow kraiu. W ktorym ziemia ponieważ wynioſſemi ieſt napełniona gorami, nie bardzo zatym ieſt żyzna, w niektorych atoli mieyſcach doſyć ſię rodzi zboża, y wina.

P. *Do kogo należy to Xięſtwo?*

O. Do Krola Sardyńſkiego, Xięſtwo to w tym podobne ieſt do Francyi iż w nim Corki Sukceſſyi mieć nie mogą.

P. *Przełoż cokolwiek wiedzieć możeſz o Religii, y obyczaiach Sabaudczykow?*

O. Sabaudczykowie ſą ludzie dobrzy, z wielkim do Pana ſwego przywiązaniem, trzeźwi, wierni, pracowici, w Ekonomice arcy biegli. Religia zaś ſama tylko Rzymſka ma wolne w Sabaudyi *exercitium*.

P. *Ktore ſą pryncypalne w tym Xięſtwie Rzeki ?*

O. Te: Izer, Arc, Arwe, Drance, ktore ſię w nim wſzyſtkie zaczynaią. Arc w Rzekę Izer, ta w Rodan wpada, Arwe płynie przez Prowincyą Foſſygny, Drance w Jeziorze Geneweńſkim ginie.

P. *Na wiele Części dzieli ſię Sabaudya?*

O. Dzili ſię na VI. Części, z ktorych na Połnoc ſą te trzy: Tractus Genevenſis, czyli *le Genevois*, Ager Cabellicus czyli *le Chablais*, Tractus Foſſignianus czyli *Faucigny*; na południe zaś te:

Sabaudya właſna, Tarantazya, y Maurya.

P. *Ktore ſię oſobliwſze w nich znayduią Miaſta?*

O. Szambery po Łac: Camerium Stolica całey Sabaudyi, tam gdzie ſię Leſſe y Albane Rzeki ſchodzą, dosyć wſpaniałe Miaſto. Annecy in Tractu Genevenſi; Ripaille arcy miły Zamek in Agro Cabellico, nad Genewenſkim ieziorem, między Thonon, y Ewian; Bonnewille in Tractu Foſſigniaco, Mouſtiers w Tarentezyi, y St. Jean w Mauryanii znacznieyſze mieyſca.

O PANSTWACH
NA POŁUDNIE EUROPY POŁOZONYCH.

ROZDZIAŁ. I.
O Portugalii.

P. *CO rozumieſz przez Portugalią?*

O. PORTUG: małe wprawdzie co do obſzerności Kroleſtwo, arcy iednak znaczne, nietylko przez ſię, ale y przez kraie ſobie poddane.

P. *Jakiey natury ieſt Kray iego?*

O. Powietrze w Portugalii ieſt czyſte, zdrowe, miłe, y utemperowane, ziemia żyzna, obfituiąca we wſzyſtkie rzeczy, potrzebie, y rozrywce ludzkiey ſłużące. W Kroleſtwie tym znayduią ſię kruſzce złote y ſrebrne, kamienne y marmuru białego gory, tudzież iaſpiſzu.

P. *Jakich przymiotow ſą Portugalczykowie?*

O. Portugalczykow poſpolicie maią za pyſznych, wynio-

wynioſſych, oſtrożnych, politycznych, trzeźwych, w Ekonomice biegłych, lubo nie bardzo przyſtoynych w ſtroiu. Sama tylko Religia Rzymſka ma mieyſce w tym Kroleſtwie, w ktorym ponieważ arcy oſtry ieſt Urząd Inkwizycyi, przeto tylko ſkrycie mogą ſię znaydować Zydzi, lub insi od Wiary Rzymſkiey odſzczepieńcy.

P. *Opowiedz Rząd Kroleſtwa tego?*

O. Kroleſtwo Portugalſkie Monarchiczne y dziedziczne, przez lat LX. zoſtawało pod rządem Krolow Hiſzpańſkich, ktorego przed ſtem niemal lat poſtradali.

P. *Ktore ſą Rzeki w Portugalii?*

O. Oſobliwſze Rzeki w Portugalii te ſię liczą; Tagus, po Portugalſku Tejo; Durius, po Port: Douro; Minhius, po Port: Minho; wſzyſtkie te Rzeki w Hiſzpanii biorą początek, a giną w Oceanie.

P. *Jako ſię dzieli Portugalia?*

O. Dzieli ſię na VI. Części, z ktorych ſię dwie na Połnoc znayduie, to ieſt: Prowincya Interamnenſis, po Portugalſku Entre Minho, & Douro; y Transmontana, po Port: Tralos-Montes; Dwie w poſrzodku: Beïra, y Extremadura; Dwie na Południe: Tranſtagana, po Pot: Alentejo; y Algabrya.

P. *Co w nich ſą za znacznieyſze Miaſta?*

O. Lisbona w Extremadurze Stołeczne Portugalii, arcy wielkie, handlowne, ludne, y dla położenia ſwego nad Tagem mocno bogate, z Portem, ktory ſię między naywiękſzemi, naybeſpie

cznieyſzemi Europy liczyć może Portami, y wiele w ſobie zawſze zawiera okrętow, ktore połiżſze gory od wiatrow zaſłaniaią. Procz tego Miaſta ſą ieſzcze y inne w Prowincyi Interamneńſkiey, iako to: Braga obſzerne, piękne, Arcy-Biſkupa maiące. Porto z Biſkupem, handlowne, ludne, naypięknieyſze Miaſto całego Kroleſtwa po Lisbonie, y bardzo bogate dla położenia ſwoiego, na milę od uścia Duriuſza w Morze. Guimaranes między Wſchodem y południęm Bragi nad Rzeczką Aves, y Pont de Lima nad Limą, między Połnocą y Zachodem tegoż Miaſta.

W Prowincyi Transmontańſkiey czyli Tralos-Montes znayduie ſię Miranda, na ſkale przy ſamym Duriuſu; na Połnoc Braganza Kapitalne, arcy bogatego Xięſtwa; na Południe Willa-Real; Prowincya Beïra na Połnoc ma Lamego; na Zachod przy brzegu Morſkim Aueiro, w pośrzod Wiſeo, Miaſta. Nad Rzeką Mondego na ſześć albo ſiedm mil od Oceanu położona ieſt Koimbra obſzerne, piękne, Biſkupa maiące, y Akademią; ſtołeczneMiaſto. Na ośm mil od niego ku Połnocy znayduie ſię oſobliwſze zrzodło, ktore wſzyſtko trawi, cokolwiek ſię weń wrzoci, czyli to drzewa, czyli zwierzęta *&c.*

Tranſtagana Prowincya wiele w ſobie obronnych Miaſt zawiera, z ktorych te ſą naypryncypalnieyſze: Ewora Arcy-Biſkupſtwem; y Akademią ſławne. Ku wſchodowi Elwas na gorze niedaleko Gwadyany po Łac: Anas; wielkie, y obronne

Mia-

Miasto, takie maiące zrzodło iż przez VI. Mieśięcy całemu Miastu wody dostarczyć może.

W Algabryi iest Tawira pomierne Miasto, z obszernym portem, Faro, Lagos, y Sagrez nad Oceanem. Silwes bardzo dawne Miasto, dwie mile od Morza w tak miłym, y żyżnym zostaie mieyscu, że się pospolicie Raiem nazywa.

ROZDZIAŁ. II.

O Hißpanii.

P. *CO iest Hißpania?*

O. HISZPANIA arcy obszerne Krolestwo, od Francyi Pyreneyskiemi dzielące się gorami, suche iest, kamieni pełne, y piaszczyste, a przeto mniey urodzayne; atoli iednak zboże, wino, owoce, zwierzyna, bydło, ktore się w nim znayduie, iest wyśmienite.

P. *Opowiedz znayduiący się Rząd w Hißpanii?*

O. W Krolestwie tym Monarchicznym y Dziedzicznym, Corki nawet na Tron wstępuią, gdyby na męzkiey płci zbywało. Panowanie tey Monarchii rozciąga się po wszystkich czterech Częściach Swiata. A zatym szczycić się sprawiedliwie Krol Hiszpański może, iż nigdy w Państwach Jego nie zachodzi Słońce.

P. *Jakie maią przymioty Hißpani?*

O. Są trzeźwi, ostrożni, cierpliwi w ponoszeniu przykrości, głęboko rzeczy przenikaiący, takiey powagi, iaka się w żadnym nie znayduie Narodzie. Duma iednak y nadętość o taki Ich przy-

pra-

prawiła letarg, iż biedę raczey cierpieć wolą, niżeli pracować.

P. *Jakiey są Religii?*

O. Sama tylko Religia Rzymſka znayduie ſię w Hiſzpanii, Urząd albowiem świętey Inkwizycyi tak w Niey ieſt ſurowy, iż ogniem tych wſzyſtkich karze, ktorzyby przeciwne mieli Nauce Kościoła Swiętego ſentymenta.

P. *Wylicz oſobliwſze Kroleſtwa tego Rzeki?*

O. Pryncypalnieyſze Hiſzpanii Rzeki ſą te: Tagus wypływaiący z gor na Wſchod Algarii Prowincyi Nowey Kaſtylii. Durius maiący początek w gorach Wſchodnich Dawney Kaſtylii. Iberus także ma zdroy w gorach między Połnocą y Zachodem teyże Prowincyi. Minhius na Połnoc Gallicyi. Gwadyana wychodzi z Jeziora tegoż imienia, na Południe Nowey Kaſtylii. Y Gwadalkwiwir, ktory bierze początek w gorach Połnocnych teyże Prowincyi, y na dwie rowne niemal Części dzieli Andaluzyą.

P. *Na wiele Części dzieliſz Hiſzpanią?*

O. Dzieli ſię Hiſzpania na XIII. Prowincyi, ktore dawnieyſzych czaſow wſzyſtkie niemal miały tytuł Kroleſtw. Cztery z nich ſą położone nad Oceanem: Biſkaïa, Aſturya, Gallicya, Andaluzya. Cztery nad Morzem Srzodziemnym: Kroleſtwo Granady, Murcyi, Walencyi, y Katalaunii. Pięć w poſrzodku: Arragonia, Nawarra, Kaſtylia Nowa, Kaſtylia Dawna, y Kroleſtwo Legionis.

P. *Wylicz pryncypalne Miaſta Prowincyi położonych nad Oceanem?*

O.

O. W Biſkaï ieſt Bilbao, Stolica Prowincyi, obſzerne, handlami kwitnące, na uściu Rzeki Nerwio, dwie mile od Morza położone Miaſto. S. Sebaſtyana Miaſto, y Fontarabia; ſą dwa mocno obronne mieyſca nad morzem. Aſturyi Stolicą ieſk Owiedo, z Biſkupſtwem, y Akademią; Swiętego Jędrzeia Miaſto, y Santyllana wygodne porty morſkie. Gallicya na wſchod ma za Stolicę Miaſto S. Jakoba, czyli Kompoſtellę, Arcy-Biſkupſtwem, y Akademią ſławne, Korunnę y Wigo dwa Porty Morſkie. Znayduią ſię ieſzcze w tey Prowincyi: Mondonedo, Lugo, Orenza, y Tuy IV. Biſkupſtwa, z ktorych trzy nad Minhiuſem zoſtoią. W Andaluzyi naypięknieyſzey y nayobfitſzey w całey Hiſzpanii Prowincyi, ieſt Seville nad Gwadalkwiwir, naypięknieyſze całego Kroleſtwa Miaſto, obſzerne, dobrze wyfundowane, ludne, handlowne, Stolica Arcy Biſkupa y Akademii. Kadyx na małey Wyſpie na Połnoc Prowincyi, kommercyami kwitnie, y Portem do ktorego częſto przybiiaią okręty. Gibraltar nad Przeſmykiem Morſkim tegoż imienia, znaczne dla położenia ſwego. Ktore ſobie Anglikowie przywłaſzczyli.

P. *Ktore ſą Miaſta Prowincyi położonych nad Morzem Srzodziemnym?*

O. Granata, Arcy-Biſkupſtwo y Akademią maiące, Stolicą ieſt Prowincyi tegoż imienia. W ktorey to Prowincyi ieſzcze ſię znayduie Malaga, y Almerya dwa Morſkie Porty, y Gwadyx między Połnocą y Wſchodem Granaty. Katalonia zawiera

wiera w sobie Barcellonę, obszerne, dobrym kształtem wyfundowane nad morzem, bardzo ludne, y iedno z nayznacznieyszych Miast Hiszpańskich, Rozes y Gironnę nadmorskie porty; Torozę nad Iberem, trzy mile od uścia iey w Morze, y Lerydę arcy obronne nad Segrą, ktora Rzeka o sześć mil ztamtąd wpada w Iberum.

P. *A inszych Prowincyi ktore są Miasta?*

O. W Arragoniii nad Iberem iest Sarragocca Stolicą, iedno z naywiększych Miast Hiszpańskich, z Arcy-Biskupstwem, y Akademią. Tarrakona, Ternel, Balbastro, y Jaka Stolice tyleż Biskupow; Hueska Biskupa maiące y Akademią. Pampelona obronne Miasto na samym wstępie do Francyi położone, Stolicą iest Nawarry. Kastylia Dawna, ma Burgos nad Arlenson z Arcy-Biskupstwem, Walladolid kommercyami kwitnące, na Połnoc Prowincyi, z Akademią, y Segowią wsławione przednim suknem, ktore w nim robią. Kastylia Nowa naywiększa Prowincya w całym Krolestwie, Kapitalne Miasto ma Madryd, Stolicę Hiszpanii, obszerne wprawdzie y ludne, lecz złym wystawione gustem, nie dobre przytym maiące bruki; Toled nad Tagem, wielkie Miasto nic nie ma osobliwszego procz Arcy-Biskupstwa, ktorego dochody więcey niż na milion wynoszą. Krolestwo Legionis na Połnoc ma Stolicę tegoż imienia, na Południe nad Rzeką Tormes Salamankę sławne naypierwszą w Krolestwie Akademią.

P. *Ktore są osobliwsze Wyspy należące do Hiszpanii?*

O.

O. Pryncypalnieysze Hiszpanii Wyspy na Morzu Srzodziemnym są te: na Wschod Walencyi: Maioryka, y Ywika.

P. *Co maią uwagi godnego te Wyspy?*

O. Maioryka dosyć żyzna, nic nie ma osobliwego procz Maioryki z Biskupstwem y portem Miasto. W Minoryce iest Port-Mahon ieden z naylepszych Portow Srzodziemnego Morza. Tey iednak Wyspy (a) Anglikowie na początkach wieku teraznieyszego Panami się uczynili. Ywika w zboże, owoce, wino, y sol obfituiąca, niektore tylko ma Miasteczka czyli Wioski, y Ywikę Fortecę z wygodnym Portem, nie cierpi także wężow y innych szkodliwych gadzin, lubo na Południe iey inna iest pożona Wyspa Formentera rzeczona, w ktorey nikt mieszkać nie może, dla niezliczoney prawie mnogości wężow.

P. *Ktore Kraie należą do Hiszpanow procz tych w Europie wyliczonych?*

O. Do Hiszpanii należą ieszcze w Azyi Insulae Philippinae, Insulae Salomonis, y Insulae Larrones. W Afryce Ceuta obronna Forteca nad Morzem, naprzeciwko Gibraltaru; procz Wysep Kanaryeńskich, przez ktorych iednę Hollendrzy y Francuzi pierwszy swoy Merydyan prowadzą. Maią także w Ameryce wiele obszernych Państw, y Wysp znacznych, iako się niżey da widzieć.

RO-

(a) *Anglikom zaś ta Wyspa Minoryka ostatnich czasow przez Francuzow iest odebrana, iako się wyżey namieniło*

ROZDZIAŁ. III.
O Włochach.

P. *CO rozumieſz przez Włochy?*

O. Kray Włoſki ktoryby mogł bydź za nay lepſzy poczytany w całey Europie, gdyby czę ſtym niepodlegał Ziemi trzęſieniom, podobny ieſt do Poł-Wyſpy figurę Niemieckiego buta reprezentuiącey, y między wielu podzielony Panow, z ktorych Ci ſą oſobliwsi: Papież, Krolowa Węgierſka dziſieyſza Ceſarzowa, Krol oboyga Sycylii, Wielki Xiąże Toſkańſki teraznieyſzy Ceſarz, Krol Sardyńſki, Rzeczypoſpolite Wenecka, y Genueńſka. &c.

P. *Informuy mnie o naturze Ziemi?*

O. Powietrze we Włoſzech wſzędzie ieſt zdrowe, lubo bardzo gorące na Południe. Ziemia mocno obfituie w zboże, wino, oliwę, w przednie owoce każdego rodzaiu, y w iedwabne robaczki, wielką czyniące intratę.

P. *Jakie przymioty przypiſuią Włochom?*

O. Włosi ſą dowcipni, polityczni, do nauk y utrzymowania cudzych intereſſow ſpoſobni, celuią w Architekturze, Malarſtwie, Snycerſtwie, do Muzyki także y widowiſkow z wielkim ſą przywiązaniem. Atoli iednak poſpolite wſzyſtkich ieſt o nich zdanie, że ſą: przewrotnemi, zdradliwemi, y mſzczącemi ſię. Nie pomiarkowana chciwość tytułow, w Obywatelach Kraiu tego ſprawuie, iż wielką ma Xiążąt, Hrabiow, Margrabiow, Arcy-Biſkupow, Biſkupow, y Prałatow liczbę. P.

P. *Jakiey ſą Religii ?*

O. Ponieważ Kray Włoſki mieyſcem ieſt Inkwizycyi, ſama wprawdzie tylko Religia Rzymſka wolne w nim ma exercitium, cierpią iednakże y Żydow, w ſamym nawet Rzymie, w ktorym Papież Głowa Kościoła Rzymſkiego rezyduie.

P. *Na wiele Części dzieliſz Włochy?*

O. Dzielą ſię na Połnocne, y Południowe; zamykaiące w ſobie wiele Państw, z ktorych ſię VII. w Połnocney, a III. w Południowey znayduie Części.

P. *Ktore ſą Państwa na Połnoc ?*

O. Te: Piemont, Rzeczpoſp: Genueńſka, Xięſtwo Medyolaneńſkie, Parmeńſkie, Modeńſkie, Mantuańſkie, y Rzeczpoſpolita Wenecka.

P. *A na Południe ktore ſię znayduią?*

O. Wielkie Xięſtwo Toſkańſkie, Stan Papiezki, y Króleſtwo Neapolitańſkie, procz wielu Wyſp znayduiących ſię przy brzegach morſkich.

P. *Wylicz oſobliwſze Rzeki?*

O. Pryncypalne Rzeki Włoſkie ſą te: Padus, po Włoſku Pô. wypływaiący z pod Mont-Wiſo na granicach Delfinatu, y Margrabſtwa Saluſſyeńſkiego, a wpada w Odnogę Wenecką cztery znacznemi korytami. Adige, po Łac: Atis; początek ma pod Mont-Brolio na granicy Tyrolu y Kraiu Gryzonow, ginie zaś w Odnodze Weneckiey; na Połnoc Padu Teſin wpadaiąca w Padum, wypływa z Gory S. Gotarda w Szwaycarach. Adda zdroy ma niedaleko Rzeki Atis podobnież w Padum wpływa. Arno, y Tyber uścia maią w Srzodziemne morze.

pierwſza

pierwſza w Xięſtwie Toſkańſkim niżey Pizy, druga kilka mil niżey Rzymu, wypływaią zaś z Appeninu.

P. *Ktore ſą oſobliwſze ieziora we Włoſzech?*

O. Jeziora nayznacznieyſze ſą: Jezioro Większe, po Łac: Lacus Major, Komeńſkie w Xięſtwie Medyolaneńſkim, y Lacus Benacus, w Stanie Weneckim; między Weroną, Bryxyą, y Trydentſkim Biſkupſtwem.

ROZDZIAŁ. IV.

O Państwach Włoſkich na Połnoc położonych.

P. *CO ſię ma rozumieć przez Piemont?*

O. PIEMONT należący do Xiążęcia Sabaudyi, lubo ieſt po większey części napełniony gorami, obfituie iednak w zboże, wino, y owoce.

P. *Na wiele ſię dzieli części?*

O. Piemont dzieli ſię na VI. Części, to ieſt: na Xięſtwo Piemontſkie, Aoſtańſkie, czyli Auguſtańſkie, Margrabſtwo Saluſſyeńſkie, y Hrabſtwo Niceńſkie.

P. *Ktore ſą pryncypalnieyſze Miaſta w tych Częściach?*

O. Turyn Kapitalne Piemontu, y wſzyſtkich Stanow Xiążęcia Sabaudyi, wielkie, piękne, bogate, handlowne, y iedno z naymocnieyſzych Miaſt Europy, położone nad Padem, Rezydencyą ieſt Xiążąt Sabaudzkich, tudzież Stolicą Parlamentu, Arcy-Biſkupſtwa y Akademii. Ywrea, Suza, Koni,

ni, Oneglia, cztery arcy mocne Miasta w tymże Xięstwie, z ktorych ostatnie port morski ma wygodny. Aosta, Wercelli, Asta, Salluzza, Nizza, pryncypalne są Miasta Hrabstw tak nazwanych, Willafranka, Port morski w Hrabstwie Niceńskim.

P. *Co iest Montferrat?*

O. MONTFERR: położony między Piemontem, Medyolaneńskim Xięstwem, y Rzecząpospolitą Genueńską, do Xięstwa Sabaudyi inkorporowany, lub iest żyzny, nic iednak w sobie osobliwego nie zawiera, procz niektorych Miasteczek.

P. *Powiedz co o Rzeczypospolitey Genueńskiey?*

O. Kray Rzeczyposp: Genueńskiey maiący wiele gor rozciąga się nad morzem Srzodziemnym, to iest: od War, aż do Arno Rzeki. Rząd tey Rzeczypospolitey iest Arystokratyczny, Senat iey składa się z XII. Senatorow, ktorego głową iest Doza na dwa lata obrany.

P. *Ktore ma Miasta?*

O. Genua pysznym nazwane, dla przednich Pałacow, nietylko Stolicą iest Rzeczypospolitey Genueńskiey, ale też naybogatsze, nayhandlownieysze Miasto we Włoszech po Wenecyi. Obywatele iego, lubo w negocyacyach y polityce są biegli, boiaźliwego iednak są serca, y danego raz nie dotrzymuią słowa. Postępuiąc zaś nieco od Zachodu na Wschod tey Rzeczypospolitey te się znayduią Miasta: Monako Kapitalne Xięstwa tegoż imienia, pod protekcyą Francuzow będące: Albenga, Finala, Noli, Sawona, &c.

P. *Co w sobie zamyka Rzeczpospol: Luceńska?*

O.

O. Rzeczpoſpolita ta tak Aryſtokratyczna, iako y Genueńſka, nic nie ma znacznego procz Luki Kapitalnego Miaſta, nad Morzem położonego, z Biſkupſtwem, ludnego, handlownego, y niecierpiącego żebrakow.

P. *Co rozumieſz przez Medyolaneńſkie Xięſtwo?*

O. Xięſtwo Medyolaneńſkie położone na brzegu Padu, na tyle ſię dzieli Prowincyi, ile ma Miaſt znacznieyſzych, należy temi czaſy do Krolowy Węgierſkiey.

P. *Wylicz oſobliwſze Miaſta Jego?*

O. Naypryncypalnieyſze Xięſtwa Medyolaneńſkiego Miaſta ſą naſtępuiące: Medyolan, bardzo handlowne, ludne, maiące Zamek naymocnieyſzy w całey Włoſkiey Ziemi, tudzież Biſkupa y Akademią; Komo nad ieziorem tegoż imienia Biſkupie, y doſyć znaczne Miaſto. Pawia Kapitalne Pawizańſkiego Powiatu Miaſto, Kremona Kremoneńſkiego, Nowara Nowarawſkiego, Alexandrya Alexandryiſkiego, Lody Lodezańſkiego. W Lomelińſkim zaś Powiecie ſą: Mortaza, y Walenza dwa obronne Miaſta.

P. *O Xięſtwie Parmy co ieſt ciekawego?*

O. Xięſtwo to dzieli ſię na Xięſtwo Parmy y Placencyi, maiące tegoż imienia Miaſta piękne, doſyć ludne, w obfitym y miłym położone kraiu.

P. *Jako ſię dzieli Xięſtwo Modeńſkie?*

O. Xięſtwo Modeńſkie doſyć żyzne, dzieli ſię na Xięſtwo Modeny, y Xięſtwo Reggio maiące Miaſta tegoż imienia. W bliſkości tego Xięſtwa znay-

duie

duie ſię Powiat Mirandulańſki, z Kapitalnym tegoż imienia Miaſtem.

P. *Co w ſobie zawiera Xięſtwo Mantuańſkie?*

O. Zawiera nayprzod Xięſtwo Mantuy, z ſtołecznym Miaſtem tegoż imienia, arcy obronnym dla położenia ſamego w pośrzod ieziora; potym Xięſtwo Gwaſtalſkie, Sabienetańſkie, y Kaſtylioneńſkie, procz innych pomnieyſzych, ktore od Miaſt właſnych nazwiſka biorą.

P. *Co ſię znayduie w Stanie Rzeczypoſpolitey Weneckiey?*

O. Rzeczpoſpolita naydawnieyſza y nayſławnieyſza z wſzyſtkich w Europie Rzeczypoſpolitych, maiąca ſwego Xiążęcia dożywotniego, ktorego Szlachta obieraią; XIV. zawiera Prowincyi, VIII. na Zachod; a na Wſchod VI.

P. *Ktore ſą na Zachod?*

O. Te: Bergomeńſka, Kremeńſka, Bryxyeńſka, Weroneńſka, Wincentyńſka, Feltryneńſka, Belluneńſka, Kadubryceńſka. Wſzyſtkie te wyliczone Prowincye, maią ſtołeczne Miaſta ſwego imienia.

P. *Ktore ſą na Wſchod?*

O. Idąc z Południa ku Połnocy, te ſię znayduią: Prowincya de Rovigo, Prow: de Padua; Prow: de Trewigano, z Miaſtami podobnież rzeczonemi; Prowin: Dogado, czyli Xięſtwo Weneckie; ktorego Kapitalne Miaſto Wenecya, y całey Rzeczypoſpolitey Stolica, iednym ieſt cudem świata, nie tylko dla położenia ſwego na niezliczoney niemal liczbie Wyſp Odnogi Weneckiey, ale też dla obſzerności, wſpaniałości, y obrony. Oſtatnie

tnie

tnie dwie Prowincye ſą: Foroiuliaceńſka ktorey Kapitalne ieſt Udyna; y Iſtrya Wenecka z Kapitalnym Miaſtem Capo d'Iſtria. Należy procz tego ieſzcze do Wenetow Prowincya Morlakia nad Wenecką Odnogą, ale ſtołeczne iey Miaſto Segna nad Morzem położone, zoſtaie w rękach Krolowy Węgierſkiey.

ROZDZIAŁ. V.

O Państwach Włoſkich na Południe położonych.

P. *CO w ſobie zawiera Wielkie Xięſtwo Toſkańſkie?*

O. Wielkie Xięſtwo Toſkańſkie zawiera w ſobie Powiaty Florentſki, Pizańſki, y Sieneńſki, iedno znaczne weſpoł, formuiące Państwo; ktorego arcy obfity kray, nie tylko ma doſtatek gor marmurowych, alabaſtrowych, y porfirowych, ale tez Rudy hałunowe, żelazne, miedziane, y ſrebrne.

P. *Ktoreż ſą pryncypalne Miaſta w tych Powiatach?*

O. Powiat Florentſki ma Florencyą dosyć wielkie, y dobrym guſtem wyſtawione Miaſto, z Arcy-Biſkupem y Akademią, handlami kwitnące dla położenia ſwego nad Arno.

Piza z Arcy-Biſkupſtwem y Akademią nad Arno także, dwie mile od morza, Stolicą ieſt Powiatu Pizańſkiego, nie tak iednakże ſławne iako Liworno, tegoż Powiatu Miaſto ufortyfikowane nad morzem; obſzerne, piękne, kommercyami nay-

przod

przod, a potym wolnym wſławione portem, w ktorym ſię wiele zawſze znayduie Okrętow.

Siena Stolica Arcy-Biſkupſtwa y Akademii, Kapitalne Sieneńſkiego Powiatu, na całe ſławne Włochy, nayprzednieyſzą ięzyka Włoſkiego prononcyacyą.

P. *Co to ieſt Stan Papiezki?*

O. Stan Papiezki nayobſzernieyſze Xięſtwo Włoſkie, wyiąwſzy Kroleſtwo Neapolitańſkie, zoſtaie pod rządem Papieża tak in Spiritualibus, iako y in Temporalibus.

P. *Jak dzielиſz Stan Papiezki?*

O. Stan Papiezki zawiera w ſobie XII. Prowincyi, z ktorych ſię V. na Połnoc, a VII. na Południe znayduie.

P. *Ktore ſą Połnocne Prowincye?*

O, Te: Powiat Ferraryeńſki, arcy żyzny; Bononieńſki obfituiący we wſzyſtko, Romanieńſki, w ktorym ſię znayduie mała Rzeczpoſpol: S. Maryna, Xięſtwo Urbinu niezdrowe, y nieurodzayne; y Marchia Ankonitańſka doſyć dobry kray.

P. *P. Ktore ſię w nich oſobliwſze znayduią Miaſta?*

O. Powiat Ferraryeńſki ma Ferrarę, y Kommachio, Bononieńſki Bononią bogate, y kommercyami ſławne Miaſto. Romanii Kapitalne ieſt Rawenna z portem, y Rimini także inne portowe Miaſto, niedaleko ktorego znayduie ſię Miaſto S. Maryna, pod Rządem dwoch Wodzow zoſtaiące, ktorzy Głową ſą Rzeczypoſpolitey, na VI. Mieſięcy obrani. Urbino Stołeczne Xięſtwa tegoż Jmienia. Marchia Ankonitańſka ma Miaſto Ankonę

nad morzem, ktore się między naylepszemi, y nayobronnieyszemi Włoskiemi liczyć może Miastami.

P. *Wylicz Prowincye na Południe będące?*

O. Stanu Papiezkiego Prowincye na Południe położone te się rachuią: Umbrya czyli Xięstwo Spoletańskie, Powiat Peruzyeński, Orwïetański, Xięstwo de Castro, Patrimonium S. Piotra, Kampania, y Sabinia; procz Benewentańskiego Xięstwa z Miastem tegoż samego imienia w Krolestwie Neapolitańskim położonego.

P. *Ktore są pryncypalne Miasta tych Prowincyi?*

O. Spolet do Biskupa należące Miasto, Stolicą iest Umbryi; w Peruzyańskiey iest Peruzya nad Tybrem z Biskupstwem y Akademią. Niedaleko Miasta tego znayduie się iezioro także Peruzya nazwane bardzo rybne. Orwïetański Powiat ma Orwïeto piękne Miasto, na skale blisko Tybru położone, nietylko od Natury, lecz y ludzkiey ufortyfikowane ręki. Castro Stołeczne iest Xięstwa swoiego.

Patrimonium S. Piotra obfite w zboże, wino, y oliwę, ma Kapitalne Miasto Viterbo, dosyć obszerne y piękne, należące do Biskupa swego, y Civita-Vecchia także do Biskupa należące, z wolnym portem dla wszystkich Narodow.

Rzym Stołeczne Kampanii y całego Stanu Papiezkiego, lubo iuż niemało z dawney swoiey postradał okazałości, iednakże ieszcze naywiększym y naypięknieyszym iest na cały Swiat Miastem, położonym nad Tybrem, nietylko wspaniałemi Kościołami, lecz y pysznemi wsławionym Pałacami.

Magliano pryncypalne Sabinii Miasto nic niema uwagi godnego.

P. *Co iest Neapolitańskie Krolestwo?*

O. Krolestwo to między naypięknieyszemi y naylepszemi Włoskiemi liczące się Państwami, lubo powietrze ma bardzo zdrowe, y ziemię arcy żyzną, iadnakże dwie ma osobliwsze wady, nayprzod iż często doznaie trzęsienia ziemi, powtore iż Obywatele Jego nie lepszą maią nad Genueńczykow reputacyą. Niedawnemi dopiero czasy Dom Hiszpański odzyskał possessyą Krolestwa tego, wraz z Wyspą Sycylią do niego należącą.

P. *Wiele ma Części to Krolestwo?*

O. Krolestwo Neapolitańskie na IV. wielkich dzieli się Prowincyi, z ktorych każda znowu 3. pomnieysze w sobie zawiera Części, Prowincyi tych te są imiona: Terra-di-Lavoro, Abruzzo, Apulia, y Kalabrya.

P. *Jak się dzieli Terra-di-Lavoro?*

O. Terra-di-Lavoro dzieli się na własną Terra-di-Lavoro, na *Principatum Citeriorem*, y *Principat. Ulteriorem*.

P. *Ktore się w nich znayduią Miasta?*

O. Neapol Stolica Całego Krolestwa iedno z naywiększych, y naypięknieyszych Miast Europeyskich, Rezydencya Krolow, tudzież Stolica Arcy-Biskupstwa y Akademii. Od ktorego Miasta na trzy mile się znayduie Gora Somna czyli Wezuwiusz. Gaeta obronna forteca nad morzem, y Kapua nad Rzeką Wolturno, Stolica Arcy-Biskupa, są dwa mocne Miasta w Terra-di-Lavoro.

Principatus Citerior ma Salerno y Amalfi dwa Miasta nadmorskie, *Ulterior* zaś ma Benewent z Powiatem swoim należącym do Papieża, y Mont-Marano.

P. *Ktore są Części, y Miasta Prowincyi Abruzzo?*

O. Abruzzo Prowincya te ma Części. Abruzzo *Ulterior*, Abruzzo *Citerior*, y Hrabstwo de Molise. Pierwsza z tych Części ma Miasto Aquila, nie daleko zdroiu Rzeki Aterno. Chietti y Lanciano dwa Miasta położone na połnoc bliższey Abruzzyi. Molise zaś znayduie się w pośrzod Xięstwa swego.

P. *Opowiedz Części, y Miasta Apulii?*

O. Apulia zamyka w sobie Kapitanią, w ktorey są Miasta Lucera, y Manfredonia; Powiat Bari maiący Miasta Trani y Bari, Powiat Ottranto, w ktorym się znayduią Ottranto, Brendisi, y Tarent wygodne porty morskie.

P. *Co się zamyka w Kalabryi?*

O. Kalabrya dzieli się *in Ulteriorem*, czyli dalszą; *Citeriorem*, czyli bliższą; y Bazylikatę. *Citerior* Kalabrya ma Miasta Konsenza, y Rossano; *in Ulteriori* niedaleko Odnogi Squillackiey iest Kantazaro, y Rhegio arcy dawne Miasto.

P. *Ktore są Wyspy Włoskie.*

O. Pryncypalnieysze Wyspy do Włoch należące są te: Sycylia, Sardynia, y Korsyka, tytułem Krolestw ozdobione. Na południe Sycylii znayduie się inna Wyspa Malta, do Kawalerow Maltańskich należąca, y maiąca za Stolicę Walettę nay mocnieyszą w całym Swiecie fortecę.

P, *A przez Sycylią co rozumiesz?*

O. Sycylia naywiększa y naypięknieysza Europeyska

peyſka Wyſpa, do Neapolitańſkiego należy Krolestwa, od Ktorego ſię iednym tylko na poł mile ſzerokim dzieli Przeſmykiem. Powietrze ma w prawdzie zdrowe, ziemię żyzną, lecz częſtym ziemi podlega trzęſieniom. Obywatele Jey ſą dawcipni, ktorym obłudność, y nieſtateczność przypiſuią.

P. *Jak ſię dzieli Sycylia?*

O. Na trzy Valles to ieſt: *in Vallem* de Mazara, de Demona, y Noto. W pierwſzey znayduie ſię Palermo Miaſto obſzerne, nadmorſkie, Ordynaryina Rezydencya Gubernatora Wyſpy. Mazara y Trapano inne dwa porty ku Zachodowi. In Valle Demona znayduie ſię Meſſyna Kapitalne Sycylii Miaſto, piękne, obſzerne, bardzo bogate, y handlowne nad Przeſmykiem Meſſyńſkim. In Valle Demona znayduie ſię także Etna albo Gibel wiadoma gora dla ſzkod ktore częſto czynią wypływaiące z Niey nakſztałt Rzek ogniſte materye.

Vallis Noto pomnieyſze tylko niektore zawiera Miaſteczka.

P. *Co ieſt Sardynia?*

P. Sardynia wielka Wyſpa powietrze ma grube y niezdrowe, ziemię iuż nie tak urodzayną iako Sycylia, Obywatelow nieobyczaynych. Wyſpy tey, Xiąże Sabaudyi ieſt Krolem, dzieli ſię zaś na Cap Logudori, y na Cap Cagliari.

Kagliari Kapitalne Miaſto Sycylii na połnoc położone, pomierne, doſyć handlowne, y ordynaryina Wice-Krola czyli Gubernatora Rezydencya.

P. *Opiſz Korsykę?*

O. Korſyka doſyć obſzerna Wyſpa powietrze

ma

ma grube, niezdrowe, gor wiele, y kamieni, a zatym po większey części ieſt nieurodzayna. Mieszkańcy Jey są popędliwi, zemſty szukaiący, y niecierpliwi, u ktorych Genueńczykowie Panowie właśni, w takim są obmierżeniu iż niewiele do tego iuż potzeba, aby się z pod Jch wybili mocy. Baſtya, Aiazzo, y Kalwi nad morzem nayprzyncypalnieysze są na tey Wyſpie Miaſta.

ROZDZIAŁ VI.

O Turczech w Europie, y Niższey Tataryi.

P. *Co się rozumi przez Turcyą Europeyską?*

O. Turcya Europeyska ieſt tym kawałkiem Ceſarſtwa Otomańskiogo, ktory w sobie zamyka Wschodnią Część Europy, na Południe Donaiu, między Odnogą Wenecką, Morzem Szrodziemnym y Archi-Pelagiem zoſtaiącą. Kray ten powietrze utemporowane y ziemię ma urodzayną, a lubo cały Machometańską ieſt ogarniony Sektą Chrześcianie iednak y Zydzi wolne w nim maią swey Wiary exercitium.

P. *Turcya Europeyska iak się dzieli?*

O. Turcya Europeyska dzieli się na Połnocną y Południową, ktore w sobie inne pomnieysze zawieraią Części.

P. *Ktore są Części Połnocney Turcyi?*

O. Te: Ziemia, Multańska, y Wołoska, Kroacya y Dalmacya, nad Odnogą Wenecką; nad Rzeką Sawą, y Donaiem; Bośnia, Bulgarya, Serwia, y Romania przy brzegach Czarnego Morza.

P.

P. *Czyli całe te Prowincye do Cesarza Tureckiego należą?*

O. Wiedzieć powinniśmy: że Kroacya nayprzod dzieli się na Austryacką; ktorey Stołeczne Karlsztad obronną ma fortecę nad Kulp; y Turecką zawieraiącą w sobie Wihitz niemniey mocną fortecę nad Unną Rzeką, wraz z Kulp wpadaiącą w Sawę.

Podobnież Dalmacya, dzieli się na Austryacką, Wenecką, Turecką, y Raguzańską. Do Domu Austryackiego samo tylko należy Zang Miasto Stołeczne Morlakii Prowincyi Dalmackiey, do Rzeczypospolitey Weneckiey należącey; z wielu innemi od Niey dependuiącemi Wyspami. Insze Miasta w possessyi Weneckiey zostaiące są te; Spalato, Zara, Zebeniko, y Kattaro.

W Dalmacyi Tureckiey w samym położoney srodku y dosyć szczupłey, ku Serwii te się znayduią Miasta: Marenta, Mostar, y Klinowo.

Dalmacyą na ostatek Raguzańską, nazywa się mała Rzeczpospolita przy granicach Dalmacyi położona, w wolności żyiąca, pod protekcyą Cesarzow Tureckich, ktorym trybut daie. Ma zaś ta Rzeczpospolita szczupły bardzo kawałek ziemi, procz Wysep niektorych; z Raguzą Stołecznym Miastem swoim dosyć obronnym, zostaiącym pod rządem Senatu, do Weneckiego nieco podobnego.

P. *Opisz Multańską y Wołoską Ziemię?*

O. Moldawia, y Walachia maią osobnych Rządcow swoich, od Tureckiego Cesarza (ktoremu

żołd

żold płacą) danych sobie. Z tych pierwsza arcy przednich dostarcza koni postronnym Narodom. Moldawii Jassy nad Scyzyą Rzeką, Walachii zaś Tergowisk w samym srzodku Prowincyi położone, iest Stolicą. Co się zaś tycze Bachoresch Miasta, to rezydencyą iest Hospodara Wołoskiego, obszerne y nad Argisch Rzeką położone, ktora niedaleko od Niego w Donaiu ginie.

P. *Ktore są Pryncypalnieysze Miasta innych Prowincyi?*

O. Na Zachod Bosnii znayduie się Jaiksa y Bagnaluc. Belgrad obronna nad Donaiem forteca Stolicą iest Serwii. Sofia przy zdroiu Rzeki Jska Stołeczne Bulgaryi. W Romanii Stambuł nad Przesmykiem od siebie nazwanym, iedno z naywiększych Miast, w Europie, y Stołeczne wszystkich Państw Cesarza Tureckiego. Adryanopol bardzo wesołe Miasto dla położenia nad Marizą. Gallipoli nad Przesmykiem tegoż imienia dwoma zmocnione Zamkami, Dardanelli albo też Zamkami Romelii, y Natolii, inaczey nazwanemi.

P. *Ktore są Prowincye Połnocney Turcyi Europeyskiey?*

O. Połnocna Turcya zamyka w sobie Grecyą, sławny niegdyś Kray kwitnącemi w nim naukami, teraz zaś wcale nieludny, pusty, ubogi y pod Tyrannią ięczący Turczynow, ktory do nich niemal cały należy, wyiąwszy pomnieysze Wenetow osiadłości.

P. *Jako się dzieli Grecya?*

O. Dzieli się na Tęgą Ziemię to iest. *Terram fir-*

firmam, y Wyſpy. Tęga Ziemia zawiera Macedonią, Albanią, Epyr, Teſſalią, Achaïą czyli Liwadią. y Moreą czyli Peloponeſum.

P. *Ktore ſię w tych Częściach oſobliwſze znayduią Miaſta ?*

O. Pryncypalnieyſze Miaſta Macedonii ſą Salonika, y Konteſſa; nad Przeſmykami podobnież nazwanemi; a na Południe znayduią ſię: Trykala, y Laryſſa. W Albanii Skutari Stolica nad Jeziorem Zenta, Durazzo y Wallona, nadmorſkie Miaſta: W Epyrze Kanina, Chimera, Previza, y Larta. W Teſſalii Janna czyli Janina, w poſzrod Jeziora Laryſſeyſkiego, nad Penną czyli Selampryą Armiro, y Zeton nad Odnogami podobnież nazwanemi. Na południe Liwadyi ſą: Lepanto, Liwadia, Megara y Ateny. Na Poł-Wyſpie Morea w południowey ſtronie Modon; Napoli na Poł-Wyſpie Odnogi tegoż imienia, y Malwazya na brzegach południowych wſpomnioney Odnogi.

P. *Ktore ſą Wyſpy Grecyi ?*

O. Jedne z nich na Morzu Jońſkim; inne in Archi-Pelago ſą położone. Na morzu Jońſkim ſą Korfu, Cefalonia, S. Maura, y Zante, doſyć obfite Wyſpy do Wenetow należące. Między Wyſpami Archi-Pelagu te ſą znacznieyſze: Kandya y Negropont nad zwyczay urodzayne. Poślednia z nich ma kommunikacyą z Tęgą Ziemią, przez moſt kamienny, z drugim zwodzonym łączący ſię moſtem, ktory pewnych podnoſzą czaſow, dla dania wolnego przeyſcia Okrętom. W pierwſzey Wyſpie Wenetowie niektore maią fortece.

P.

P. *Co się rozumi przez mnieyszą Tartaryą.*

O. Tartarya Mnieysza, tak nazwana dla rożnicy od Większey Tartaryi w Azyi będącey, nieurodzayna w stronach połnocnych, ma Rządcę swego, Alianta Cesarza Tureckiego, ktory się Hanem Tatarskim nazywa.

P. *Jakim sposobem dzielisz tę Tartaryą?*

O. Mnieyszą czyli Europeyska Tartarya zawiera w sobie Poł-Wyspę Krymę, Tartaryą Nogayską na Połnoc Krymu, Tartaryą Oczakowską, między Nieprem y Niestrem, Tartaryą Bessarabiyską, między Niestrem y Donaiem, y Drobuską na Połodnie Bessarabiyskiey.

P. *Ktore są pryncypalnieysze Miasta w tych Prowincyach.*

O. W Krymie iest Kaffa dobre y obronne Miasto, nad Przesmykiem tegoż imienia, ktore tak iako y Kerch czyli Kersa, do Cesarza Tureckiego należy. W pośrzod tegoż Krymu maią Tatarzy Baccieserai, y Or czyli Prekop dobre Miasto na Międzymorzu, Poł-Wyspę z Ziemią tęgą łączącym.

Tatarzy Nogaïscy w budach tylko skormi przykrytych mieszkaią w szczerym polu. Oczakow mocne Miasto nad Czarnym Morzem, niżey mieysca tego położone, gdzie Niepr wpada w Morze, Stolicą iest Tatarow Oczakowskich, Niedaleko uścia Niestru znayduie się Białogrod czyli Akierman Stolica Bessarabii. Bender czyli Tekin nad Niestrem; Kilia-Nowa nad połnocnym korytem Donaiu są położone. Chiustanga przy brzegach Czarnego Morza będące, naypryncypalnieyszym iest Tartaryi Dobruskiey Miastem. O AZYI

O AZYI

ROZDZIAŁ I.

O Azyi w powszechności, Turcyi Azyiatyckiey y Georgii.

P. *Co rozumiesz przez Azyą?*

O. AZYA iest Część Swiata na Wschod względem Nas położona, łącząca się z Europą niedaleko Moskwy; z Afryką niedaleko Egyptu; a z inszych wszystkich stron oblana wodą.

P. *Iakie ma granice?*

O. Azya na Połnoc graniczy z Morzem Lodowym, na Wschod z Morzem Spokoynym, na Południe z Morzem Jndyiskim, na Zachod z Morzem Czerwonym, z Międzymorzem pod Suez, z Morzem Szrodziemnym, Archi-Pelagiem, Czarnym Morzem, z Don czyli Tanais, y Moskwą Europeyską.

P. *Jak rozległa iest Azya?*

O. Azya podług swieżych obserwacyi, od Południa na Połnoc ma mil 1400, to iest od Poł-Wyspy, Malaka; aż do Kraiow ostatnich na Połnoc, ku Nowey Zembli; a od Zachodu do Wschodu 2400, to iest od brzegow Zachodniey Natolii, aż do Wschodnich Japonii, procz Wyspow ktore się na pietnaście rozciągaią gradusow.

P. *Jakim sposobem dzieli się Azya?*

O. Dzieli się pospolicie na Połnocną, y Południo-

dniową; czyli na VIII. Części, to ieſt: na Turcyą Azyatycką, Syberią, Wielką Tartaryą, Arabią, Perſyą, Indyą, Chiny, y Wyſpy.

P. *Co w ſobie zawiera Turcya Azyatycka?*

O. Turcya Azyatycka wiele w ſobie zawiera Kraiow, urodzaynych niegdyś, bogatych, y ludnych, teraz zaś ledwie pomnieyſze maiących Miaſteczka, na brzegach Morza Szrodziemnego, ktore Europeyczykowie *Orientis Emporia* nazywaią: Miaſt zaś tych te ſą imiona. Smirna, Alexandrya, Trypolis, Sydon, y inſze niektore.

P. *Jako ſię dzieli Turcya Azyatycka?*

O. Turcya Azyatycka dzieli ſię na V. Części, to ieſt: na Natolią, Syrią, Turkumannią, Diarbekir, Georgią, y wiele Wyſp rożnych.

P. *Co w ſobie zawiera Natolia?*

O. Natolia (ktora ſię niegdyś Mnieyſzą Azyą nazywała) ma Natolią Właſną, Karamannią, Amazyą, y Aladuli.

P. *Ktore ſię w Wyliczonych tych Prowincyach Miaſta liczą?*

O. Nayznacznieyſze Natolii Miaſta ſą: Kutay przy zdroiu Zagari Rzeki, w Czarne Morze wpadaiącey, Burſa między Południem y Zachodem Kutaiu, y Smirna znaczne Miaſto nad Archi-Pelagiem, na Morſkiey Odnodze; Satalia na iezriorze tegoż imienia, naprzeciwko Cypru, nayznacznieyſze ieſt Miaſto Karamannii. Trapezunt z Portem na Wſchod Czarnego Morza, y Amazya nad Kaſalmach w toż Czarne wpadaiącą Morze, między nayprzyncypalnieyſzemi Amazyi liczą ſię Miaſtami

ftami. W Aladuli znayduie fię Maraz czyli Malatias, dofyć dobre Miafto, tam gdzie fię Rzeka Kara czyli Riu z Eufratem łączy.

P. *Opisz Syrią?*

O. Syria zamyka w fobie: Syrią Włafną, Fenicyą, Judzką Ziemię, y Paleftynę czyli Ziemię Swiętą. Alep, Antiohia, Alexandrya, fą ofobliwfze Miafta Syriy Włafney. Damafzek y Trypolis należy do Fenicyi. W Ziemi Swiętey znayduie fię Jafa Port Morfki, y Jerozolima liche Miafteczko, nie tak iako za czafow Chryftufa flynące.

P. *Co rozumiefz przez Turkumannią?*

O. Turkumania (niegdyś Armenią Większą zwana) na Wfchod Aladuli Prowincyi położona, jeft Kraiem, ktorego Mieszkańcy w niczym barдziey nie fą zatopieni, iako w Wielbłądow, Owiec, y Skopow tuczeniu, w fzczerym mieszkaiąc polu pod namiotami, y częfto dla paftwifk odmieniaiąc mieyfce.

P. *Wylicz ofobliwfze Jey Miafta?*

O. Pryncypalnieyfze Turkumannii Miafta fą: Ertzerum przy uściu Eufratefa. Kars o kilka mil na Połnoc Ertzeru. Wan między Połnocą y Wfchodem Jeziora tegoż imienia, a niedaleko z tamtąd Betlis na Południe pomienionego ieziora.

P. *Co w fobie zawiera Diarbekir?*

O. Diarbekir (niegdyś nazwany Affyrią) zawiera w fobie. Diarbekir właſny, ktory fię przedtym Macedonią nazywał: Diarbekir, y Mozul Miafto nad Tygrem maiący. Yerak dawniey Chaldeą czyli Babilonią zwany, ktorego te fą ofobliwfze

Mia-

Miaſta; Bagdad, y Baſſora także nad Tygrem, z tych oſtatnie położone ieſt bliſko Odnogi Perſkiey. Kurdyſtan Turecki, Aſſyrią właſną przedtym nazwany, ktorego Scherazur nad małą Rzeczką w Tyger wpadaiącą, pryncypalnym ieſt Miaſtem.

P. *Podziel Georgią?*

O. Georgia, czyli Gurdyſtan, na cztery dzieli ſię Części, to ieſt: na Mingrellią, Jmiret, Gurgel, y Karduel od Krola Perſkiego dependuiący. Pierwſze zaś trzy Prowincye, oſobnych maią Panow, trybut płacących Turkom; ktorzy wiele maią fortec w tym Kraiu. Teflis nad Kur, y Erywan nad Aros wpływaiącą, w Kaſpiyſkie Morze, naylepſe ſą Karduelu, y Całey Georgii Miaſta.

P. *Ktore ſą Wyſpy Turcyi Azyatyckiey?*

O. Wyſpy Turcy Azyatyckiey ſą wſzyſtkie Azyi Wyſpy na Morzu Szrodziemnym położone, y do Ceſarza Tureckiego należące. Z nich znacznieyſze ſą. Cypr na przeciw Syryi, y Rodus między Połnocą y Zachodem Natolii.

ROZDZIAŁ II.

O Syberyi y Wielkiey Tartaryi.

P. *Co ſię rozumi przez Syberią?*

O. Przez Syberią rozumi ſię Kray obſzerny, na Połnoc Azyi położony, na *Połnoc* z morzem Lodowym, na Wſchod z Wſchodnim Oceanem, na południe z Tartaryą, na Zachod z gorami paſmem ſię ciągnącemi y dzielącemi Ją od Moſkwy, graniczący; puſty, wiele Rzek znacznych zawiera-

wieraiący, z ktorych te ſą oſobliwſze: Obius, Jeniſſea, y Lena wpadaiące w Lodowe morze.

P. *Jak dzielą Syberią?*

O. Dzieli ſię na Zachodnią y Wſchodnią: Zachodnia, ktora ieſt ſławnieyſza, zamyka w ſobie Oſtiakią z Stołecznym Miaſtem Tobolſko, tam gdzie ſię Tobol y Jrtis zchodzą Rzeki w Obium wpadaiące. Na Zachod Oſtyakii ſą Wogulitowie, a na Połnoc Samoiedy ludzie dzicy, y grubiańſcy. Nad Rzeką Jeniſſea znayduią ſię: Tunguzi, a względem tych na Południe ſą Burotti, iuż nie tak dzicy, iako tamci ktorży na Połnoc mieſzkaią.

P. *A przez Syberią Wſchodnią co rozumieſz?*

O. Syberia Wſchodnia ieſt Kraiem rozciągaiącym ſię od Rzeki Lena, aż do Morza Wſchodniego, ktory lubo bardziey nie co ieſt odkryty temi czaſy, niema iednak nic oſobliwſzego procz Kamtzhatka Poł-Wyſpy.

P. *Gdzie ſię znayduie Tartaya Wielka?*

O. Tartarya Wielka rozciągaiąca ſię od Morza pod Azof, do Morza Japońſkiego, nie ieſt ieſzcze wcale wiadoma, procz tey ktora Perſyi ieſt przyległa, w Kraiach połnocnych obfituie w Ryż, y w naylepſze iakie tylko bydź może rhabarbarum.

P. *Jakich obyczaiow ſą Mieſzkańcy Kraiu tego?*

O. Tatarzy ſą dzikiemi, okrutnemi, leniwemi, tułaiącemi ſię, y do rozboiow ſkłonnemi. Wielka wprawdzie część Jch w bałwochwalſtwie zoſtaie, lecz też niemało między niemi ieſt y Machometanow. Każdy Kray Tatarſki ma ſwego partykularnego Pana, ktory ſię Hanem nazywa.

P.

P. *Jako się dzieli Tartarya?*

O. Tartarya dzieli się na Połnocną, y Południową; zamykaiące w sobie wiele Prowincyi, z ktorych wszystkie niemal na Połnoc, do Cara Moskiewskiego należą.

P. *Ktore są Prowincye Połnocney Tartaryi?*

O. Te: Krolestwo Astrakan, ktorego Stołeczne tegoż imienia Miasto położone iest przy uściu Wolgi; Czerkassy między Morzem d'Azof, y Kaspiyskim; Krolestwo Bulgaryi na Połnoc Astrakańskiego, z Miastem tegoż imienia; na brzegach Wolgi, y Kazan daley na Połnoc z Miastem tegoż imienia nad tąż Rzeką, procz innych Kraiow w ktorych się rozmaici znayduią ludzie.

P. *Co w sobie zamyka Południowa Tartarya?*

O. Tartarya Południowa na Połnoc zamyka w sobie Kray Kałmukow, y Mongałow, na Południe Kray Zagataiow czyli Usbekow, Kahgar, Tebet, Tangut, y Tartaryą Chińską.

P. *Wylicz osobliwsze Tartaryi Rzeki? y Miasta?*

O. Nayosobliwsze Tartaryi Rzeki te się liczą: na Wschod Amur wpadaiąca w Morze, czyli Odnogę pod Kamtzhatka na Zachod Schon, y Gichon, ktore w Rzece Kowares giną. Ze zaś Tatarzy w budach mieszkaią, niewiele przeto Miast maią, z ktorych te są naylepsze: Somarkand y Bochara na Południe Kraiu Usbekow, y Balch ku granicy Perskiey dosyć znaczne Miasto.

P. *Czyli się iuż nic więcey uwagi godnego w Tartaryi nie znayduie?*

O. W Tartaryi znayduie się iezioro tak obszer-

ne,

ne, iż ſię Kaſpiyſkim nazywa morzem, ktore w około na 800. mil liczy. Liczność Rzek wpadaiących w nie, po ktorych nic nieprzybiera, oczywiſtym ieſt dowodem, iż muſi mieć kommunikacyą z inſzym iakim Morzem, a mianowicie z Perſką odnogą, na ktorey ku końcu Jeſieni ukazuią ſię wierzbowe liście, ktorego drzewa iako ſię wcale nic na brzegach Perſkiey odnogi; tak przeciwnym ſpoſobem wiele na brzegach Kaſpiyſkiego znayduie Morza.

R O Z D Z I A Ł. III.

O Arabii, y Perſyi.

P. *CO ieſt Arabia?*

O. ARABIA ieſt wielki Poł-wyſep, na Połnoc z cząſtką Eufrateſa y Syryi, na Wſchod z Odnogą Perſką, na Zachod z Morzem Czerwonym graniczący. A że kray ten *in Zona Torrida* ieſt położony, wielkie w nim przeto panuią gorąca, piaſkow ma wiele, a rzek bardzo mało, y przy ſamych tylko brzegach nieco urodzayny, w kawę iednak, iak tylko naylepſza znaleść ſię może obfituie. Dzieli ſię na Arabią Opoczyſtą, po Łac: *Petraea*, Puſtą, y Szczęśliwą.

P. *Co ieſt godnego wiadomości o Arabii?*

O. Arabia Opoczyſta ieſt kraiem ſpuſtoſzałym, Gorą tylko Synai, na ktorey Bog przykazania dał Moyżeſzowi, y błąkaniem ſię po niey Izraelitow przez lat 40, po wyiściu z Egyptu, wſławionym.

P. *Jako ſię dzieli Arabia Opoczyſta?*

O. Arabia Opoczysta dzieli się na Arabią Opoczystą własną, y Sheryf, czyli Gubernium Medyny y Mekki. W Arabii Opoczystey Tor Portowe, w Sherif Medyna, y Mekka, osobliwsze są Miasta.

P. *Co iest Arabia Pusta ?*

O. Arabia Pusta dla pustych mieysc tym udarowana imieniem, w ktorych suchość dopiekaiących piaskow mieszkać niedozwala, te tylko znacznieysze ma Miasta: Anach nad Eufratesem, Taalabią czyli Tolobią, y Tangią między puszczami Iracku, y gorami Hoia.

P. *Opisz Szczęśliwą Arabią ?*

O. Arabia Szczęśliwa, dla tego się tak nazywaiąca, iż żyznieysza iest nad Opoczystą y Pustą Arabią, dla niedbalstwa mieszkańcow swoich mocno iest zaniedbana, z tym wszystkim rożnego rodzaiu wydaie perfumy.

P. *Co się w niey zamyka?*

O. W Szczęśliwey Arabii wiele się pomnieyszych Państw znayduie, iako to: Krolestwa Aden, y Moka; z Kapitalnemi tychże imion Miastami, przy brzegach Arabskiego Morza, Wielkiego Jamen czyli Yemen Państwa, z niektoremi pomnieyszemi Prowincyami.

P. *Co za Państwo iest Persya ?*

O. Persya iest Krolestwem, ktorego Ziemia nie wszędzie iest iednakowa, na rowninach albowiem sucha iest y piaszczysta, na gorach y w Kilian Prowincyi arcy urodzayna. Państwo to lubo lasow, y rzek okręty noszących nie ma, kommercya iednakże iego arcy wielkie zawisły na iedwabiach,

bawel-

bawełnie, materyach, obiciach przednich, y Perłach poławiaiących się przy Bahren Wyspie na Perskiey Odnodze.

P. *Jaki Rząd znayduie się w Persyi ?*

O. Rząd w Persyi iest wcale despotyczny, Krolowie albowiem ktorzy się *Sophi Persarum* nazywaią życiem, y fortuną swych Poddanych absolutnie władną. Religii iest Machometańskiey, więcey ieszcze nierownie maiącey zabobonow, niżeli Turecka.

P. *Jakich przymiotow są Persi ?*

O. Persi wielki dowcip, y dobre o rzeczach wszystkich sentymenta maią, przytym są przystępni, przyiemni, mili, w przyiaźni niewzruszeni, walecżni, y z wielkim ku scyencyom przywiązaniem.

P. *Na wiele się części dzieli Persya ?*

O. Persya dzieli się na Prowincyi XII. ktorych się siedm na Zachod, a Pięć na Wschod znayduie. Na Zachod iest: Iram czyli Ormiańska Ziemia, w ktorey iest gora Ararath tak przykra, że ledwie w kilka dni do iey wyiść można wierzchu. Pryncypalne iey Rzeki są: Erywan, y Naksywan nad Aras; Aderbian w posrzod ktorey iest Tauris, wielkie, piękne, y ludne Miasto; Ghilan y Mazandran, z Morzem Kaspiyskim graniczące. Irac-Agen w ktorey na Południe iest Hispahan Stolica całey Persyi, bardzo wielkie, wspaniałe, y bogate Miasto, Szuzystan, na ktorey granicach iest gora ogień z siebie wybuchaiąca, y Farsistan arcy urodzayna Prowincya, ktorey Szyras nad Bendimirem iest Stolicą.

P. *Wylicz Prowincye Wschodnie?*

O. Idąc od Zachodu na Wſchod, znayduie ſię Kerman, względem ktorey ku południu na morzu położona ieſt mała Wyſpa y Miaſto Ormus; Segeſtan, Sableſtan, Kandahar, y Szoroſan, wſzyſtkie niemal maiące tegoż imienia Kapitalne Miaſta.

ROZDZIAŁ. IV.

O Indyi czyli Państwie Wielkiego Mogolu.

P. *CO rozumieſz przez* INDYĄ?

O. INDYA czyli Państwo Wielkiego Mogolu, naywiękſzy y naybogatſzy kray Azyi, po większey części zoſtaiący w naygorętſzey krainie; urodzayny ieſt, w kruſzce złote, ſrebrne, y drogie obfituie kamienie. Mieſzkańcy iego lubo ſą czarni, że ich iednak w czarności twarzy, na Połnoc mieſzkaiący przechodzą, Mogolami ſię (to ieſt Białemi) nazywaią.

P. *Pod czyim Rządem zoſtaie to Państwo?*

O. Zoſtaie pod Rządem deſpotycznego Pana, tytuł Ceſarza maiącego, ktory naybogatſzym ieſt na cały świat w dyamenty, kamienie; y na dzień ieden (iako twierdzą) milion ma mieć intraty. Lubo zaś ſam ieſt Machometanem, większa atoli część Poddanych Jego, w bałwochwalſtwie zoſtaie.

P. *Jakiego Charakteru ſą Indyanie?*

O. Indyanie ſą Przyſtępni, dowcipu wielkiego, niektorzy z nich w bałwochwalſtwie, niektorzy w Machometańſkiey zoſtaią Sekcie, wyiąwſzy mieſzkaiących w kraiach od Europeyczykow dependuiących,

duiących, Ci albowiem Tych trzymaią się Wiary.

P. *Jak się dzieli Indya?*

O. Indya dzieli się na trzy Części, to iest na Indostan, czyli Państwo Wielkiego Mogola, na Poł-Wysep Zachodni z tey strony Gangesa, y na Poł-Wysep Wschodni z tamtey strony onegoż.

P. *Na wiele Prowincyi dzieli się Indostan?*

O. Indostan czyli Państwo Wielkiego Mogola, dzieli się na XIX. Gubernia, z ktorych X. na Połnoc, a IX. na Południe zostaie, wszystkie ogolnie maią Kapitalne tegoż imienia Miasta?

P. *Wylicz Połnocne Gubernia?*

O. Połnocne Gubernia Mogolu te się liczą: Kabul, Kaszemir, Aiud, Warada, nie daleko zdroiu Gangesa, Multan, Lahor, Delly, Agra, Ellabasse, y Patna.

P. *Ktore są Gubernia na Południe położone?*

O. Gubernia Południowe są te: Tatta, Azmer, Guzarad, Kandysz, Balagat, Oregabat, Baglana, Talengat, y Jagannat czyli Bengal.

P. *Czyli się znacznieysze Rzeki iakie znayduią w Indostanie?*

O. Między znaczniey szemi Indostanu Rzekami liczy się: Ganges, y Indus, wypływaiące z gor, dzielących to Państwo od Wielkiey Tartaryi. Indus wpada w Morze Indyiskie, a Ganges wielu korytami w obszerną tegoż imienia Odnogę.

P. *Ktore są znacznieysze Indostanu Miasta?*

O. Delly w pośrzodku kraiu będące, Stolicą iest całego Państwa. Surat na Wschod Odnogi Kambaia, nayhandlownieyszym iest Azyi Miastem, y nego-

negocyacyami wszystkich Narodow kwitnącym. Ugeli nad korytem Gangesa kommercyami bawiące się, w ktorym Hollendrzy osady maią.

P. *Co się zamyka w Poł-Wyspie Zachodnim Indyi?*

O. Poł-Wysep Zachodniey Indyi zawiera w sobie Krolestwo Wizapur, Golkond, Biznagar, z brzegami Koromandelu y Malabar. Krolowie Golkondy, y Wizapuru trybut Cesarzowi Wielkiego Mogolu płacą.

P. *Wylicz znacznieysze tego Poł-Wyspu Miasta?*

O. Wizapur Miasto, Stolicą iest Krolestwa Wizaparu, przy ktorego granicach położone iest Goa arcy bogate y handlowne, należące do Portugalczykow. Danda y Daman w tychże Portugalczykow, a Bombaim w Anglikow zostaie possessyi. Golkonda bardzo obszerne y piękne, Stolicą iest Krolestwa swoiego, na ktorego brzegach znayduie się Masulipatan Port morski, do ktorego często zawiiaią okręty. Na brzegach Koromandelu Peliakata do Hollendrow, Pontyszery do Francuzow, przy brzegach zaś Malabaru Koszyń do Hollendrow należące Miasta. Przy ktorych wspomnionych Koromandelu brzegach, poławiaią się perły, iak tylko naylepsze bydź mogą przy Odnodze Moryn nazwaney.

P. *Co w sobie zawiera Poł-Wysep Wschodniey Indyi?*

O. Poł-Wysep Wschodniey Indyi z VII. iest złożony Krolestw, to iest: z Krolestwa Awa, Peon, y Arakan na Połnoc, z ktorych dwa poślednie pierwszemu hołduią, z Krolestwa Siam y hołdu-

iącemu

iącemu mu Kamboia, nakoniec z Krolestw Tunkwin, y Koszynszyn na Wschod położonych.

P. *Ktore są pryncypalnieysze Miasta tego Poł-Wyspu?*

O. Siam Stolica Krolestwa tego imienia, nad Menan wielką Rzeką, Krokodylami napełnioną, naypięknieyszym, naybogatszym, y nayhandlownieyszym iest Miastem w całym tym Poł-Wyspie. Malaka na Poł-Wyspie tegoż imienia, nad Przesmykiem położone, arcy sposobne mieysce do prowadzenia kommercyow z Wyspami Moluckiemi, naysławnieysze iest w całey Azyi handlami Miasto, Hollendrom od Luzytańczykow odebrane.

ROZDZIAŁ. V.

O Chinach.

P. *CO się rozumi przez* CHINY?

O. CHINY są Państwem Azyi naypięknieyknieyszym, nayobfitszym, naybogatszym, tak wiele Miast maiącym, iż się w nim sławnieyszych na 150. pomnieyszych zaś na 1300. liczy, procz Miasteczek y Wiosek, zamykaiących w sobie blisko dwieście millionow ludzi.

P. *Jaki Rząd znayduie się w Chinach?*

O. Rząd Chińskiego Cesarstwa iest despotyczny. Cesarz albowiem absolutnym iest Panem życia y fortun Poddanych swoich, ktory iednak ma zawsze przy boku swoim Mandarenow, ktorym pozwala karcić (ieżeliby iakie były) błędy swoie. W Cesarstwie tym każdy Szlachectwa nabyć może nau-

ką, bez względu na Urodzenie, ſamą tylko wyiąwſzy Familią Krolewſką.

P. *Jakiego ſą charakteru Chinczykowie?*

O. Chinczykowie ſą dowcipni, przebiegli, obyczayni, prawdę lubiący, w naukach y ſcyencyach zatopieni, przytym iednak ſą łakomi, zazdrośni, oſzukuiący innych, y tak pyſzni, iż wſzyſtkiemi pogardzaią Narodami, ſamych tylko wyiąwſzy Europeyczykow, ktorym ſię powodować daią.

P. *Jaka panuie Religia w Chinach?*

O. W Chinach lubo Bałwochwalſtwo, y Machometańſtwo panuie, wiele iednak y prawdziwych znayduie ſię Chrześcian.

P. *Czyli ſię znayduią Rzeki iakie w Chinach?*

O. Nayznacznieyſze Ceſarſtwa tego Rzeki ſą: Hoan, czyli Hoang, y Kian. Hoan połnocne oblewa kraie, Kilian zaś na dwie Ceſarſtwo dzieli Części, to ieſt na Połnocną y Południową.

P. *Na wiele ſię Części dzielą Chiny?*

O. Dzielą ſię na Tęgą Ziemię, po Łac: *Terram firmam*, na Wyſpy, y Poł-Wyſep Koreą. Ziemia tęka zamyka w ſobie XVI. Prowincyi, z ktorych VIII. z tey; a drugie VIII. z drugiey ſtrony Ganneſa ſą położone.

P. *Ktore ſą Połnocne Prowincye?*

O. Na Połnoc ieſt: Chenſi, Chamſi, Pekeli, Leaonton między Pekeli y Koreą, Chanton, Sachuen, Honan, y Nankin.

Na Południe Yunan, Queitheu, Huquan, Thekian, Kianſi, Fokien, Quanton, y Quanſi.

P.

P. *Wylicz Pryncypalnieyſze Miaſta?*

O. Między innemi Chińſkiemi Miaſty, te ſą oſobliwſze: Pekin Kapitalne na Połnoc Ceſarſtwa, y Nankin nad Rzeką Kian naywiękſze w całym świecie Miaſto.

P. *Ktore ſą Wyſpy Chińſkie?*

O. Nayznaczniey ſze Wyſpy ſą: Hainan na Południe Prowincyi Chanton, y Formoſa bardzo bogata y żyzna, na Wſchod Fokien Prowincyi położone.

Poł-Wyſep Korea łączy ſię z Chinami, y dependuie od Krola, trybut Chinſkiemu płacącego Ceſarzowi.

ROZDZIAŁ. VI.

O Wyſpach Azyatychich na Oceanie będących.

P. *Ktore ſą Wyſpy Azyatyckie na Oceanie?*

O. Wyſpy Azyatyckie, ktorych ſię y wiele, y znacznych znayduie, na ſześć dzielić ſię mogą Części. Idąc tedy od Zachodu ku Wſchodowi ſą nayprzod Maldywſkie, ktorych niektorzy Geografowie na 8. czyli 12. Tyſięcy liczą. Wyſpa Ceylan naprzeciwko Indyiſkiey Poł-Wyſpy, z tey ſtrony Gangeſa. Wyſpy Sondyckie doſyć znaczne, przez ktore Linia *Aequinoctialis* przechodzi. Wyſpy Moluckie na Wſchod Sondyckich, a wyżey nieco Filippińſkie; Wyſpy Maryaneńſkie czyli Larrones na Wſchod Filippińſkich; Nakoniec Japońſkie daley na Połnoc w krainie pomierney, to ieſt in Zona temperata położone.

P.

P. *Co w sobie osobliwßego te Wyspy zamykaią?*

O. Maldywskie samą tylko są sławne liczbą, dependuiąc od Krola Machometana. A lubo są nieurodzayne obfituią iednak w Czarne Korale, Bursztyn, y naypięknieysze skorupy Zołwiow Indyiskich. Przeciwnym sposobem Wyspa Ceylan niezmiernie iest bogata, y urodzayna, powietrze ma czyste, y nayzdrowsze w całey Indyi. Obywatele Jey są czarni, nieudatni, y osobliwszey gibkości, natura zaś ich wcale iest niewiadoma. Kolombo, y Ponto-Gale są dwa Morskie Porty do Hollendrow należące.

P. *Ktore są znacznieyße Wyspy międzySondyckiemi?*

O. Między Sondyckiem Wyspami ktore geralnie w korzenia, kadzidła, y kruszce drogie opływaią, iest nayprzod iedna, znaczna dla wielkości swoiey, na 600. niemal mil w około zawieraiąca, dzieląca się na wiele Krolestw, z ktorych naysławnieysze iest Krolestwo Achen, w ktorym więcey Hollendrzy niż sami władną Krolowie. Potym znayduie się Jawa maiąca Batawią, y Bantan, ktorey po większey części Hollendrzy są Panami; Borneo arcy wielka Wyspa z Kapitalnym tegoż imienia Miastem, pod Rządem kilku zostaie Krolow, gdzie wiele Portow maiący Hollendrzy, znaczne prowadzą kommercya.

P. *Jako się dzielą Wyspy Moluckie?*

O. Wyspy te goździkami, y drogiemi wsławione kadzidłami, dzielą się na Większe y Mnieysze, Większe są te: Celebes czyli Makassar, y Mora czyli Pilolo. Mnieysze zaś te się liczą: Flores czyli

czyli Enda, Tymor, mała Wyſpa Amboan goździkami, y Banda Muſzkatelowemi Gałkami ſławne.

P. *Co ieſt wiadomości godnego o Wyſpach Filippińſkich?*

O. Wyſpy Filippińſkie, ktorych znaczna ieſt liczba, dzielą ſię na Filippińſkie, y Nowe Filippińſkie. Nayznacznieyſze z nich te ſię liczą: Manilla czyli Luzon, Mindanao, Tandaya, czyli Filippina, ktore po większey części do Hiſzpanow należą.

P. *Co ſą Wyſpy Larrones?*

O. Wyſpami Maryaneńſkiemi czyli Łarrones nazywa ſię liczność Wyſp pomnieyſzych na Wſchod Filippińſkich *in Archi-Pelago S. Łazarza* położonych, ktore należąc do Hiſzpanow nic oſobliwſzego nie maią.

P. *Opiſz Wyſpy Japońſkie?*

O. Z Wyſp Japońſkich, ktorych ieſt 3. pomnieyſzych, ſkłada ſię Ceſarſtwo arcy bogate, y mocne, z Ceſarzem, maiącym prawo nad życiem y śmiercią Poddanych ſwoich.

P. *Jakiego ſą Charakteru Japończykowie?*

O. Japończykowie ſą dowcipni, frantowſcy, przenikaiący wſzyſtko, kochaiący ſię w naukach, y w nich wielki czyniący poſtępek. Punkt honoru pierwſzy ieſt wſzelkich ſpraw ich początkiem, tak dalece, iż żadnych na świecie niemaſz ludzi bardziey pragnących chwały, y niecierpiących wzgardy, a zatym y obyczaie ich przeciwne ſą wſzyſtkich obyczaiom.

P. *Jaka ieſt u nich Religia?*

O. Wſzyſcy Japończykowie w bałwochwalſtwie zoſta-

zoſtaiąc maią Kapłanow Bonzami nazwanych, maiących nad ſobą Dayro niby naywyżſzego Kapłana, od Ceſarza ſamego mocno reſpektowanego, ktory naywyżſzemu temuKapłanowi oſobiście złożyć powinien homagium. Dawnieyſzych czaſow znaydowali ſię w tym kraiu Chrześcianie, ale przed lat 150. wcale z niego ſą wyrugowani.

P. *Ktore ſą pryncypalnieyſſe Wyſpy Japonii?*

O. Te: Niſon naywiękſza y nayznacznieyſza, wiele ſkropiona Rzekami, w ktorey na Połnoc ieſt Yedo ſtołeczne Ceſarſtwa całego, Rezydencyalne Ceſarza, y Meako na Południe ſtołeczne niegdyś, a teraz Dayra rezydencyalne Miaſto. Bongo, Xymo, czyli Saikok na Południe względem Niſon, ieſt drugą co do wielkości Wyſpą, ktorey Kapitalne ieſt Nangazaki na Zachod, ludne, bogate, y ſławne Miaſto oſobliwie kommercyami, ktore z Chińczykami, y Hollendrami prowadzi. Xikako czyli Tonza między Połnocą y Wſchodem, wyżey wſpomnioney Wyſpy, nic nie ma oſobliwego, procz znaczney pomnieyſzych Wyſp liczby.

O AFRYCE

ROZDZIAŁ I.

O Afryce w powſſechności, Egypcie, y Barbaryi.

P. *CO ieſt* Afryka?

O. AFRYKA nieco innego ieſt tylko Poł. Wyſep łączący ſię z Azyą między morzem pod

Suez.

Suez. A że cała niemal zostaie in Zona Torrida nieznośne w niey panuią upały, ktore iednak nie są przeszkodą urodzaiom.

P. *Jakowi Obywatele znayduią się w Afryce?*

O. Afrykanie, ktorzy po większey części są czarney, albo śniadney twarzy, osobliwey mocy, w grubiaństwie y dzikości żyią, y albo Bałwochwalcami są, albo Machometanami; Chrześcian nie cierpią, procz w niektorych Europeyskich osadach.

P. *Jak obszerna iest Afryka.*

O. Afryka od Południa na Połnoc, to iest od *Cap. Bona*, położonego na ostatnich Krolestwa Tunetańskiego brzegach, aż do *Cap. de Bonne-Esperance* zawiera 1400, a od *Cap. Verd* na Zachod; aż do *Cap. Gardafui* na Wschod będącego 1200. mil.

P. *Co ciekawego bydź może w Afryce?*

O. Nil, y Niger dwie nayznacznieysze Rzeki, z ktorych pierwsza wypływa z Prowincyi Goyam czyli Gozam w Abissynii. Egypt przez ktory płynie iest wcale nieurodzayny, y w tenczas tylko żyzny, kiedy taż Rzeka siedmiu korytami w Morze Srzodziemne wpadaiąca, z brzegow swoich wylewa. Niger sławną wprawdzie iest Nigrycyi Rzeką, zdroy iego iednak ieszcze iest niewiadomy. Osobliwsze Afryki gory są: Atlas Barbaryą dzieląca od Biledulgeryd; Sierra Liona, Gwineą dzieląca od Nigrycyi, y gora Xiężyca, po Łacinie *Mons Lunae* ku Abissynii.

P. *Jako się dzieli Afryka?*

O. Afryka dzieli się na wiele części, między ktoremi

remi XVI. ieſt pryncypalnieyſzych. Z tych X znayduie ſię z tey ſtrony Ekwatora, iako to: Egypt, Barbarya, Biledulgeryd, Sara czyli Deſertum Arabiae, Nigrycya, Nubia, Abiſſynia, Brzegi Abex, Ajan, y Gwinea.

P. *Ktore ſą inne Części?*

O. Sześć Części za Ekwatorem będące, ſą te: Kongo, Monomotapo, Monoë-mugi, Brzegi Zangwebaru, Kafraryi, y Gwinea.

P. *Co rozumieſz przez* Egypt?

O. Egypt lubo bardzo piaſzczyſtym, arcy żyznym iednak ieſt kraiem, od Południa na Połnoc Nilem ſkropiony, ktory co Rok z brzegow ſwoich wylewaiąc, mułem ſwoim zaraża wprawdzie powietrze, ale ziemię arcy żyzną czyni, tak: że ſię Magazynem Państwa Tureckiego, (do ktorego należy) nazwać może.

P. *Jakiego ſą ludzie zdania o Egypcyanach?*

O. Poſpolite ieſt zdanie: iż ſą dowcipni, przebiegli, ale leniwi przytym, łakomi, y przewrotni. Lubo zaś wielka część ich w Machometaństwie żyie, doſyć ſię iednak Chrześcian y Grekow znayduie. Ktorzy to Grecy ięzykiem kraiu *Kofties* zwani, pod Patryarchą zoſtaią.

P. *Jako ſię dzieli Egypt?*

O. Dzieli ſię na Wyżſzy, Niżſzy, y Srzedni. Said, czyli Siad, nad Nilem; Stolicą ieſt Wyżſzego Egyptu. Kair nad tąż Rzeką Srzedniego. W Niżſzym nad brzegami morſkiemi znayduią ſię. Alexandrya, Rozetta, Damietta &c.

P. *Co ieſt* Barbarya?

O. Przez Barbaryą rozumi się cała Część Afryki rozciągaiąca się od Egyptu aż do Przesmyku de Gibraltar, a od Przesmyku tego aż do ostatnich brzegow Południowych Krolestwa Marokkańskiego, nad Wielkim Oceanem.

P. *Jakiey natury iest Ziemia?*

O. Barbarya naylepszą iest y nayludnieyszą Afryki cząstką. Ziemia obfituie w zboże, y owoce. Powietrze naturalnie gorące, Morskiemi utemperowane iest wiatrami. Ma procz tego kray ten wiele koni, ktore w wielkim u wszystkich są szacunku.

P. *Powiedz co o Charakterze Mieszkańcow kraiu tego?*

O. Mieszkańcy kraiu tego są okrutni, łakomi, pyszni, mściwi, y nierzetelni, Religii Machometańskiey, znayduie się między niemi także nieco Zydow y Chrześcian.

P. *Na wiele Części dzieli się Barbarya?*

O. Barbarya składa się z VI. Krolestw, to iest: z Barkaskiego, Trypolitańskiego, Tunitańskiego, Algerskiego, Fezeńskiego, y Marokkańskiego, ktore wszystkie Kapitalne Miasta tegoż imienia maią.

P. *Czyli się iednakowym sposobem rządzą wspomnione Krolestwa?*

O. Krolestwo Trypolitańskie, Tunitańskie, y Algerskie rządzą się nakształt Rzeczypospolitych pod protekcyą Tureckiego Cesarza, ktory w nich stanowi Baszow. Fezeńskie, y Marokkańskie, Krolowi Marokkańskiemu podlegaią, ktory iest arcy mocnym; Barkaskie nieurodzayne y nieludne od Trypolitańskiego dependuie. RO-

ROZDZIAŁ. II.
O Biledulgeryd, Sara, y Nigrycyi.

P. *CO ſię rozumi przez* Biledulgeryd?

O. BILEDULGERYD dzielący ſię od Barbaryi paſmem ciągnącemi ſię gorami, piaſzczyſty ieſt nieurodzayny, nieludny; y wiele w ſobie zawiera Kroleſtw.

P. *Wylicz te Kroleſtwa?*

O. Idąc od Zachodu na Wſchod, te ſię znayduią: Sus, y Fafilet, Darha, Segelmeſſa, Tegorarya, Zeb, Mezzab, Techort, Gwargala, Biledulgeryd, Gademes, Fezzen, procz Deſertum de Barka. Wſzyſtkie niemal Kroleſtwa te hołduią Trypolitańſkiemu, Tunitańſkiemu, Algerſkiemu, y Marokkańſkiemu Kroleſtwom.

P. *Co ſię znaczy przez Saara czyli* Deſertum?

O. SAARA nie bardzo ieſzcze dotąd wiadome, mniey nawet ma Mieſzkańcow niż Biledulgeryd, gorąca w nim tak ſą nieznośne, y takie ſuſze, iż przez 5. lub 6. dni nieuſtannie iadąc, trudno o wodę dla ugaſzenia pragnienia.

P. *Na wiele ſię dzieli Części?*

O. Dzieli ſię na Deſerta, ktorych większa część od Kapitalnych Miaſt ſwoich nazwiſka bierze, pryncypalnieyſze zaś ſą: Zanzaga, Zuenzyga, Zaſara, Lempta, Berdoa, Borno, y Gaoga. Lubo niektorzy Geografowie oſtatnie dwa w Nigrycyi liczą.

P. *Co ieſt Nigrycya?*

O.

O. NIGRYCYA czyli Murzyńſka Ziemia, od Czarnych Obywatelow ſwoich tak nazwana nie bardziey ieſt wiadoma, iako Saara. Niger Rzeka ktora podług niektorych Geografow przez Nygrycyą płynie od Zachodu na Wschod, przybiera y opada tychże ſamych czaſow, y podobnymże ſpoſobem iako Nil.

P. *Co zawiera w ſobie Kray ten?*

O. Nigrycya dzieli ſię na kilka Kroleſtw, z ktorych te naybardziey ſą wiadome, idąc od zachodu na wſchod: Genehoa, Gambia, Tombut, Agadez, Zegzey, Gangara, y Zafara.

P. *Jakiego Charakteru ſą Nigrytowie?*

O. Nigrytowie ſą zmyślni, niewſtydliwi, leniwi y nieobyczayni. Cała zabawa Jch zawiſła na chwytaniu niewolnikow w kraiach ſąſiedzkich, właſne nawet żony y dzieci Hiſzpanom przedaią, w Bałwochwalſtwie lub Machometańſtwie żyią, ci zaś ktorzy w puſzczach mieſzkaią, ani Religii ani prawa nie znaią.

ROZDZIAŁ III.

O Nubii, Abiſſynii, Brzegach Abex, Ajan, y Gwinei.

P. *Opiſz Nubią?*

O. NUBIA ieſt Część Połnocna Wyżſzey Murzyńſkiey Ziemi, zoſtaiąca pod Krolem arcy mocnym, Obywatele Jey maią bydź polityczni, ludzcy ku Cudzoziemcom, y bitni; Kray iednak tak nam ieſt niewiadomy, iż nic pewnego o nim wiedzieć niemożna.

P. *A Abiſſynia co ieſt?*

O. ABISSYNIA bardziey nam wiadoma niż Nubia, powietrze ma doſyć utemperowane na gorach; na nizinach zaś bardzo gorące. W Kraiu tym w niektorych mieyſcach doſyć obfitym, znayduią ſię ludzie czarni, albo śniadzi, dowcipni, przebiegli, woienni, y (iako niektorzy twierdzą) po więkſzey Części Katolickiey Wiary.

P. *Z czego ſię ſkłada Abiſſynia?*

O. W Abiſſynii dzielącey ſię na kilka Kroleſtw, niemaſz wprawdzie Miaſt, w niektorych iednak mieyſcach taka ſię liczność Wioſek znayduie, iż pole całe obſzernym niby iednym zdaie ſię bydź Miaſtem. Wielki Nagus czyli Ceſarz Abiſſynow pod Namiotami mieſzka, a zatym każde pole na ktorym ie rozbia, Stolicą niby ieſt Państwa całego.

P. *Ktore ſą pryncypalnieysze Abiſſynii Kroleſtwa?*

O. Między licznemi Kroleſtwy, ktorych imiona tylko ſą wiadome, nayoſobliwſzy ieſt Kray Gallow arcy woiennych, ktorzy wiele Kraiu Abiſſynom wydarli.

P. *Opisz mi Brzegi Abex, y Ajan?*

O. BRZEGI d'ABEX rozciągaiące ſię nad Morzem Czerwonym, dzielą ſię na Wyżſze, y Niżſze. W Wyżſzych od Turka dependuiących, nayznacznieyſze ſą Miaſta Erkoko, y Skwaquem. Niżſze zaś obfitſze, zamykaią w ſobie Kroleſtwo Dankala należące do Morow Machometanow. W Brzegach d'Ajan mieſzczą ſię Kroleſtwa Adel, Magadoxo, y Rzeczpoſpolita Braweńſka procz puſtych Kraiow. W tych zaś Kroleſtwach : Brawa, Magado-

gadoxo, y Bandel naypryncypalnieyſze ſą Miaſta.

P. *Co ieſt godnego wiadomości o Gwinei ?*

O. W GWINEI arcy ludnym Kraiu, rozciągaiącym ſię nad morzem, wielkie panuią upały, powietrze nie zdrowe, ziemia iednak bardzo urodzayna ieſt, ponieważ w niektorych mieyſcach dwa razy żniwa bywaią.

P. *Jakich ma Obywatelow ?*

O. Obywatele Jey niezmiernie czarni, mocni, dowcipni, pyſzni, niewſtydliwi, przewrotni, zoſtaią pod Krolow władzą, między ktoremi nayznacznieyſi są Ceſarz Gwinei, y Krol Beninu.

P. *Co ieſzcze oſobliwſzego ma ta Część Afryki ?*

O. Bawi ſię mocno Negocyacyami: Złotem, Słoniową koſcią, y Niewolnikami, ktoremi Europeyczykow bogacą, co pomienionych pobudziło Europeyczykow, iż oſady ſwoie w te wprowadzili Kraie.

ROZDZIAŁ IV.

O Państwach Afrykańſkich za Ekwatorem położonych.

P. *Co ieſt Kongo ?*

O. Kroleſtwo KONGO podług niektorych Geografow należy do Gwinei, a zamyka w ſobie wiele Kroleſtw, ktore albo poddane, albo hołdownicze, albo Towarzyſkie ſą Krola Kongu. Kroleſtw tych te ſą imiona: Loango, Kongo, Angola, Bengela, y Matemba. S. Salwador Kapitalne Kongu naylepſzym ieſt Państwa całego Miaſtem.

W Kroleſtwie Makoko na Wſzchod Loango położonym, mieſzkaią Narody ludzmi żyiące; ktore tak wiele okrucieństwu ſwemu pozwalaią, że ſię wzaiemnie pożeraią, bez względu na płeć, y pokrewieństwo.

P. *Monomatapa czym ſławne ?*

O. MONOMATAPA arcy urodzayny Kray, zoſtaie pod Rządem Pana, ktorego Portugalczykowie Ceſarzem złota nazywaią, przeto iż w Państwach ſwoich wiele ma kruſzcow złotych, tak że y Rzeki nawet w złote rudy obfituią. Ludzie Jego ſą arcy czarni, lecz urodziwi, trwali, woienneyſi niżeli inne pobliżſze Narody.

P. *Co ſię rozumi przez Monoë-mugi ?*

O. MANOE-MUGI na Połnoc Monomotapy ieſt Kray nie bardzo wiadomy, w ktorym Narody ludzi pożeraiące mieſzkaią. To tylko ieſt naypewnieyſza o nim iż wiele ma złota, ſrebra, miedzi, kości Słoniowey, co wſzyſtko Mieſzkańcy Jego do Nadmorſkich (pobliżſzych Kraiow) Miaſt znoſzą.

P, *Informuy mnie o tym co wiedzieć możeſz o Zangwebarze ?*

O. ZANGWEBAR ktory ieſt położony między brzegami Ajan y Kafraryą, wiele błota, y niezdrowe ma powietrze. Bogactwa Jego zawiſły na Złocie, Kości Słoniowey mocno do Kommercyow pomagaiącemi. Mieſzkańcy ſą czarni, y doſyć powolni, w bałwochwalſtwie lub Machometańſtwie żyiący.

P. *Co w ſobie ten Kray zamyka ?*

O. Zangwebar zamyka kilka Kroleſtw, między kto-

ktoremi te ſą znacznieyſze: Melinda y Monbaſa, Quiloa z nadmorſkiemi tegoż imienia Miaſtami, w ktore to Kroleſtwo Portugalczykowie oſady ſwoie wprowadzili, wielki czyniące awantaż.

P. *Opisz brzegi Kafraryi?*

O. Brzegami Kafraryi nażywa ſię ta rozległość kraiu nad morzem, ktora na połnoc y wschod z Zangwebarem graniczy, między Połnocą y Zachodem z Kroleſtwem Kongu. Powietrze w nich ieſt zdrowe, ziemia w niektorych mieyſcach, obfituie w zboże, Wino, y Owoce, Bydła ma podoſtatek. Ludzie w nim mieſzkaiący ſą, czarni, albo śniadzi, nosow płaſkich, wargow wypukłych, y ſtraſznego wzroku.

P. *Czyli nic oſobliwego w tym kraiu niemaſz.*

O. W Brzegach Kafraryi znayduie ſię godna wiadomości Gora Nadmorſka Dobrey Nadzieie, czyli *Cap de Bonne - Esperance* do Hollendrow należąca, gdzie ſię co Rok opatruią Okręty Ich, idące y powracaiące z Indyi. To zaś opatrzenie zawiſło na dobrey wodzie, owcach, żaglach, y Winie. Maią także y Portugalczykowie w Sofali na Wſchodnich Kafraryi brzegach znaczną Fortecę, ktora im wiele pomaga do prowadzenia Kommercyow z temi kraiami.

ROZDZIAŁ V.
O Wyſpach Afrykańſkich.

P. *Wiele ieſt Wyſp Afrykańſkich?*

O. Znacznieysze Afryki Wyſpy ſą te: na

na Wschodnim Oceanie Madagaskar; na Zachodnim Wyspy Zielonego Brzegu czyli *Cap Verd*, y Kanaryiskie.

P. *Informuy mnie o Wyspie Madagaskar?*

O. Madagaskar naywiększa w całym świecie Wyspa 800. mil ma w około, ziemia w niey ieżeli uprawiona bywa, iest nad miarę urodzayna. Mieszkańcy zaś iedni są czarni, á drudzy bieli, Religii Pogańskiey, Zydowskiey iednák y Máchometańskiey nieco zarywaiącey.

P. *Wyspy Zielonego Brzega do kogo należą?*

O. Wyspy te należące do Portugalczykow nie są ludne, dla powietrza niezdrowego, y nieurodzaiu, a liczy się Jch 20. z ktorych naysławnieysza iest: S. Jago Gubernatora Rezydencya.

P. *Wiele iest Wysp Kanaryiskich?*

O. Wysp Kanaryiskich, ktore się dawnemi czasy *Fortunatae* nazywały 10. się czyli 12. liczy, lecz VII. iest znacznieyszych, ludnych, powietrze zdrowe, y ziemię urodzayną maiących. Należą do Hiszpanow, ktorzy z Nich wiele Cukru, y Wina przedniego wywożą.

P. *Wylicz znacznieysze te Wyspy?*

O. Są te: Kanarya, Teneryffa, y Fer. Pośledniá tym tylko iest sławna, iż przez Nią Francuzi pierwszy prowadzą Merydyan, dwoma gradusami bardziey na Zachod zbaczaiący niż Hollenderski.

P. *A inne co osobliwego zawieraią?*

O. Wielka Kanarya obfituie w owoce, wino, a osobliwie w zboże, ktore w niey dwa razy na Rok to iest w Miesiącu Lutym y Maiu zbieraią. Kapital-

pitalne tegoż Imienia tey Wyspy Miasto na Wschod położone, arcy wielki ma port y wygodny. W Teneryffie ieszcze żyźnieyszey od Kanaryi znayduie się sławna Gora Picus, (przez ktorą Hollendrzy pierwszy swoy prowadzą Merydyan) takiey wysokości: iż ią o mil 40. na Morzu zoczyć można. Wierzchołek Jey zawsze iest okryty śniegiem, lubo w kraiu tamtym ani śniegu, ani mrozu nie znaią. Kapitalnym tey Wyspy iest Laguna gdzie Gubernator Kanaryiskich Prowincyi rezyduie.

P. *Wspomniy co ieszcze y o innych?*

O. Procz wyliczonych Wysp, iest ieszcze Zokotara niedaleko Gory Nadmorskiey Gardefui, przy szyi Odnogi Babelmandel nazwaney, osobnego maiąca Pana. Madera na Połnoc Kanaryiskich, Wyspa S. Tomasza na Zachod Gwinei pod Ekwatorem, do Portugalczykow należą. Wyspa S. Heleny na Wielkim Oceanie między Afryką y Ameryką, w szesnastym południowey szerokości gradusie położona, należy do Anglikow. Na Wschod Madagaskaru Wyspa Burbon, wesoła y Urodzayna do Francuzow, y Wyspa S. Maurycego do Hollendrow należy. Między Połnocą y Zachodem Madagaskaru znayduiące się Wyspy Komorra czyli, Maiotta, są nakształt wieńca wiele Wysp drobnych zamykaiącego, osobnych maiących Panow, ktorzy trybut Portugalczykom płacą. Na połnoc wzwyż wspomnionych są Wyspy Amirantskie, ktore iednak nic w sobie osobliwego nie zamykaią.

O

O AMERYCE

ROZDZIAŁ I.

O Ameryce, y o tym co w sobie zawiera.

P. *CO iest Ameryka?*

O. AMERYKA iest wielki ten y obszerny Continens, na przeciwko tego w ktorym my zostaiemy będącey, ktory przed 260. blisko lat nie co odkrył *Christophorus Columbus* Genueńczyk, á po nim *Americus Vespucius* Floreńczyk, od Ktorego też Cały ten *Continens* ma nazwisko.

P. *Czyli przybywaiący pierwszy raz do kraiu tego ludnym Go zastali?*

O. Przy początkach odkrycia swego Ameryka dosyć ludną była, mieszkańcow maiąca albo białych, albo śniadych, pod rozmaitym żyiących Rządem, nakształt Monarchii iakich, albo Rzeczypospolitych, w Bałwochwalstwie iednak albo w cale bez Religii.

P. *Kto temi czasy mieszka w Ameryce?*

O. Czworakich Obywatelow ma teraz Ameryka, to iest: Europeyczykow ktorzy się w niey zmocnili, Amerykanow Rodowitych, Metyssow, z Europieyczykow y Amerykanek spłodzonych, y Nigrytow z Afryki do usług Europeyczykow sprowadzonych.

P. *Na wiele się Części dzieli Ameryka?*

O. Między-morze Panama w pośrzod Ameryki

ki będące, dzieli ią na Dwie Wielkie Części, Połnocną y Połudnıową, ktore się znowu na mnieysze dzielą Cząstki.

P. *Ktore są Części Połnocney Ameryki?*

O. Połnocna Ameryka dzielić się może na VI. pryncypalnych Części, to iest: na Kanadę czyli Nową Francyą, Wirginią, Florydę, Mexyk, Nową Hiszpanią, y Wyspy.

P. *A Południowa iak się dzieli?*

O. Na siedm osobliwszych Części to iest: na Ziemię tęgą czyli *Terram Firmam*, Peru, Kray Amazoński, Brazylią, Prowincye Parakwaiskie czyli Rio-de-la-Palata, Chili, Ziemię Magellańską, y Wyspy niektore.

P. *Czyli się w niey znayduią Gory iakie?*

O. Naysławnieysze Amerykańskie Gory te się liczą: Andes czyli Kordillers w Peru y Chili, poczynaiące się od Przesmyku Magellańskiego, a kończące się przy Między-morzu Panama, ktore naywyższe bydź maią, ze wszystkich Gor na ziemi będących, y Apalaches na Zachod Wirginii niemniey sławne dla swey wyniosłości.

P. *Ktore są Rzeki nayprzyncypalnieysze?*

O. Naysławnieysze Połnocney Ameryki te są Rzeki: S. Wawrzenca czyli Kanada; Wypływaiąca z Jeziora Hurons, y w Odnogę S. Wawrzenca wpadaiąca, Mechassyppi czyli Missisippi poczynaiąca się na zachod Kanady w 50. szerokości gradusie; uście maiąca na Południe Florydy w Odnogę Mexykańską. W południowey Części iest sławna Amazonow Rzeka przez całą niemal Amerykę od

Za-

Zachodu na Wſchod płynąca. Srebrna Rzeka czyli de - la - Plata razem z Parakwairem płynąca w Prowincyi tegoż Jmienia, w Morze Magellańſkie wpadaiąca Korytem na 50. mil ſzerokim.

P. *Wylicz oſoklinwſze Przeſmyki y Odnogi?*

O. W bliſkości Ameryki ſą dwa ſławne Przesmyki: Hudſon na Połnoc, y Magellan na Południe. Pierwſzy ztyka ſię z wielką Odnogą czyli Zatokiem Morſkim tegoż imienia, Drugi między ziemią Magellańſką y Ziemią Ognia zoſtaie: Odnogi zaś prytncypalnieyſze te ſię liczą. Zatok Hudſon, Odnoga Mexykańſka, Honduras, Kartageńſka, y Panama, *&c.*

ROZDZIAŁ II.

O rożnych Częściach Połnocney Ameryki.

P. *JAk obſzerna ieſt Połnocna Ameryka?*

O. Ponieważ Połnocna Ameryka nie ieſt ieſzcze znaioma z tamtey ſtrony Przesmyku Hudſon, ani na Zachod z tamtey ſtrony Kalifornii, przeto rachuiąc tylko od wiadomego nam mieyſca, to ieſt Gory Nadmorſkiey czyli *Cap de Diegues*, przy ſzyi Zatoku Hudſon, aż do drugiey także Nadmorſkiey Gory czyli *Cap de Carientes* nazwaney w Xaliſko Prowincyi, w zachodnich Nowey Hiſzpanii brzegach będącey, może na 1200. mil liczyć. Szerokość zaś nie wſzędzie ieſt iednakowa.

P. *Co w ſobie zawiera Kanada czyli Nowa Francya?*

O. *Kanada* czyli Nowa Francya zamykaiąca w sobie wszystkie Połnocne Amerykanskie kraie, na Połnoc graniczy, z Zatokiem Hudson, a na Południe z Florydą. W Prowincyi tey wiele pięknych Państw nad morzem położonych maią Anglikowie, własna zaś Kanada do Francuzow należy znaczne w niey maiących osady.

P. *Ktore to są Francuzkie Possessye w tym kraiu?*

O. Nad brzegami Rzeki S. Wawrzenca w własney Kanadzie są Miasta: Quebek, Montreal, y Tadussak, z ktorych pierwsze iest Stołecznym, dobrym gustem wyfundowanym, y ludnym Miastem, z obronną Fortecą, w ktorey Gubernatorowie rezyduią.

P. *Co się rozumi przez Wirginią?*

O. Przez Wirginią, rozumieią się Prowincye nad morzem położone, w Anglikow possessyi będące, częścią do Kanady, częścią do Florydy należące.

P. *Ktore są te Prowincye?*

O. Idąc od Południa na Połnoc znayduie się Karolina, Wirginia, Marieland, Pansylwania, Nowa Jersey, Nowy Jorck, Nowa Anglia, Nowa Szkocya czyli Akadia.

P. *Wylicz pryncypalnieysze Miasta tych Prowincyi?*

O. Pryncypalnieysze Anglikow Miasta są: w w Karolinie Charles-Town, w Pansylwanii Filadelfia, w Nowym-Yorkue, New-Yorck, Anapolis w Akadyi, James-Town czyli Williams-Town w Wirginii, wielkie y piękne Miasto *Universitate* ozdobione, tak iako y Boston Kapitalne Nowey Anglii.

P.

P. *Opiſz Louizanią?*

O. *Louziania* czyli Floryda, ktorą inni Geografowie na dwie dzielą Prowincye, na Połnoc z Kanadą, na Wſchod z Karoliną y Wielkim Oceanem, na Południe z odnogą Mexykańſką, na zachod z Nowym Mexykiem graniczy. Gdzie Francuzi nad Miſſiſſipi maią Nowy Aurelian, y Fort-Loûis nad Zatokiem Mobili, Miaſto S. Macieia, y S. Auguſtyna na wſchod Poł-Wyſpy Florydy należą do Hiſzpanow. Ktorzy procz tego w Louizanii maią Panſakola Miaſto.

P. *Jakie ma granice Nowy Mexyk?*

O. Granice Nowego Mexyku ieſzcze nie ſą doſkonale wiadome. Na wſchod ma Kanadę, na Południe Stary Mexyk y morze Wermejo czyli Czerwone, dzielące Go od Kalifornii. Natura kraiu ieſt niewiadoma, Miaſt także znacznych ma nie wiele, procz Santa Fé, wraz z całą Prowincyą do Hiſzpanii należącego.

P. *Co ieſt godnego wiadomości o Mexyku?*

O. *Mexyk* czyli Nowa Hiſzpania naypięknieyſzym ieſt całey Ameryki kraiem. A lubo w gorącey krainie zoſtaie, powietrze iednak ma doſyć utemperowane, y zdrowe, ziemię żyżną, wiele złotych y ſrebrnych maiącą Kruſzcow. Co podobno ieſt przyczyną, iż Hiſzpâni, Panowie kraiu tego, żadnego do niego niewpuſzczaią Cudzoziemca.

P. *Czyli ludny był kray ten, niżeli w nim Hiſzpani oſiedli?*

O. Przy przybyciu ſwym do Mexyku Hiſzpani

wielką

wielką w nim liczbę znalezli ludzi, dosyć maniernych, lubo Bałwochwalcow, zostaiących pod rządem Monarchy zacnego y kochania godnego. Ktorzy zbyteczną tę ludzkość swoią, wolności utratą przypłacili, kiedy nauki tylko same y negocyacye iedyną teraz dla nich są pociechą, ponieważ Wice-Krolowie nikogo do naypierwszych nie biorą Urzędow, procz Rodowitych Hiszpanow.

P. *Jákim sposobem dzieli się Mexyk?*

O. Na trzy Audyencye czyli Gubernia. Na Audyencyą Nowey Gallicyi czyli Gwadalajara, Mexyku, y Gwatimala, ktore się na pomnieysze dzielą Prowincye.

P. *Ktore się w nich osobliwsze Miasta znayduią?*

O. Między wielką liczbą Miast znayduiących się w tey obszerney Prowincyi, Mexyko Kapitalne naywiększym y naypięknieyszym iest całey Ameryki Miastem, w pośrzod Jeziora tegoż imienia położone, Stolica Arcy-Biskupa, Wice-Krola, Akademii, y Jnkwizycyi.

P. *Opisz pryncypalnieysze Połnocney Ameryki Wyspy?*

O. Pryncypalnieysze połnocney Ameryki Wyspy te się rachuią: na morzu Południowym Kalifornia, dzieląca się od Nowego Mexyku morzem Wermejo czyli Czerwonym. O ktorey długi czas wątpiono czyliby Wyspą, czy Poł-Wyspa była, ale teraz rzecz pewna iest iż się żadną stroną z drugą nie łączy ziemią. Namorzu połnocnym są: Azores czyli Terseres, Wyspa Terra Nova, Bermudzkie, y Antylskie.

P. *Co ſię rozumi przez Wyſpy Azores?*

O. Między Wyſpami Azores nazwanemi, daiącemi ſię widzieć na Oceanie między Ameryką y Portugalią, y ktorych ſię IX. liczy nayznacznieyſza ieſt Terſera, ktorey Angra Kapitalne Rezydencyą ieſt Gubernatora od Krola Portugalſkiego tych Wyſp Pana wyznaczonego.

P. *Wylicz pryncypalnieyſze Wyſpki Terrae Novae?*

O. Nayprzyncypalnieyſze Wyſpy Terrae Novae ſą Terra Nova, naywiękſza ze wſzyſtkich do Anglikow należąca; *Cap Breton* na pułnoc Akadyi, Anticoſti, y S. Jana pierwſza na połnoc, a druga na Południe odnogi S. Wawrzenca.

P. *W ktorey ſtronie ſą położone Bermudes?*

O. Wyſpy Bermudes na Oceanie będące, a na mil 300. od Karoliny odległe, nie ſą bardzo wielkie, lecz arcy ludne od ſtu lat, po wprowedzeniu w nie Angielſkich oſiadłości.

P. *Jako ſię dzielą Wyſpy Antylſkie?*

O. Te Wyſpy położone między Florydą, Nową Hiſzpanią, y Ameryką południową, dzielą ſię na Lukayſkie, tudzież na więkſze y mnieyſze Antylſkie. Lukayſkich na połnoc położonych Hiſzpani ſą Panami. Pryncypalnieyſze Wyſpy więkſzych Antylſkich ſą Kuba, naywiękſza y naybardziey ku połnocy położona, y Swiętego Dominika ktorey Część zachodnia do Francuzow, a wſchodnia do Hiſzpanow należy, wraz z całą Wyſpą Porto-Ricco. Anglicy zaś Panami ſę Jamaiki.

P. *Jako ſię dzielą mnieyſze Antylſkie?*

O. Wyſpy mnieyſze Antylſkie dzielą ſię na

Wyſpy

Wyſpy nad wiatrem, y na Wyſpy pod wiatrem będące, czyli iako mowią Hiſzpani na Wyſpy *Barlovento*, y *Sottavento*, nie na wſzyſtkich iednak ludzie mieſzkaią, ale tylko na Wyſpie S. Małgorzaty, Pereł, Kurazao, Bon-Ayre, y Oruba, w pierwſzych dwoch Hiſzpani, a w trzech oſtatnich Hollendrzy. Wyſpy nad wiatrem będące mogą ſię dzielić podług Narodow w nich mieſzkaiących. Martynika, Gwadelupa, Dezyrada należą do Francuzow. Barbada, Antigoa, Tabago, y S. Krzyſztofa do Anglikow. Wyſpa *Trinitatis* naprzeciw uyścia Orenoque do Hiſzpanii, S. Tomaſza do Duńczykow, A w inſzych mieſzkaią Karybowie rodowici kraiu Obywatele.

ROZDZIAŁ III.

O oſobliwſzych Częściach południowey Ameryki.

P. *JAkiey obſzerności ieſt południowa Ameryka?*

O. Ameryka południowa długa ieſt na 500. mil, rachuiąc od *Cap Coquibacoa* nad odnogą Mexyku. aż do *Cap Frower* na Przesmykiem Magellańſkim; podobna ieſt do Poł-Wyſpy, ponieważ z drugą ziemią tylko ſię między morzem Panama łączy.

P. *Na wiele ſię dzieli części?*

O. Ameryka południowa (iako ſię namieniło) dzieli ſię na VII. pryncypalnieyſzych części, to ieſt na ziemię tęgą, czyli *Terram Firmam*, kray Amazonow, Brazylią, Prowincye Parakwai-

ſkie

ſkie czyli *Rio - de - la - Palata*, Chili, Ziemię Magellańſką, y niektore Wyſpy.

P. *Gdzie ieſt położona Terra Firma?*

O. Terra Firma ieſt Część połudnowey Ameryki na południe z Ekwatorem czyli Lenią Ekwinokcyalną gránicząca. Ktora ſię na dwie dzieli Części, to ieſt na właſną Terram Firmam na zachod; y na Nową Andaluzyą na wſchod położoną.

P. *Co w ſobie Część pierwſza zawiera?*

O. Terra Firma własna, w Hiſzpanow rękach zoſtaiąca, zawiera wiele Prowincyi czyli Gubernïow, iako to Panamę z Miaſtem tegoż imienia, w ktorym Hiſzpani Złota y Srebra z Peru wywiezionego ſkład maią; Kartagenę, S. Marty, Rio-de-la-Hacha, Marakaibo, y Popayanę z Kapitalnemi tychże Imion Miaſtami, Kroleſtwo Nowey Granady, w ktorym na południe znayduie ſię Santa Fé de Bogota, ſławne Miaſto, Stolica kraiu całego y Arcy-Biſkupa.

P. *Co ciekawego bydź może o tym kraiu?*

O. Terra Firma arcy bogata, y urodzayna w wielu mieyſcach, ma Złote y Srebrne kruſzce, Szmaragdy, y inne drogie kamienie. Poławiaią ſię procz tego Perły w Gubernium Rio-de-la-Hacha. Ktore iednak nie ſą tak piękne iako Oryentalne, zbieraią także iak tylko naylepſzy bydź może Kok w okolicy Miaſta Karakos w Gubernium Marakaibo czyli Wenecyola.

P. *Co ſię znayduie w Nowey Andaluzyi?*

O. *Nowa Andaluzya* czyli Guyana zamyka w

w ſo-

ſobie Guyanę Właſną, Paryą, y Karybanią, ktora niedawno ieſt odkryta, Komanę na brzegach morſkich do Anglikow należącą, Hollendrzy także, Anglicy, y Francuzi niektore Miaſta w Karybanii maią. Procz tego Francuzi maią małą Wyſpę Kaiennę z tegoż imienia Miaſtem. Anglicy mieli Fortecę Marony nad Rzeką także Marony nazwaną. Hollendrzy trzymaią dwie nad Rzeką Surynam, z znaczną cząſtką kraiu, ktore coraz bardziey a bardziey kwitną. Do oſtatnich należą ieſzcze Rzeki Eſkwiba, y Berbiza, nad ktoremi znaczne założyli Miaſta.

P. *Opiſz Prowincyą* Peru?

O. Prowincya PERU rozciągaiąca ſię nad morzem Południowym, gorami napełniona, ziemię ma ſuchą, piaſzczyſtą na rowninach; lecz arcy żyzną w nizinach, obfituie w złote y ſrebrne kruſzce, tak dalece, iż za przybyciem pierwſzym Hiſzpanow do tego kraiu, tyle złota było, iż kuchenne z niego naczynia, y dachy robiono.

P. *Jako ſię dzieli Peru?*

O. Peru dzieli ſię poſpolicie na trzy Audyencye, to ieſt: na Kwito, Lima, Los Charkas, czyli Plata. Lima na Połnoc Miaſto, Stolica całego Peru, ieſt arcy bogate, ludne, Rezydencya Wice-Krola, y Arcy-Biſkupa. Kwito na Połnoc Audyencyi ſwego imienia dosyć wielkie wyfundowane pod gorą, ogień z ſiebie wybuchaiącą. Chakwiſaka czyli Plata na Południe Audyencyi tegoż imienia, ośm mil od Potoſy z Mennicą tegoż tak-

ze imienia, nayſławnieyſzą na cały Swiat, dla nieżmierney mnogości ſrebra.

ROZDZIAŁ. IV.

O inſzych Częściach Południowey Ameryki.

P. *CO ſię rozumi przez Prowincyą* Amazonow?

O. Prowincya AMAZONOW arcy wielka, na Połnoc z Tęgą Ziemią, na Wſchod z Brazylią, na Południe z Parakwaïą, na Zachod graniczy z Peru. Prowincya ta nazwiſko ſwe bierze od ſławney Rzeki przez nią płynącey. A że to tylko iedynie wiemy, iż ſię nad tą rozciąga Rzeką, przeto nic o niey pewnego twierdzieć nie możemy, procz tego, iż arcy dzikie w niey mieſzkaią Narody.

P. *Czyli nam bardziey znaioma ieſt* Brazylia?

O. BRAZYLIA obſzerna y piękna Prowincya, powietrze ma zdrowe, ziemię żyzną. Portugalczykowie ktorzy ſą ieyPanami, coraz więcey a więcey odkrywaiąc kraiow, znaczne ztamtąd wywożą bogactwa. Mieſzkańcy zaś rodowici kraiu, bez Religii y prawa zoſtaiąc, okrutnemi ſą, dzikiemi, y Niewolnikow ścierwem żyią.

P. *Jako ſię dzieli Brazylia?*

O. Portugalczykowie dzielą Brazylią na IV. Gubernia na brzegach morſkich położone, to ieſt idąc od Południa na Połnoc: Swiętego Wincentego; Rio Janeiro, Spiritu-Sancto, Porto Seguro, Rio-dos-Ilheos, Zatok Wſzyſtkich Swiętych; Seregippa

pa czyli Cyril, Pernambuco, Tamaraca, Paraïba, Riogrand, Siara, Maragnan, y Para.

P, *Ktore ſą w nich Miaſta pryncypalnieyſze?*

O. S. Salwador nad Zatokiem Wſzyſtkich Swiętych Stolica Brazylii y Arcy-Blſkupſtwa ieſt arcy obronne, tak iako Zamek Swiętego Antoniego z drugiey ſtrony położony, w ktorym Wice-Krol ma Rezydencyą ſwoią. Inſze Gubernia maią Kapitalne tegoż imienia. Miaſto Poczęcia Nayśw: Maryi Panny, y S. Sebaſtyana, ſą dwa Morſkie Porty w Gubernium Rio-Janeiro.

P. *Powiedz co o Prowincyach Rio-de-la-Palata ?*

O. Prowincyi Rio-de-la-Palata czyli Srebrney Rzeki nazywaiących ſię inaczey Parakwaïą ieſt VII. Na Zachod Chaco, y Tukuman: Na Połnoc Parakwaïa, na Południe Rio-de-la-Palata; na Wſchod Gwayra, Parana, Uragway, nie licząc Gubernium Del-Rey rozciągaiącego ſię nad Morzem, należącego temi czaſy do Brazylii.

P. *Co możemy wiedzieć o tych Prowincyach ?*

O. Wiadomo nam ieſt: iż wſzyſtkie te Prowincye ſą wprawdzie doſyć żyzne, ale zaniedbane, tudzież że w złote y ſrebrne obfituią kruſzce. Hiſzpani w nich wiele Miaſt liczą, między ktoremi ieſt nayprzyncypalnieyſze: Buenos-Ayres przy uściu de-la-Palata, Rezydencya Gubernatora Krola Hiſzpańſkiego, od Wice-Krola Peru dependuiącego.

P. *Informuy mnie o Prowincyi* Chili?

O. CHILI Prowincya nad morzem położona

napełniona gorami, takie ma złote kruſzce, iż ie nad náyczyſtſze Amerykańſkie ſzacuią. Obywatele ſą odważni, z ktoremi wiele trudności zażyli Hiſzpani, wprzod niż ich ſobie podbili.

P. *Jako ſię dzieli Chili?*

O. Dzieli ſię na trzy Wielkie Prowincye, to ieſt na Chili, czyli S. Jago, Imperial nad Morzem, y Chikwito na Wſchod oſtatniey położoną. S. Jago Kapitalne Chili, ieſt oraz Stolicą Kraiu całego, y Rezydencyą Gubernatora od Wice-Krola Peru dependuiącego. Ozerno, Imperial, Ango, naylepſze ſą Miaſta w Prowincyi Imperial. Prowincya Chikwito wiele ma gor ogień wybuchaiących.

P. *Gdzie ſię znayduie Ziemia Magellańſka?*

O. Ziemia Magellańſka na brzegach oſtatnich Ameryki położona, ieſzcze niedoſkonale ieſt odkryta. Hiſzpani ktorzy ſię w tey Prowincyi lokowali, muſieli ią opuścić dla zimna ciężkiego y nieurodzaiu.

P. *Wylicz nayſławnieyſze Wyſpy Południowey Ameryki?*

O. Przy Południowey Ameryce Wyſp znacznych niemaſz, procz Ziemi Ognia, ktora ſię poſpolicie *inter Terras Polares* liczy. Kaſtro czyli Chiloe przy brzegach Chili nic oſobliwego nie ma.

O ZIEMIACH POLARNYCH.

P. *Co ſię rozumieć ma per Terras Polares?*

O.

O. Terrae Polares te ſię nazywaią, ktore nie ſą zawarte w IV. generalnych świata Częściach. Z tych znayduiące ſię przy Cyrkule Polarnym Arktycznym Połnocnemi; a przy Antarktycznym będące Południowemi ſię nazywaią Ziemiami.

P. *Ktore kraie liczą ſię inter Terras Polares Arcticas?*

O. Inter Terras Polares Arcticas kładzie ſię: Szpitzberga, naybliżſza Połnocnego Swiata Biegunu, ktorey nam brzegi tylko ſame ſą wiadome; Groenlandya tak iako Szpitzberga nieznaioma, morze iey ſławne ieſt znaczną liczbą poławiaiących ſię w nim co Rok Wielorybow. Inſze zaś Ziemie ſą: Nowa Zembla dzieląca ſię od Europy Przeſmykiem Weygatz; y Ziemia Jeſſo między Kamtſchadka y Japońſkiemi Wyſpami, ktorey Obywatele z Japończykami handle prowadzą.

P. *Co w ſobie zamykaią Terrae Polares Antarcticae?*

O. Pod Imieniem Ziem Polarnych Antarktycznych, nietylko ſię rozumieią Ziemie bliſko Antarktycznego Swiata położone Biegunu, lecz y innych wiele w Południowych Swiata Częściach znayduiących ſię, ktore ſię też dla tego Terrae Auſtrales nazywaią.

P. *Wylicz oſobliwſze te Ziemie?*

O. Ile można wiedzieć te ſą znacznieyſze: Nowa Gwinea, położona między pierwſzym, y dzieſiątym południowey ſzerokości graduſem, w ktorey wielkie maią bydź urodzaie. Na Wſchod Nowey

wey Gwinei znayduie ſię Brytannia Nowa; na Południe Ziemia Papus ztykaiąca ſię (iako niektorzy twierdzą) z Nową Gwineą, gdzie także położone ſą Wyſpy Salomonis. Bliżey Tropiku Capricorni Karpentarya ieſt, y Nowa Hollandya. Poſtępuiąc na oſtatek ku Biegunowi Swiata, znayduie ſię Nowa Zelandya, Dyemen Ziemia, y wiele innych Wyſp, o ktorych iednak nic pewnego wiedzieć nie można.

REGESTR
Znacznieyßych Rzeczy w tey Kśiążce zawartych.

O Wyspie